

The Project Gutenberg eBook of Boken om lille-bror: Ett äktenskaps roman

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Boken om lille-bror: Ett äktenskaps roman

Author: Gustaf af Geijerstam

Release date: April 2, 2009 [eBook #28473]

Most recently updated: July 11, 2013

Language: Swedish

Credits: Produced by Ronnie Sahlberg and the Online Distributed Proofreading Team at <http://www.pgdp.net>

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK BOKEN OM LILLE-BROR: ETT
ÄKTENSKAPS ROMAN ***

BOKEN OM LILLE-BROR

ETT ÄKTENSKAPS ROMAN

AV

GUSTAF AF GEIJERSTAM

I TVÅ VOLYMER

VOL. I.

GÖTEBORG

ÅHLÉN & ÅKERLUNDS FÖRLAG

COPYRIGHT 1914 BY
ÅHLÉN & ÅKERLUNDS FÖRLAG, GÖTEBORG

EHRNFRIED NYBERGS BOKTRYCKERI, STOCKHOLM 1914
Tryckt på träfritt papper
FÖRLAGSRÄTTEN TILLHÖR ALBERT BONNIER, STOCKHOLM

När som jag tyst och död är vorden,
drag ej den vita skruden av.
Jag ilar från den sköna jorden
att finna ro i djupan grav.

Där vilar jag en stund allena;
så öppnas blicken ung och klar.
Jag lämnar dräkten kvar, den rena,
och kransen, jag kring pannan bar.

De himmelska gestalter fråga
ej efter jordiskt stånd och kön.
Se, kroppen som en klartänd låga
står fläckfri och förklarar skön.

Väl slapp jag nödens kval att lida,
men smärtan kändes nog så tung.
Av hjärtekval jag åldrats tida;
gör mig ånyo evigt ung!

Ur *Goethes* WILHELM MEISTER

INLEDNING

Det var en gång en författare, vilken levde lycklig med sin hustru och sina tre barn. Han var så lycklig, att han själv icke förstod det, och under allt detta skrev han många böcker om människors olyckor.

Emellertid var det icke i kärleken, som hans högsta lycka låg; ej heller bestod den i fadersglädjen, vilken han tog som en så naivt naturlig sak, som skulle föräldrar aldrig kunna ha annat än glädje av sina barn; ej heller låg den däri, att den sällsynta fågel, som kallas obruten ungdom, även efter många års äktenskap satt i orubbat bo i hans hem. Hans högsta lycka bestod däri att han aldrig mött eller lärt känna något ont, vilket han ej trodde sig äga kraft och hälsa att avvärja. De olyckor, vilka hotat att dyka upp, hade som övergående skyar försvunnit från horisonten och lämnat hans himmel ännu mera ren och fri. Åtminstone trodde han så, och denna tro var den verklighet, i vilken han levde. Fattigdomen, mot vilken han fört en oavbruten kamp, hade han dock städse förmått hålla på avstånd. Det var blott en fiende, med vilken han aldrig mätt sina krafter, och denne fiende hette döden. Det var kanske denne mans icke minsta lycka, att han länge aldrig på allvar fruktat, att döden kunde drabba honom själv eller dem, som stodo honom närmast.

I denna känsla av tillvarons fullhet skrev samme författare en gång en sommarljus bok, vilken handlade om hans egna två stora gossar, deras lekar och nöjen, äventyr och missöden. Boken blev en munter lek för honom själv, och när jag nu tänker tillbaka på denna tid, tycker jag mig knappt kunna fatta, att denne man, om vilken jag här talar, en gång var jag själv.

När boken var tryckt och häftad och allting var klappat och klart, för att denna berättelse skulle gå ut i den stora vida världen, då tog författaren med sig hem några exemplar av den i hemmet efterlängttade boken. Han skrev Olofs namn på en bok och Svantes på en annan och överlämnade högtidligen var sitt exemplar åt de förevigade sönerna.

Olof tog emot sin bok och Svante tog sin. Olof som är en praktisk natur och icke ligger åt det bokliga hållet, påstås vid detta tillfälle för första gången av egen drift satt sig att läsa i en bok. Jag tror nästan, att han läste tre hela kapitel. Svante åter läste hela boken i ett kör från början till slut. Därefter tog han ut vissa kapitel, vilka han särskilt tyckte om, och läste dem högt för vem som ville höra på. Det var med ett ord stort jubel i hela huset.

Vid detta tillfälle sprang emellertid ännu en liten pys omkring i rummen. Det var Olofs och Svantes lille bror, och han hade långt, lockigt och ljusgult hår och de största blåa ögon, som någon liten gosse kunnat ha. Han hette Sven och han var bara två år gammal. Tala kunde han icke helt och hållet. Men förstå kunde han.

När nu Svante läste högt för honom, frågade mamma:

»Vem tror du det handlar om?» Och då Sven icke visste, vad han skulle säga, så fortfor mamma:

»Jo, det handlar om de stora bröderna. Förstår inte Nenne det?»

Sven kallades nämligen i vardagslag för Nenne. Och det hade han själv hittat på, därför att han inte kunde säga s.

»Ja, men brorarne heter inte som det står i boken», försökte Nenne.

»Vad du är dum!» sade Olof, »det har han kallat oss för.»

Då förstod Sven, och med ögonen lysande av otålighet frågade han:

»Står där ingenting om Nenne?»

Pappa hade emellertid kommit ut, och han lyfte kelgrisen ända upp i taket, satte ned honom igen och sade:

»Vad skulle det stå om en parvel, som är så liten, att han ingenting gjort?»

Men Sven gav sig inte. Han använde sina stora blå ögon, det bästa han kunde, han delade ut kyssar med sin lilla röda mun, han stred med alla vapen, som stodo honom till buds. Han *ville* ha en bok för sin egen del.

»Ja, men Nenne kan ju inte läsa.»

Detta skäl gjorde inte det ringaste intryck på Nenne. Han sprang ut och in i rummen och var rosenröd av iver i hela sitt lilla levande ansikte. Olof hade fått en bok och Svante hade fått en bok. Varför skulle Sven ensam bli utan?

Och det hjälpte inte. Författaren hade inte något nytt exemplar till hands. Därför släppte mamma till sitt, och sedan hennes namn ordentligt blivit uttraderat, skrev pappa högtidligt utanpå boken:

*Till lille Nenne
från Pappa.*

Och först då blev Sven nöjd.

Det vill säga det såg ut, som om han varit nöjd. Ty han gjorde icke några fler invändningar. Han

gick bara omkring och läste i sin nya bok. Han kunde läsa både framlänges och baklänges, han höll boken upp och ner, och han läste högt, så att det skallade i hela huset.

Till sist satt han en stund för sig själv och funderade. Och så bar det av genom alla rummen, som om han omöjligen kunnat komma nog fort fram. Sven sprang direkt in i pappas rum, där pappa själv satt och bolmade vid skrivbordet. Där gjorde han sig så liten, så att han kunde krypa mellan pappas stol och bordet, och där stack han in huvudet och försökte se pappa i ansiktet.

»Vad är det, Sven?» sade pappa, som icke tyckte om att bli störd.

Men Sven gav sig icke, förrän stolen blev skjuten undan, så att han fick komma fram. Där ställde han sig mellan pappas knän, såg upp mot pappas ansikte och sade mildt, men bestämt:

»Pappa skriva bok *bara Nenne*.»

»Vad för något?»

»Pappa skriva bok *bara Nenne*», upprepade den lille. Och denna gång höjde han rösten nästan hela tiden.

Då förstod pappa.

Det hade grämt lille-bror, att han inte fått vara med i boken. Så liten han var, hade han sin fordran på rättvisa. Så liten han var, tyckte han kanske, att han hade lika stor fordran på pappa som de andra bröderna, och så liten han var, visste han, att, där pappa, mamma och bröderna voro, där hade han sin plats given. Han såg på pappa med stora, frågande ögon, och han var ivrig som om det gällt liv och död.

Pappa tog det också mycket allvarligt och svarade:

»Jag lovar dig att en gång ska jag skriva en bok om dig också.»

»Bara *Nenne*», upprepade lille-bror, tydligt angivande, att däri låg själva klämman på hans önskan.

»Bara *Nenne*», sade pappa allvarsamt. »Rätt ska vara rätt.»

Lille-bror sprang därifrån. Han skrek ut nyheten ända bort i köket, och hans upprättelse var i detta ögonblick fullständig.

Lille-bror försummade icke heller att påminna om detta. Men en författare har ju så mycket att skriva om. Han kan inte när som helst hinna med att skriva om en liten ljuslockig pilt, som ingenting annat utträttat i världen, än att han kom och gick och gjorde alla glädje. Och i dikten som i livet få de små vänta, emedan de stora icke vilja släppa dem fram, förrän deras tur kommer.

Därför har lille-bror fått vänta på sin bok ända till denna dag. Nu är jag själv en annan, och allting omkring mig är nytt. Lille-bror visste nog inte, vad han bad mig om, lika litet som jag visste, vad jag lovade.

Men jag hör i mitt öra en röst, som tvingar mig att hålla, vad jag lovade.

FÖRSTA DELEN

I.

Hela denna bok är en bok om döden, och dock handlar den, synes det mig, mera om lycka än om olycka. Ty olyckan är icke att mista, vad man har kärt, olyckan ligger i att smutsa, förskämma eller förfula det. Och det finns en hemlighet till, vilket jag fått leva länge, innan jag kunde lära mig. Kärleken står aldrig stilla. Den måste antingen växa med åren eller avtaga. Och det är icke blott i det sista fallet, som den kan skänka lidande. Den väldigaste Eros är den, vilken giver lidande, därför att den ständigt blir starkare.

Men jag vill börja från början och berätta allt det, som i denna bok skrivet är, så som man berättar en dröm. Och så sällsamt det än må klinga för läsaren — det är alltsammans endast den bok, om vilken lille-bror bad mig.

Har jag drömt, att jag älskat, gift mig och fått barn? Har jag drömt, att jag varit utsägligt lycklig och utsägligt olycklig? Har jag drömt? Eller har jag verkligen upplevat allt detta, vilket icke synes mig erinra om något annat av mänskligt liv, som kommit inom min synkrets? Det förefaller mig nu, som om jag på något ofattbart sätt stode — icke över, ack, allt annat än över — men väl bortom det alltsammans, och det enda, som når mig nu, är en ton av andakt, så översvinnelig, att icke ens musik skulle kunna gripa och på ett fattbart sätt uttrycka den. Ja, när jag en gång nedskrivit, vad som nu söker sig väg till de oskrivna pappersark, vilka en dag kanske skola utgöra en bok, tycker jag mig kunna hoppas, att själva berättelsen skall giva mig ledtråden till att lösa den gåta, vilken nu plågar och oroar mig, vad som i mitt liv varit dröm, och vad verklighet.

Det är nämligen icke blott sorgen, som trycker mig. Det är även undran över vad som skett, samma undran vilken rör sig på botten av allt medvetet liv. — — —

Jag minns i detta ögonblick, hur jag en afton kom in i min hustrus rum och fann henne

grubblande med en uppslagen bok framför sig. Hon läste icke i boken, och hennes ansikte uttryckte missbelåtenhet.

Jag böjde mig ned över hennes axel och såg, att hon läst i bibeln. Boken låg uppslagen vid 1 Mose bok, och på min fråga, vad hon läst, pekade hon blott på ett par rader, vilka jag ännu tycker mig kunna läsa nederst på en sida. — Och jag läste orden:

Förbannad vare jorden för din skull ... Med smärta skall du föda dina barn.

»Är det inte otäckt?» sade hon. »Jag minns inte, om jag fött med smärta. Jag har aldrig tänkt därpå.»

Hon reste sig upp och gick fram till en liten säng, som stod på tvären bakom våra egna sängar; och hon böjde sig ned över ett runt och frodigt barnansikte, som snusade och sov, medan läpparna rörde sig, som om gossen legat vid modersbrösten.

»Har jag fött dig i smärta?» sade hon, som om hon talade för sig själv. »Nej, i lycka har jag fött dig, i lycka och jubel, en lycka, så namnlöst stor, att jag aldrig vetat det förrän nu.»

Hon drog mig ned i soffan och lutade sitt huvud mot min axel, kröp ihop i min famn, som ville hon finna skydd mot all världens sorger och tyngd. Utan att ändra ställning sträckte hon fram handen och slog igen boken.

»Det är en dum bok», sade hon. »Jag har aldrig förstått mig på den.»

»Det är den nog inte», sade jag leende.

»Det har du själv sagt», sade hon och reste sig till hälften upp.

»Jag? Aldrig!»

»Nå då har du sagt något annat då.»

Hon lutade sig ned igen.

»Jag minns det inte. Jag vet bara att jag vill tänka som du, tro som du, vara som du. Ty ingen är som du, ingen i världen.»

På sådana ord kan ingen man svara. Man behöver icke avböja dem, emedan de icke äro ämnade som rökoffer åt egenkärleken. De komma som en smekning, som när en man ser på sin hustru och säger: »Det finns för mig ingen kvinna mer än du.» Min hustru fortsatte också efter ett uppehåll så kort, att jag knappast hade märkt det.

»Jag har visst aldrig tackat dig», sade hon, »för att du lärt mig att tro, som du tror, men jag är så glad, att du gjort det. Du kan inte känna det, som jag gör. Du kan aldrig känna det så. Var dag, som går, gör mig rikare. Var timme synes mig full av min lycka. Det är så märkvärdigt att tänka på nu, att jag en gång, när jag var mycket yngre, längtade att få dö för att få komma till himmelen. Vad menade jag då, och vad längtade jag efter? Jag tycker, att jag har glömt det, som om det aldrig funnits till. Det enda jag förr kände svårt ibland, är, att jag aldrig skulle få återse min far, som är död. Men nu tycker jag, att jag begär ingenting mer än att få leva med gossarna och dig. Jag skulle inte önska, att det funnes något annat än det liv, som du och jag fått leva. Jag vill leva med dig, till dess att gossarna blivit stora och kommit ut. Så få vi åldras tillsammans — du och jag — och något mer kan jag inte tänka mig.»

»Tror du inte på någon som helst möjlighet av ett annat liv?» genmälde jag.

Hon skakade på huvudet med en energisk åtbörd.

»Nej», utbrast hon. »Jag vill ingenting annat, än det som är. Jag vill få sova en gång i jorden under en vacker blomsterkulle. Det är allt för mig, och det ber jag Gud om varje afton.»

Hon bad till Gud varje kväll, och hon trodde icke på ett odödligt liv. Jag visste det, och jag kände ånyo det underbara i denna hennes egen gåta, som för henne blott var naturlig verklighet. Jag strök hennes skuldra för att låta henne veta, att jag hört och förstått, och med en plötslig övergång frågade hon:

»Tror du på något annat?»

»Jag varken tror eller inte tror.»

Hon upprepade mina ord alldeles tonlöst, ehuru hon hört dem flera gånger förr, upprepade dem, som om de innebure något alldeles ofattligt och utbrast plötsligt:

»Då har du ändrat dig.»

»Det tror jag inte.»

»Jo, du har. Hur skulle jag annars kunna tro, att livet vore slut med döden? Det är du som lärt mig. Varför vill du nu inte tro som jag?»

Vid hennes ord flög ett minne genom min själ. Jag såg henne och mig gå en smal stig under skärgårdens ljusa björkar. Över oss tindrade himmelens stjärnor, och för våra fötter darrade i gräset det matta ljusskenet från fönsterna i vårt första sommarhem. Jag tyckte mig ännu kunna höra de ord, som i aftonens stillhet då viskades oss emellan, ord om livet och döden, om Gud och det kommande, dessa ord, som fingo allvar och glöd av vår första kärleks berusning. Jag mindes, att det var hon, som frågade, och jag som svarade. Jag mindes, att hon blev djupt bedrövad och tyst, medan hon satt och tänkte över mitt svar, och när detta minne nu flög igenom min själ med en tydlighet, som inga ord kunna återgiva, föreföll det mig, som om, vad jag då sagt, måtte hava träffat henne på ett helt annat sätt, än vad egentligen menat, och jag kände ett stygn i hjärtat, som om jag, utan att vilja det, gjort henne något ont.

Hon avbröt mig med att säga:

»Jag kan inte fatta detta att varken tro eller icke tro. Jag måste ettdera.»

Hon uttalade dessa ord med en ton, som om hon bett mig att icke motsäga henne och jag gjorde det icke heller. Jag behöll blott inom mig stämningen från vår ungdoms ljusa ö och undrade över, att jag hela tiden tyckte mig se stjärnorna genom björkarnas lövverk.

Min hustru hade, medan vi talade, rest sig upp och stod åter bredvid den lilla sängen. Mitt under samtalet hade hon märkt, att gossen rörde på sig. Hon lyfte upp honom, tog honom i sina armar på det trygga, värnande sätt, som endast mödrar kunna, och lade honom till bröstet. Hennes ansikte strålade, när hon såg och kände honom suga hennes mjölk med detta obeskrivliga lugn, varur samhörighetskänslan mellan moder och barn spirar.

Vad vi nyss talat om och vad jag nu såg, smälte på ett egendomligt sätt till enhet i min känsla, och jag ihågkom de ord, vilka hade utgjort det korta samtalets början. Längre satt jag och tänkte på vad jag ville säga. Jag tänkte på de grymma orden: »Förbannad vare jorden för din skull» och på tillägget om den stackars jorden: »törne och tistlar skall du bära». Känslan av vad jag ägde och vad jag såg var mig så övermäktig, att jag fruktade att börja tala, endast för att icke röja min rörelse genom tårar, och på samma gång försökte jag återhålla mina egna tankar från att taga ordets form, för att icke synas patetisk inför min hustru.

Till sist tog jag bibeln i hand och lade undan den.

»Du har rätt», sade jag. »Och det hårda ordet har orätt. Där borde stå: Välsignad vare jorden för din skull. Druvor och rosor skall den bära.»

Och som jag sagt detta, böjde jag knä och lutade pannan på en gång mot min hustru och mot mitt barn. Med den hand, hon hade ledig, strök hon mig över håret.

Ack! Vi voro unga då, unga och mycket lyckliga.

II.

Jag har hittills icke nämnt min hustrus namn och jag har ännu svårt för att göra det. I mina tankar kallar jag henne stundom Mignon, därför att detta namn är det enda under vilket jag kan se henne själv, sådan hon kom och gick. Vad vet jag för övrigt, om jag nu målar henne själv, eller det minne hon lämnat? Är en människa, vad hon synes vara för dem, vilka icke sett henne så, som kanske blott en förmår? Är hon icke fastmer i sitt innersta väsen just det, som stannar kvar, när det yttre och tillfälliga förbleknat? Är det icke möjligt, att, vad mången kallar idealisering, egentligen är den innersta likheten, det som en gång, i en värld, dit intet mänskligt öga nått, skall bliva vårt verkliga jag och synligt för alla?

Hon var liten till växten och späd, och när jag första gången såg henne, var vid en flyktig presentation på gatan i skenet av en gaslykta. När jag lämnat henne, behöll jag minnet av ett par underbart stora och djupa ögon. För övrigt mindes jag endast en svart skinnkrage, ett par långa svarta handskar och trycket av en hand, som gav ett plötsligt och starkt intryck av något uppriktigt, vaket och sant. För övrigt mindes jag hela utseendet så illa, att jag ett par dagar senare gick förbi henne på gatan, utan att känna igen henne. Och dock hade dessa ögon aldrig lämnat mig någon ro, de hade städse återkommit för min inbillning, strålande och sorgbundna, gömmande något på en gång livsbegärande och andaktsfullt. Om någonsin ett par ögon speglat en själ, var det hennes.

När jag tänker på allt vad min hustru kommit mig att uppleva, vet jag, att ingen så som hon genom alla min levnads brokiga levnadsår lärt mig att bibehålla känslan för det religiösa. Hennes väsen var ömhet, och det liv hon ville leva var en fest, och en fest, där hennes känsla för livets värde och helgd icke kunde tåla ett missljud. Men allt, som var starkt och levande inom henne, var på samma gång bräckligt och skört. I djupet av hennes själ fanns en helhetsdyrkan, som icke tålde livet, därför att den syntes stå på ett högre plan än livet självt.

Vi hade varit gifta i många år, när hon en gång sade till mig, plötsligt, oförberett och utan yttre anledning, som hennes starkaste känslor alltid kommo:

»Du får aldrig, aldrig låta mig känna att någonting mellan dig och mig blivit gammalt och vant. Den dagen, när det händer, vill jag dö.»

Hur många kvinnor ha icke sagt detsamma och huru många ha icke levat och efteråt lett åt sina egna ord! Jag har hört någon gång om en kvinna, som sade till en man:

»Tror du icke, att vad alla kvinnor säga, kan det finnas några, som känna?»

Jag minns, att detta föll mig i minnet vid min hustrus ord, och att jag i känslan av deras sanning som svar endast tryckte hennes hand. Jag förstod, att vad hon sagt, var hennes djupaste allvar, och jag visste, att här passade icke ordet sentimentalitet. Men jag såg också, att hon väntade ett ord från mig, som skulle säga henne något, och därför svarade jag:

»Tror du icke, att något kan bli gammalt och vant utan att därför mista i styrka, glädje och helgd?»

Hon såg på mig med stora ögon, som ville hon se till botten av min själ. Så gick hon emot mig

och kysste mig, och jag märkte, hur hennes ögon voro fuktiga, medan jag kände, hur hela hennes gestalt böjde sig mot min i en enda stor ömhet.

»Låt det bli gammalt och vant då», sade hon. »Jag längtar att det ska bli så.»

Icke ett ord mera blev yttrat. Men hela dagen såg jag, att hon gick omkring som i stilla tyst jubel. På eftermiddagen var hon ute i trädgården, och jag hörde från mitt fönster, att hon sjöng ensam, sjöng med fulla, klockrena toner.

Om en stund kom hon in med en konstrikt bunden bukett av ängsblommor, där sommarens flora blandades som tonerna i sång. Hon satte den utan ett ord på mitt bord och log tyst för att icke störa mitt arbete. Så tog hon själv plats ett stycke bort i rummet, och medan jag skrev, såg jag ibland upp, endast för att få se på henne. Aftonsolen färgade hennes mörka hår och spelade i de skiftande färgerna på hennes ansikte, som städse var nytt, aldrig sig likt.

III.

Det hände aldrig, att någonting mellan oss blev gammalt och vant. Jag vet, att jag säger ett stort ord. Men det är sant. Och därför kan jag ännu säga: Välsignelse över livet, och vad livet gav! Att välsigna livet, för vad det tog, det kan jag inte.

Men det hände oss i stället, att sorgen kom i vårt hus, och jag förstår nu, att den kunde ha skilt oss, därför att jag icke förmådde att sörja som hon. Men jag vet med ödmjuk tacksamhet, att så dock aldrig skedde. Och dock — hade människor förmått detta, skulle det ha lyckats.

Hur tidigt jag såg detta, vet jag ännu ej. Men jag vet, att intrycket härav är så djupt sammansmält med minnet av min hustru, att jag icke längre tycker mig kunna förstå, att jag någonsin sett henne i dagern av enbar ungdom och lycka. Hon var nämligen tidigt sjuklig, ja, jag har aldrig känt henne annat än med fröet till sjukdom groende inom sig. Hur kom det sig då, att jag ända in i det sista långa tider kunde glömma, att hennes hälsa var undergrävd och att det sjukdomsfrö, som fanns, antingen måste utvecklas eller också alldeles försvinna? Jag visste ju alltför väl, att det icke försvann. Och dock lärde jag mig aldrig att se hennes liv i helt annan mening än den vanliga som en väg mot döden. Lyssnade jag icke till de förebud som kommo? Gjorde jag mig döv och blind mot de aningar, vilka flammade upp inom mig, som vådeldar hotande min lyckas hus, vilket jag trodde så fast murat? Jag vet ej, om det var så. Men jag vet, att, när jag gifte mig, var jag så ung, att jag trodde kärleken vara ett botemedel mot all världens olycka, och när jag såg Elsa strålande och lycklig, när vi följdes åt i skogen och på sjön, när jag såg henne bli brun av solen och hennes vita lemmar sköljas av sommarvågen, då glömde jag, att olyckan kunde komma, och jag intalade mig att vad jag befarat endast var en inbillning. Ack, jag blev till sist så övad i konsten att glömma, det jag icke ville se, att jag drömde om hälsa och långt liv, även sedan Elsa hade varit döden så nära, att det var ett under, att hon undkom den, och hon gick med märkena efter operatörens kniv, dolda under sin dräkt, alltid på sin vakt mot plågor, aldrig fri därifrån, glömmande dem endast genom att göra våld på sig själv för att skänka glädje och livets fest åt oss som hon älskade, barnen och mig.

Men jag minns dock, hur tidigt jag såg detta något, mot vilket hela vårt äktenskap var en skiftande kamp för att kunna glömma. Jag såg det på hennes ansikte, då hon satt ensam och trodde sig osedd, och i början inbillade jag mig, när jag såg detta, att det brast något mellan henne och mig. Jag plågade fråga henne därom och det är svårt att säga, om det var min kärlek eller min egenkärlek, som kom mig att tro, att ingenting annat än det som rörde mig själv kunde störa hennes lycka. Jag såg, att jag plågade henne utsägligt med mina frågor, men jag frågade henne ändå, och vid sådana tillfällen kunde hon le med ett uttryck, som om hennes själ varit långt borta, ett uttryck, som ännu pinar mig att minnas, därför att det var detta uttryck, som jag i årtal kämpade att för alltid besegra, men som till sist fick överhanden och besegrade mig.

»Du skall inte fråga mig», sade hon en gång. »Jag vet inte själv vad det är. Jag vet bara, att ingen människa kan förstå det.»

Vari hon då blickade in, tillhör det okända, varom alla kunna fråga, men varpå ingen får svar. Men hur skulle jag kunnat förstå detta då? Vårt liv var lyckligt, våra dagar glada, våra gossar växte och fyllde vårt hem med sitt muntra støj. Och aldrig var Elsa ömmare emot mig, än när jag lagt märke till dessa stunder av tigande sorgsenhet, som jag skulle haft rätt att kalla omotiverad, om inga andra motiv funnes än dem, vilka människor kunde kläda i ord.

IV.

Vid denna tid hade våra gossar växt upp och voro redan stora pojkar. Olof hade redan börjat i skolan, och Svante hade icke långt igen, innan han också skulle börja knäcka de torra nöterna på kunskapens träd.

Vid denna tid var det, som de mörka stunderna första gången började att bliva min hustru

övermäktiga, och mer än en gång såg jag spår av att hon hade gråtit. Hon undvek mig på sitt stilla sätt, och hon gjorde det för att jag icke vid sådana tillfällen skulle komma åt att fråga henne. Jag kan aldrig glömma, vilken ångest som under denna tid behärskade mig. Den kom smygande över mig nattetid, när jag satt ensam vid mitt skrivbord. Den följde mig, när jag gick in för att lägga mig till ro, och den satt i mörkret kvar på sängkanten, medan jag låg vaken och lyssnade på min hustrus andedräkt för att höra, om hon sov.

Så tyst det blev emellan oss under denna tid, så underligt tyst. Vi kunde komma in i vårt förmak och tända lampan, och vi kunde sitta där utan att säga ett ord och känna tystnaden växa som en mur emellan oss, en mur, vilken ingen byggt upp, men ingen heller kunde riva ner. Och om våra händer sökte varandra, var det blott emedan vi måste göra så, och ingen av oss kunde uthärda att vara borta från den andra, fastän vi båda kände att så var.

Så kommo gossarna in för att säga godnatt. Vi kysste dem båda, och vi sågo efter dem, sedan de hade gått. Men icke ett ord blev talat, och när jag åter vände mitt huvud mot den sida, där min hustru satt, kände jag, att hon grät, men jag hörde det icke. Vi kunde icke ha varit olyckligare, om en av oss eller vi båda haft en mörk hemlighet att gömma. Och dock visste vi båda, att ingen sådan fanns.

»Är du olycklig med mig, Elsa?» sade jag.

Och till svar hörde jag henne snyfta som i den högsta ångest:

»Om jag icke hade dig, tror du, att jag då kunde leva?»

V.

Hur länge denna tid räckte, minns jag ej med bestämdhet. Jag vet blott, att jag minns den som en enda förfärlig vinter utan snö, ett långt, mörkt streck i vårt liv, vilket syntes mig tomt och utan mening. Efteråt har jag sett döden rycka det käraste jag ägde ur min famn, jag har sett vänner dö, jag har känt mig ensam med allt, vad jag andligen velat dö för eller leva. Men något jämförligt med denna vinter har jag aldrig upplevat, därför att jag då trodde, att Elsa höll på att glida ifrån mig, och därför att denna tanke var mig värre än något, som andra människor kunde tillfoga mig, eller som överhuvud kunde drabba mig i livet.

Denna tid blev så bitter, därför att jag då den enda gången i mitt liv blev hård i mitt hjärta emot henne, och jag blev det därför, att jag icke förstod bättre. Jag slutade med att draga mig inom mig själv som hon, ty grämseln behärskade mig; till sist fick grämseln röst, och de hårda orden darrade i luften omkring oss.

Jag fann henne i tårar en dag, och med en stämma, som icke längre var min egen, utbröt jag:

»Hur länge tror du, att jag skall stå ut med detta?»

I samma ögonblick jag sagt det, ångrade jag mina ord, och aldrig skall jag glömma det uttryck av skrämsel, som förstelnade hela hennes ansikte.

»Vad menar du?» sade hon.

»Det jag säger.»

Det var, som om en ond ande talat genom min mun, och jag ej kunnat hejda den. Allt vad jag lidit, steg upp inom mig, som om det velat kväva mig, och jag kände som en triumf, att jag gjort henne ont.

»Gå då», sade hon, »gå ifrån mig. Varför har du någonsin kommit till mig?»

Hon grät icke, när hon gick. Men mitt igenom min vrede kände jag, att jag med mina oöverlagda ord tillfogat henne en smärta så stor, att jag själv aldrig någonsin känt eller skulle komma att känna en liknande. Men jag skakade av mig denna tanke och förskansade mig bakom det inskränkta högmod, som förmår människan icke att avvärja en olycka, utan att räkna efter vems fel det är.

»Det är hennes fel», sade jag till mig själv, »om vår lycka brister. Vad har jag gjort, för att hon skall vara olycklig och pina mig med att icke säga mig orsaken? Hon älskar mig icke längre. Det är just livets gång. Det som är skönt skall förfulas. Den, som är lycklig, får icke vara det länge.»

Bakom sådana tankar gömde jag min verkliga känsla, som hela tiden var fylld av henne. Jag trodde, att jag hade rätt till vrede, och jag ansåg att vad jag sagt fått ett svar ännu hårdare än vad själva orden förtjänat.

Det var sagan om Edens dagar, som voro förbi.

VI.

Denna tid var den enda, då vår lycka verkligen kunnat brista, och jag tror, att vi båda kände det

lika starkt, som om ödesdigra makter tumlat om med våra liv. En hel dag förgick, under vilken icke ett ord växlades oss emellan. Men på aftonen, när vi skulle gå till vila, föllö vi i varandras armar och gräto, utan att kunna tala.

Därefter blev allt som förut. Men den fråga, som brände mig: »Vad är det? vad kan det vara?» var och förblev obesvarad. Dock var jag lugnare, kände ånger över mina outtalade tankar och väntade på samma gång liksom en upplösning.

Två dagar därefter fann jag följande brev på mitt bord.

Jag minns, att jag bröt det med en känsla av ångest, som om detta papper skulle kunna avslöja inför mig någon hemlighet, vilken hade makt att krossa hela mitt liv. Men på samma gång brann jag av begär att få svar på min fråga: »Varför är hon icke lycklig? Kan man på en gång vara lycklig och olycklig?»

Brevet lydde så:

Min egen älskade.

Att det har kunnat falla sådana ord mellan dig och mig! Att det är möjligt blott, att det skett! Jag tyckte först, att det var, som om solen slocknat, och jag aldrig mer skulle få se dagens ljus. Och jag grubblade och grubblade över, hur jag skulle få dig god emot mig igen, och hur allt detta skulle kunna bli, som om det aldrig varit.

Men så såg jag, att du var god ändå i ditt hjärta, även fast det icke såg så ut, och jag började förstå, att du aldrig kunde bli annorlunda, att det bara var det, att jag icke kunde svara dig på dina frågor, som gjorde, att du blev sönderriven och bitter, och därför slog du blint utan att veta, att du kunde göra mig så ont, som du gjorde. Icke heller nu vet jag, vad jag skall svara dig, men du får icke undra över, att jag skriver. Det är bara därför, att skulle jag försöka tala om d e t a, skulle jag aldrig säga mer än hälften, av vad jag ville.

Det finns så mycket, som jag bär inom mig, Georg, så mycket, som jag aldrig får sagt, varken till dig eller någon annan, därför att jag vet, att jag aldrig kan säga det. Jag har alltid varit så Georg, och jag kommer nog alltid att vara det.

Ibland, när jag tänker på, hur du är emot mig, talar om allt, icke döljer en vrå i ditt hjärta, då tycker jag, att jag bara är ett eko av dig, och jag är så fattig, att jag ingenting har att giva dig igen. Och när du sagt mig, att det icke är så, då har jag känt mig så lycklig, Georg, så lycklig och så rik. Och jag vet, att jag givit dig allt vad jag kan giva och allt vad jag har.

Men när du ser, att jag sitter och stirrar in i mig själv, som du brukar säga, då skall du veta, att jag gör inte annat än vad jag alltid har gjort, även när jag varit som mest lycklig, även långt innan jag kände dig, och mitt verkliga liv började. Och om jag gråter, skall du icke tro, att jag är olycklig. Det jag då tänker på, gör mig icke olycklig. Det är bara något jag måste grubbla över ibland, därför att jag vet, att det skall komma, och därför att jag alltid vetat det.

Men du skall icke fråga mig därom, ty jag kan ändå icke svara dig. Kunde jag det, ack, kunde jag det, då skulle ju mina tårar torka av sig själva. Kanske är det också ingenting, kanske är det bara därför, att jag är alltför lycklig.

Men jag vill, att du skall tro mig, när jag säger dig, att du icke behöver frukta, att det finns någonting hemligt och dolt i min själ, som jag döljer och håller hemligt, därför att du icke k u n d e få se det. Det är bara det, att jag icke kan.

Bed mig därför icke att tala, utan håll av mig, sådan jag är. Håll av mig som din lilla flicka och vän, vilken icke begär mer än att få gå vid din sida, så länge Gud låter mig få leva och sedan få dö och sova i ro, glömd av alla andra utom av dig. Ty du skall aldrig glömma mig, och det är det enda »odödliga liv» jag begär.

Men en sak önskar jag ibland. Och det är, att du och jag vore gamla och grå, och att våra barn vore riktigt gamla. Jag är så mycket mor, att jag skulle önska, att mina gossar vore vuxna, och jag finge gå i deras hem och taga små, små, riktigt små och hjälplösa barn på mina armar och se, att jag levde en smula också i dem. Mina gossar äro så stora nu, och de behöva mig snart inte mer. Men det vore så gott att vara gammal och få gå samman med dig och vänta på den dag, då den stora vilan skulle komma. Jag tycker, att jag skulle älska dig dubbelt, om du vore gammal och grå och ingen kunde se på dig med samma ögon som jag, och jag finge sitta och tänka på, att ingen mera än jag hade rätt om dig, och ingen därför riktigt visste vem du var.

Nu har jag sagt dig så mycket, och det du bett mig säga, har jag ändå icke sagt. Men tänk icke på det, Georg, tänk bara på, att jag älskar dig nu som jag alltid har gjort, att det, som jag nu känner för dig, är mer än ord kunna uttrycka, mer än du själv någonsin kan veta. Ty hos dig och här är min plats, och jag har allt, vad någon kvinna haft eller någonsin kan få, om hon än bleve aldrig så lycklig. Tro ingenting annat, ty då gör du mig olyckligare än du kan ana eller tro.

DIN HUSTRU.

VII.

Jag satt länge med detta brev i min hand, och den våg av ömhet, som välde emot mig, var så mäktig, att den kvävde alla frågor och kom mig att gå omkring i mina vanda omgivningar där ingenting syntes förändrat, och ingenting heller var, med en känsla som om jag varit för mer än sagoprinsen, vilken på västanvindens vingar nått Lycksalighetens ö.

Jag hade frågat, varför min hustru syntes så förändrad, och jag hade icke fått veta det. Jag hade endast fått ett nytt bevis på hennes ömhet, och sådan är ju kärleken, att den vill ingenting annat än sig själv, och alla frågor, den därjämte framställer, åsyfta intet annat än den enda visshet,

utan vilken den själv icke kan finnas till. Därför gav detta lilla brev oss lösningen på allt, ehuru det icke förklarade något, och i stum tacksamhet gick jag, sedan jag läst det, in till min hustru, lycklig att jag helt kunde tro.

Vi talade heller icke mycket om detta brev, men vi kände båda som en lättnad, att det hade blivit skrivet, och om aftnarna sutto vi länge uppe, sedan barnen gått till ro. Jag minns, hur Elsa sjöng under denna tid, sjöng, som hon aldrig sjungit för någon annan än för mig. Och jag satt och lät tonerna smeka min själ, medan jag inom mig undrade, hur det var möjligt, att en misstämning smugit sig mellan henne och mig.

Hur dagarna gingo, vet jag icke. Jag lade icke märke till, att de blevo längre, att snön droppade från taket, och att Humlegårdens träd började knoppas. Snarast saknade jag, att icke vintern räckte längre, så att lampan tidigt kunde bli tänd och våra aftnar begynna.

»Har du märkt», sade min hustru en morgon, »att jag är gladare än förr, och att jag aldrig gråter mera?»

Jag hade märkt detta. Men otacksam, som en människa är, vilken undsluppit en fara, som hon icke förstått, hade jag njutit av förändringen, utan att tänka däröver.

»Gråter du kanske, när ingen ser dig i stället?» svarade jag.

Och jag kände som ett stygn av min gamla misstro vakna inom mig.

Men min hustru märkte det icke. Hon stod framför mig så strålande ung, som om intet moln skymt hennes panna. Och på hennes läppar lekte ett leende, som jag tyckte mig hava sett förr. Jag kunde blott ej erinra mig när.

»Jag gråter icke längre», sade hon.

Och hennes stämning hade en nära nog utmanande klang, när hon tillade:

»Det är *också* min hemlighet.»

Jag följde hennes stämning, utan att förstå hennes ord. Jag var nöjd och lycklig i känslan, att livet åter log och lekte framför oss.

Hela denna period efterlämnade icke något annat spår i vårt samliv, än att detta blev innerligare och liksom varsammare än någonsin förr. Jag kan icke längre säga, på vad sätt jag sökte klara denna underliga parentes i ett lyckligt äktenskap för mig själv. Visst är, att jag då var långt ifrån att ana, att den innebar fröet till en hel framtids tragik.

VIII.

Fastän hon med stolthet nämnde sig moder till två gossar, var Elsa dock ännu ung, och när hon vid sin mans arm promenerade nedåt Strandvägen, voro hennes steg spänstiga, och hon smög sig intill mig, medan hon gick, med en rörelse som visade, att, om något tyngde på detta vackra huvud, så icke var det åren.

Det var en av dessa farliga våraftnar i Stockholm, då solen faller ljumt över nyknoppade träd, då gatorna vimla av folk liksom på lek och till ögonfägnad, då utvårdshusen locka gammalt gift folk att leka nygifta eller förlovade, då himlen är blå och isblocken dansa utför strömmen, då vintern synes så långt borta, som skulle den aldrig komma igen och våren lovar en sommar, sådan ingen någonsin upplevat.

Det var en sådan afton, som Elsa lockade sin man att promenera ända ut till Djurgårdsbrunn, telefonera återbud hem och bjuda på en liten supé à deux i ett lågt rum med vita gardiner, där man fick se ut över träd, klädda i ljusgrönt, genom vilkas grenar aftonsolen sken mellan långa skuggor.

Detta var ett av våra bästa älsklingsnöjen, och ju mera sällan vi, sedan barnen växt upp, ville hängiva oss däråt och lämna dem ensamma, desto mera njöto vi av en sådan afton, vilken förde med sig hela den glättighet och det svärmeri, som är ungdomens vardagsmat, och med åren blir högtidsstunder, vilka man gömmer i minnet.

Jag minns också Elsa såväl just från denna afton.

Nöjd och belåten, hopkrupen i soffhörnet, satt hon och njöt långsamt av sitt sista champagneglas. Hon liknade en kattunge, som väntar att bliva smekt, eller att man skall leka med honom. Och mitt emot henne satt jag själv, rökte omsorgsfullt en god cigarr, och lät mina blickar följa solskenet, som darrade mellan trädens skuggor. Jag kände mig lycklig och nöjd, men jag hade under den sista tiden arbetat mycket, och det störde mig nästan, att min hustru satt och längtade efter att jag helt skulle låta mig ryckas med. Ty själv var hon i feberstämning. Hon såg ut, som om hon velat springa omkring i rummet, leka, rasa och låta sig fångas, längtande efter något nytt, något ovanligt, var fylld av det flickaktiga begär efter lyckans odödliga nonsens, vilket just hörde till det, som jag hos henne älskade allra högst. Men jag kunde icke låta mig ryckas med, hur gärna jag än ville. Det var, som om en ond aning eller ett oemotståndligt vemod legat på lur inom mig och hindrat mig från att helt följa hennes känslors flykt. Efteråt kan man minnas sådant, och man kan anklaga sig själv för vad man då försummade, som om man begått en förbrytelse. Jag minns ännu, att jag då förstod hennes

stämning och, av vad som sedan följde, vet jag, vilken väg hennes drömmar togo.

En smula förstämd över, att våra känslor ej som vanligt gingo i samma rytm, satt hon tyst, njutande av det sista champagneglaset, och medan hon satt så, gled hennes yra tankar över i en mild drömmande stämning, och medan hon såg på sin man, vars hår vid tinningarna redan var ganska grått, såg hon som i en dröm den dag, då vi båda för många år sedan rott fram till en solbelyst skärgårdsö, bakom vars träd skymtade vårt första ljusa sommarhem. Hon såg och såg. Bilden blev så tydlig och så skarp, att hon tyckte sig urskilja varje buske och varje träd, allt, ända till de fina skiftningar mellan ljus och skugga, som aftonsolen kastade över den gråa byggnadens spåntak. Hon såg fjärden vidga sig i ett oändligt blått, och där den slöt sig kring ön, vaggade dess böljor spegelbilder av ljusa björkar, mörka ekar och granar, vilka i vattnet tecknade sig nästan i svart.

Hur ofta har hon icke berättat mig klarheten i dessa minnets visioner, som var henne egendomlig! Jag kan se hennes dröm bättre och vaknare nu, än jag kunde det då.

Visst är, att hon såg allt detta, till dess att hela hennes yra stämning var försvunnen, och jag märkte hur varma tårar fyllde hennes ögon. Med en hastig rörelse tömde hon resten av sitt glas, gled ned ur soffan och lutade sitt huvud mot mina knän.

Som om något av hennes känsla omedelbart överflyttats på mig, eller som om våra tankar mötts i det förflutna, då livets lyckodröm famnade oss bägge, greps även jag av en stämning, helt olika min föregående, och i det jag sakta lade min arm om hennes hals och strök hennes kind, sade jag:

»Vad tänker du på?»

»Jag tänker på vår första sommar.»

I detta ögonblick föreföll det mig, som om även jag tänkt på detsamma. All min trötthet var som bortblåst, och full av rörelse lyfte jag hennes huvud upp och kysste hennes mun.

Och i samma nu satt Elsa upprätt.

Begäret efter något nytt, något ovanligt, vilket bröt sönder det vardagsaktigas enformighet, blandade sig i ett ögonblick med minnet av det, som en gång varit, och med ett tonfall, som ej kunde motstås, utbrast hon:

»Jag vill fara dit, Georg! Jag vill fara dit!»

I samma nu kände jag mig förflyttad tillbaka till verkligheten. Min sinnesstämning var i grund och botten kanske densamma som min hustrus. Men jag erfor på samma gång denna underliga känsla av en väntande misräkning, vilken reser sig upp inom oss och vid livets mest överspända ögonblick tyglar våra drömmar. Jag ryggade tillbaka för detta försök att kalla ungdomen till liv, som om jag fruktat att i stället mötas av en smärta, vilken jag till varje pris ville undvika. Jag kände mig så viss på en désillusion, att min hustrus oskyldiga förslag, den lilla färden i skärgården, besöket på denna plats, där jag kände varje vik, varje sund, ja till och med stenarna på fjärdens botten, syntes mig innebära något så viktigt och avgörande, att jag borde betänka mig noga, innan jag fattade ett så ödesdigert beslut. Men på samma gång såg jag, att blotta tanken härpå fyllde min hustru med en hänryckning så stor, att jag ej kunde säga nej. Därför sade jag också ja och slöt henne i mina armar för att dölja min egen misstämning.

Men när vi sedan gingo hemåt, låg över Elsas hela väsen som ett skimmer av ungdom. Ingenting, av vad jag verkligen kände, hade hon märkt. Liksom om hon vetat sig gå fram mot en stor lycka, så lyste hennes drag, återspeglade hela den livfulla känsla, med vilken hon förband det som varit med det som var. Och det for igenom mig en så smärtsam förnimmelse vid tanken på att min onda aning kanske skulle giva mig rätt, att jag ej kunde återhålla mina tankar.

»Är du säker på, att det blir, som du väntat?» sade jag.

Hon ryckte till, och hennes ansiktsuttryck var nästan förbittrat, när hon svarade:

»Varför ska' du alltid förstöra för mig.»

»Brukar jag verkligen det?»

Hon blev genast god igen.

»Nej», sade hon. »Men jag var så lycklig just nu.»

Jag teg och drog henne blott närmare intill mig. Inför hennes tro glömde jag mina tvivel, och i min inbillning tog vår obetydliga resa helt underliga former, som när små närbelägna öar höja sig mot horisonten och hägra i en fantastisk glans.

IX.

Så sutto vi äntligen en söndagsmorgon på ångbåtens däck, ångande ut mot den kända farleden.

Det hade gått många år, under vilka vi icke farit denna väg, år, vilka kommit med ont och gott, år, som splittrat, och år som förenat. Skilda vägar hade våra tankar tagit, men de hade mötts igen, och som enade i en underlig, mystisk känsla, vilken syntes utmana ödet, sutto vi vid varandras sida, medan trakt efter trakt gled oss förbi, belyst av den klara vårsolen, sköljd av

blåglittrande vatten, som krusades för en lätt vind.

Min motspänstighet var nu alldeles borta. Jag lät mig viljelöst föras av min hustru, och jag tog emot varje intryck med en rörelse, som hade jag varit tolv år yngre och varit på väg ut mot nya, okända mål, vilka skulle förändra mitt vardagsliv och öppna nya vyer över hela tillvaron. Min hustru syntes mig föryngrad liksom jag själv. Hennes ansikte var färgat av en mjuk rodnad, och ögonen lyste med den glans, som kommer av lycka. Hennes röst hade tonfall av en obestämbär ömhet, vilken smekte mig med hela styrkan av den illusion, som uppfyllde oss båda, och mellan oss gingo och kommo leenden och ord, blickar och åtbörder, som endast pläga höra hemma under kärlekens första tid.

Och när ångbåten omsider satt oss i land och vi ensamma stodo på bryggan, seende båten ånga bort, då togo vi varandra om livet och gingo långsamt vägen fram, där den krökte mellan halvutspruckna hasselbuskar och höga, knotiga ekar, på vilkas grenar knappast syntes spår av vårens knoppar. Då först sågo vi, hur föga utvecklade vegetationen omkring oss var. Havet, som håller hela skärgården i sin kalla famn, lägger länge kring öar, holmar och skär en iskyla, vilken håller vårens arbete tillbaka. Här var icke grönt som inåt land, där ångar och hagar lövas i skydd just av denna vida skärgård, vilken stänger de hårda nordanvindarna ute. Här var öde och kallt, på trädens kvistar syntes svaga, ljusgröna skott, vilka skiftade i gult och brunt, sälgen bar hängen, gräset sov under vissna blad, och sipporna, vilka inåt landet längesedan blommat ut, växte blå och vita under hasselns grenar.

Sjelva denna sena utveckling i naturen fyllde oss båda, vilka voro som bergtagna i vår egen stämning, med en ny lycka. »Ser du, det är sent nu, som det var då?» — »Minns du, det blir en andra vår, när man bor i skären?» Och vi sågo ut över den vida fjärden, som famnade hela denna sena vår, och gladdo oss över, att fiskmåsarna i vida bukter kretsade som förr över det blå vattnet, gladdo oss åt deras vita vingar, som blänkte i solen, och stannade för att betrakta deras fria lek, när de doko genom luften och nådde vattnet, där deras klara ögon spanade efter byte.

Hand i hand som två barn gingo vi upp över backen till en liten röd byggnad, och vi betraktade varandra, som utbytte vi ett hemlighesfullt förtroende, när en tullkarl med rättarekrans, vilken brukat ro oss förr, kom ut i dörren och lovade att föra oss över till vår ungdoms ö.

Tyst gick färden över det blåa vattnet. Utan att växla ett ord, fyllda av den sällsamma stämning, vilken behärskade oss båda, och som syntes vidgas och växa med varje utsikt som öppnades, sutto vi hand i hand och låto minnena strömma fram inom oss, medvetna om, att den ena visste vad den andra tänkte. Aldrig hade denna färd synt oss så härlig, aldrig hade vi som nu sett denna middagssolens förföriska prakt, aldrig hade skimret av vatten och lövrika stränder blandat sig så melodiskt med den mörka granskogens allvarliga fond. Och när vi kommo närmare den lilla ön, tyckte vi, att varje sten, varje träd, varje dunge växte upp, icke ur det minskade avståndet, utan ur vårt eget minne, som trognare än verkligheten bevarat denna omgivning, ur vilken hela livets lycka för oss hade spirat.

Men när vi kommo i land, stannade vi båda, och det utrop av förtjusning, som redan svävat på Elsas läppar, frös bort. Tigande betraktade vi varandra, och som tyngda under något nytt och oväntat, vilket vi ej ens ville se eller erkänna, gingo vi långsamt från udden den smala stigen fram.

Vad vi hade sett var, att det hus, som nu stod på ön, var icke längre grått. Det var rödfärgat. Det var icke längre en bred tvåvåningsbyggnad. Det var en låg stuga, vilken liksom krympt ihop på den plats, där vårt första hem hade stått, trängt sig samman på det gamla stället, som om fattigdomen och nöden under årens lopp tvingat den att göra sig liten. Vi stodo tysta en stund, som om vi behövt hämta andan.

»Georg», sade Elsa. »Vad är detta?»

Jag behövde blott peka på de gamla ekarna, som stodo omkring byggnaden. Deras grenar buro svarta märken, och deras bark var svedd. Jag visade henne på stenfoten, vilken var färgad som av sot, på den lilla trädgårdstjappan, som var oordnad, och på en hög gammalt virke, vilket låg kvar ute på planen. Det var bränt och förkolnat, ruttet och förvittrat. Det var det enda, som fanns kvar av vårt första hem.

»Här har varit eldsvåda», sade jag.

Och min stämning skalv.

»Brända tomter.»

Som om vi båda hade känt oss samhöriga med denna lilla fläck av jorden, vilken vi icke återsatt på många år, grepos vi nu av ett alldeles nytt intresse, nämligen att erfara vad som hänt, vad som förvandlat denna vår lyckoö, så att den för oss var till hälften oigenkännelig. Detta intresse borttog liksom hela den värld av drömmar, som förut hållit oss fångna, vidgade vår känslövärld till att omfatta även deras liv, vilka här ute levat och lidit, arbetat och strävat, och vilka åren format och bildat så strävt, att inga lyckodrömmar för dem längre förgyllde den hårda verkligheten.

Och som våra tankar vändes till dessa människor, vilka vi förut erinrat oss endast som det nödvändiga bihanget till vår egen glädje, öppnades stugans dörr, och i solskenet, som föll över trappan, stannade en krökt, gammal gumma och log ett igenkännande leende mot de främmande. Hon såg så gammal ut, att hon föreföll som uppstigen direkt ur någon gammal saga. Stödde sig på en käpp gjorde hon, och det rynkiga ansiktet förvred sig av invand smärta, när hon rörde sin giktbrutna kropp.

»Det ser annat ut nu, än när herrskapet var här sist ...» sade den gamla.

Och i det hon mödosamt rörde sig framåt, gav hon plats åt sin gubbe, vilken gammal vana trogen stått i skymundan, till dess hans tur kom. De båda gamla hälsade på de båda, som nyss drömt sig unga, och gubben gned sina händer, hostade och mumlade obegripliga ord, medan han långsamt och sävligt gav plats på trappan, där gumman bjöd de resande stiga in.

Genom skelettet till en ofullbordad veranda sågo vi främmande ut över vår ungdoms fjärdar och sund. Vanvårdad var trädgården, förfallet syntes hela det nya huset, gräs grodde på stigarna, som vi förr hade trampat, och i lövsalen nere vid stranden hade bord och bänkar murknat, emedan ingen lagat, vad väder och år förstört.

Utan att vi behövde fråga, berättade de båda gamla, huru olyckan kommit över dem. Gumman berättade, och gubben upprepade bekräftande hennes ord. Olyckan hade kommit så lömskt och oväntat, att ingen kunde stå den emot, och ingen kunde hjälpa.

Ty en vårdag i mars, när nordan blåste frisk och isen varken bar eller brast mellan öarna, hade elden brutit ut. Och emedan isen varken bar eller brast, hade grannarna på landet omkring stått och sett det hela, men icke kunnat komma dem till hjälp. De båda gamla hade ensamma burit vad de kunde rädda ut ur det brinnande huset, och maktlösa hade de stått bredvid och sett sin egendom brinna i aska. I denna aska, där de sett det sista glöden slockna, slocknade för dem också varje förhoppning om en sorgfri ålderdom. Ty låg var den byggnad, som de efter långa år byggt upp på stenfoten av den gamla. Ringa var bohaget. Torftig var omgivningen. Och själva voro de brutna och trötta. En enda olycksdag hade tagit allt, vad de förra åren byggt upp.

Som tyngda under samma öde sutto de två, som nyss drömt sig unga, och lyssnade till de tunga, karga ord, med vilka de gamla berättade om elden, som lade deras hus öde. Själva det gripande vardagliga i denna framställning, avbruten av betydelselösa detaljer, blandad med fattigmans minnen av ägodelar som förstörts, tyngde ned de främmande, avklädde våra egna drömmar illusionens prakt, och grep oss med ett stilla, svärmiskt vemod. Vi tyckte nästan, att under det att vi ingenting visste, medan vi levde vårt liv och trodde oss lyckliga, hade här, på en liten ö bland skären, brunnit ned och försvunnit något av den livets skatt, som vi trott oss hava samlat och äga i säkert förvar. Elsa kände det, som om hon förlorat mera vid denna brand än de båda gamla och medan berättelsen framskred, såg jag, att hon måste behärska sig för att icke brista i gråt. Ty vad betydde dessa möbler, kläder och husgeråd? Vad betydde det, att tvenne nedbrutna människor, vilkas liv var slut, här sutto och grämde sig över motsatsen mellan förr och nu i det torftiga välstånd, där skillnaden dock var så ringa? Vad betydde allt detta mot att hon aldrig, aldrig mer skulle få se sin ungdoms ö, sådan hon en gång sett den?

Så kände hon det, och hon vände sitt ansikte mot mig, och jag hade ingen tröst att giva henne. Ty jag tänkte på hur illa jag gjort som ej följt min första anings bud och besparat oss båda att se de brända tomterna av vår första lycka. Men jag hade ej hjärta att säga det, och i det jag tog hennes arm, gingo vi båda ännu en gång tysta omkring ön.

Det var med oss som med barnen i sagan, vilka en gång gått vilse i underlandet och vid återkomsten därifrån funno, att tiden gått ifrån dem och gjort människorna omkring dem trötta och gamla. Tysta och drömmande sutto vi vid stranden och sågo ut över fjärden. Där var allt sig likt, och som vi sutto där, glömde vi den nya byggnaden och förfallet bakom oss. Vi mindes blott, att vi bott runt omkring denna fjärd under tre år, varje sommar på ett nytt ställe, och i ett slags begär att fortsätta vad vi en gång börjat, beslöto vi att fara vidare till den andra sommarens hem, där vi mindes två små röda stugor i skogskanten och en liten gräsplan, där i en vit korgvagn vår första gosse sov under en blå sufflett.

Vi läto ro oss över dit, och vi visste nu, att vi rodde mot en öde strand. Ty denna gång hade vi frågat oss för. Vi visste, att åren också här hade sopat bort spåren av det som varit och förändrat allt.

På den lilla udde, där vi nu stego i land, bodde några år tidigare en gammal fiskare med sin hustru. Hon dog en vinternatt, när snön yrde kring stugan, och när även en dag den gamles timme slog, så togo barnen i arv de båda stugorna uppe i skogsbrynet, båten och notboden nere vid sjön.

Men skärgårdens sagor äro många, och en av dem var även sagan om de små röda byggnaderna vid skogens bryn. När de femtio åren, på vilka de döda en gång köpt marken, voro förbi, kom bonden som ägde jorden och tog den tillbaka. Han drev den nye ägaren från gård och grund. Och därför voro husen jämnade med jorden, virket var bortfört, det förra potatislandet var övervuxet med tistel och ogräs, och marken såg ut som om elden gått fram även här.

De båda resande, vilka sökte spåren av sin ungdoms lycka, stodo åter bland spillrorna av ett skövlut hem. Det var, som om vi förföljts av ruiner. Och gripen av den ohyggliga beklämning, som följde på alla de illusioner, vilka brustit, släppte Elsa min arm. Gående uppåt den torra risbacken, nalkades hon stängslet, där grinden var bortsliten, och ett par rostade gångjärn snedvridna hängde kvar på stolpens hakar.

Här stödde hon båda sina armar mot stolpens kant, och i det hon gav fritt lopp åt alla de skiftande känslor, som strömmat samman över hela hennes själ, brast hon i en våldsamt gråt. Hon snyftade, som om livets alla olyckor störtat samman över hennes huvud. Hon stötte tillbaka min hand, när jag ville smeka henne, och hon grät så länge, att jag blev otålig, och yrkade på, att vi borde gå för att ej komma för sent till ångbåten.

Hon hörde ej på mig, tog mig blott om axlarna och sade:

»Du hade rätt, vi borde aldrig ha kommit hit.»

Och hon bekände, att hon tänkt på denna resa länge, att hon önskat den under årtal, att hon av en slump — hon visste ej huru — kommit att tänka på, att nu skulle den ske, just nu. I hennes hemliga drömmar hade tanken på denna resa på ett underligt sätt förbundet sig med tanken på hela vårt livs lycka. Det hade synts henne, som om vi borde och måste företaga denna resa en gång, som om hon aldrig skulle kunna känna sig säker på, att hon verkligen var lycklig, förrän hon fått se dessa trakter så, som hon en gång sett dem i sina drömmar. Hon sade att det varit hennes avsikt, att, när vi kommit ut tillsammans, skulle hon bedja mig, att vi finge bo där en sommar till. Och hon visste, att jag ej skulle ha kunnat neka henne denna bön. Men nu, när ingenting fanns kvar, ingenting av allt det, som en gång varit hennes, nu var det, som om den länk brustit, vilken höll henne fast vid själva livet.

Jag förblev stum under hennes förtvivalade utbrott, och jag förstod mer än väl, att jag stod inför en av dessa fantasier eller drömmar, vilka för en människa med rikt känsloliv i ordets egentliga mening kunde betyda mer än själva livet. För egen del hade jag visserligen känt mig upprörd både vid alla minnen, som dessa platser väckte till liv, och av den förstörelse, som hemsökt våra kära platser. Men att sätta denna förödelse i något sammanhang med vad som för mig själv var kärt och betydelsefullt, föll mig icke in. Och inför detta utbrott av sorg stod jag alldeles rädlös.

Jag försökte det vanliga medel, varmed en man plägar kunna bringa en kvinnlig sorg till tystnad. Jag försökte med smekningar. Men Elsa drog sig undan min hand, emedan hon såg att i min vänlighet fanns tröst, som hon försmådde, i stället för sympati, som hon sökte. Hennes ansikte fick ett slutet, oåtkomligt uttryck, som om hon satte hela sin person in på den fantasi, vilken behärskade henne, och icke av något ville låta sig störas.

Hon såg sig omkring på den oordnade, grusade planen, och i det hennes blick blev fuktig som av medkänsla, sade hon:

»Stackars människor!»

Åter flyttade hon sin egen missräkning över i medkänsla med de människors olycka, om vilken hela den tomma jordbiten bar vittne. Åter satte vi oss ned och läto våra blickar sväva kring den lilla backen i skogsbrynet, vilken erinrade oss om en hel sommars sorglösa ro. Vi började samtala. Och vi försökte framtvinga för vår fantasi de scener, vilka föregått denna förstörelse. Bonden, som rådde om jorden, kom till det unga paret, som tagit gården i arv. Han underrättade dem kort och gott, att tiden var utlupen. De femtio åren voro slut, och nu skulle byggnaderna rivas. Han ville ha sin gård tillbaka. Det var tydligt, att han ej hade någon fördel därav. Han skulle kanske haft större fördel av att ännu en gång sälja jordlappen. Men han hade sett, hur de andra hade haft hyresgäster om somrarna. Inkomsten av denna hyra hade väckt hans avund, och med styrkan av en fix idé hade i hans hjärna den tanken slagit rot, att här skulle ingen bo. Marken skulle vara hans och ingen annans.

Och så hade de unga, som bott här, fått riva sina byggnader ned till grunden, flytta dem över till en annan ö och bygga dem upp, där den rike kunde bevekas att lämna plats för den fattige. Men när den sista båtlasten stod färdig att lämna bryggan, hade raseriet gripit mannen. Och i sin tur, begagnande sig av sin rätt, hade han gripit till yxan. Han högg ned träden, som stodo på hans faders mark, han förstörde bärbuskarna, grinden slet han från sina hakar och kastade den överst på färjan. Och innan han lade ut, vältrade han stenarna från den lilla bryggan i sjön, förstörande båthamnen, och for därifrån, nöjd med den hämnd, som icke lämnade hans fiende ens något att vinna.

Om detta talade vi, men hela tiden låg vår egen missräkning på lur bakom våra ord, och Elsa ryste.

»Är det vi, som föra olyckan med oss?» sade hon.

Jag log. Min hustrus ord syntes mig tomma och överspända.

»Låt oss fara till vårt tredje ställe. Där veta vi ju, att allt står som det stått», sade jag.

Men Elsa skakade blott på huvudet, och i det hon plötsligt reste sig upp sade hon:

»Jag vill gå vår gamla väg genom skogen.»

Utän att avvakta mitt svar gick hon före mig. Det var, som om hennes förra livlighet kommit tillbaka, som om hon i ett nu skakat av sig hela tyngden av andras lidanden och andras sorger, allt detta som skymde våra minnens land och hela denna underliga dag förföljt oss med all livets ve och elände. Hon förde mig rätt in i skogen på en smal väg, där granarna slog sina grenar samman över våra huvuden. Stigen var mjuk och lätt att gå. Runt omkring oss dallrade solskenet över fuktig mossa och ett perspektiv av stammar och barr. Stigen ledde ned till en liten vik. Tätt utmed en brant klippa skar den in i skogen, och vid stranden glesnade träden, släppande fram solljus, som föll över en öppen, svagt grönskande glänta.

Här stannade också Elsa och började leta i trädens stammar. Och när jag såg henne söka, då vaknade också inom mig ett minne, som länge slumrat, som jag under elva år knappast kommit att erinra mig.

Det var en afton, när vi ännu bodde kvar i de stugor, som nu jämnats med jorden. En augustiafton var det. Och följande samma stig, hade vi gått hit för att säga farväl åt en god sommar. Då hade min hustru tagit en svart knappål ur sin klänning och fäst den i barken på en tall.

»Få se, om den sitter kvar, när vi komma hit härnäst», hade hon sagt.

Detta minne flög genom min själ, och jag kände mig helt vemodig. Då såg jag min hustru med

ett lätt utrop springa fram mot en låg tall. Hon tog en rostig nål ur dess bark, och i det hon föll mig om halsen och kysste mig, grät hon av lycka.

Hon satte omsorgsfullt relikten tillbaka i trädets bark. Ty hon hade icke hjärta att taga den bort. Kanske hade hon en rent av vidskeplig fruktan att rubba den. Men sedan hon funnit den, försvann det sorgliga intrycket av egen missräkning och andras nöd plånades ut hos oss båda. Och som om vi med denna lilla händelse fått en tröstande hälsning från goda andar, vandrade vi lyckliga tillbaka över brända tomter, vilka ej lämnat oss annat kvar än en gammal rostig nål, som var så väl gömd, att ingen kunnat taga bort den.

X.

Hur ofta har jag icke tänkt på denna färd över brända tomter, hur ofta har den icke sedan synts mig som en symbol för hela vårt liv!

Men då verkade denna händelse på oss helt annorlunda, än vad jag nu minns den. Då verkade den så, att vi gingo till vårt tredje ställe, vilket min hustru nyss icke ens velat se, och hyrde där för andra gången vårt hem för sommaren, och lätta om hjärtat flyttade vi ut till den trakt, vid vilken vi kände oss bundna genom en rostig nål, som ingen tagit bort.

Ren från moln, som skymma solen, minns jag den sommar, vilken följde på denna vårutflykt. Med vilken lust arbetade jag icke, och hur lätt skred icke arbetet framåt. Blad efter blad lades lugnt och utan ansträngning till den bok, vilken skulle utkomma till hösten, och mer än en gång stod middagen på bordet, när dörren till arbetsrummet stängdes och Elsa satte sig ned för att lyssna till de sidor, som skrivits under förmiddagen. Stilla och lycklig satt hon och gladde sig åt, att högen med tätskrivna sidor växt på bordet. Ty hon visste väl, vem det var, som gav arbetet liv. Hon visste att vad jag diktade om människor, växte fram under långa samtal mellan henne och mig, och hon njöt av, att jag kallade henne för min anteckningsbok, som säkrare än någon skrift bevarade mina tankar och gav mig dem åter, friska och förnyade. Ty när jag då hämtade dem tillbaka ur det trogna minne, vilket gömde mina egna tankar bättre än jag själv, återsåg jag dem genom det kärlekens förstoringsglas, varmed hon såg allt det, som rörde henne och mig och framför allt mitt arbete. Därför kände också hon, medan jag läste, att vad hon själv med mig sett i oordnade fantasier, i det skrivna tagit form. Hon njöt en stilla och sällsam modersglädje vid att följa dessa mina andliga barn, alltsom de blevo till, och ändå var hon svartsjuk på dem, emedan hon inbillade sig, att de kunde fylla mina tankar, så att de undanträngde henne själv, hemmet, barnen och allt vad i livet fanns. Ja, jag tror aldrig, att hon anade, hur denna samdiktan med henne var mig dyrbarare än dikten själv.

Hur barnsligt det må låta, så är det dock sant, att intet någonsin sporrat mig så till andlig verksamhet, som när jag förstod av hennes ansiktsuttryck, vilket aldrig kunde dölja vad hon tänkte, att jag lyckats, och att hon var nöjd. Jag kunde sitta och tänka på denna uppläsning, medan jag skrev, och denna tanke skingrade de hundratals objudna fantasterier, vilka eljest så gärna vilja hindra pennan att arbeta. Men när vi slutat läsningen och kommo ut i salen, då skrattade vi åt, att gäddan blivit kall, och att gossarna, som sutto där, nödtorftigt tvättade, barbenta och solbrända, sågo hungriga och väntande ut.

»Vi ha setat här och väntat så länge», knorrade Olof. »Var har ni varit?»

»Vi ha läst pappas bok», sade mamma.

»Kunde ni inte vänta med det till efter midda'n?»

»Nej, det kunde vi inte.»

»Det måtte vara en konstig bok», yttrade Olof.

Men Svante, som ännu icke börjat stava, tog pappas obekanta bok i försvar, och som alltid blev det mamma, vilken måste bilägga tvisten och stilla de oroliga vattnen.

Men vilken sommar detta blev! Vilken härlig sommar, full av arbetsglädje, skärgårdsvindar, klar sol och ljumma månskenskvällar! Jag minns den som ett enda solljus, jag minns vänner, som landade med segelbåtar vid vår brygga, jag minns utfärder med matkorgar och frisk sommarblåst, bad i öppna sjön, då Olof lärde sig simma, och Svante rullade på sandbotten för att visa sina anlag. Jag minns festdagar med blomguirlander och verser, smultron och vin, långa, tysta promenader genom barrskogen, som öppnade sig mot en solbelyst fjärd, och jag minns tullkarlen med rättarkransen, vilken plögade följa oss i segelbåten och i sitt gråa hakskägg log åt en hel familj av bara ungdom och barn.

Vad den sommaren var kort, och vad hösten kom tidigt! Med vilket vemod följde vi icke naturens växlingar, hur kvällarna blevo längre och dagarna kortare, hur ängarna med sina praktfulla blommor mejades av, så att naturen blev kalare, hur rågen gulnade, och vassen växte hög och stor kring stränderna, bildande som en tät vajande skog av grönt med violetta vippen, där förr vattnet fritt plaskade upp över stenarna.

Och när dagen för uppbrott äntligen nalkades, hur uppsökte vi icke då alla sommarens platser för att få återse dem en sista gång. Vi gingo upp på utsiktsberget, och vi vandrade skogsvägen fram och åter, helst när det blivit mörkt, och stjärnorna skymtade genom granarnas grenar. Nästan en hel vecka använde vi endast till att säga farväl. Vi togo gossarna med oss och seglade

ön runt, och vi talade om boken, vår bok, som var färdig och skulle komma till hösten. I timal kunde vi gå den smala vägen, som ledde från det rödmålade boningshuset ned till stranden, och vi stannade varje afton länge på bryggan, lyssnande till vågornas skvalp, som lät lugnare nu än under den oroliga våren, fast på samma gång hårdare.

Men den sista kvällen, när augustimånen redan var i nedan, gingo vi ensamma ned till bryggan och lade ut båten.

För nattbrisen seglade vi ut på den svarta fjärden, där den gula halvmånen målade glittrande strimmor, och kring vilken träden stodo så mörka och underliga, bildande helt nya konturer, mot vad dagsljuset gav. Som genom ett trollandskap seglade vi fram, lyssnande till det klapprande plasket av de små vågorna mot båtens bog. Vi ilade fram över den endast krusade vattenytan med större fart än någonsin om dagen, ty nattens bris har större kraft än dagens, eller också synes den hava det. Men utan att tala eller komma överens om någonting, vände jag båten, så att den gick omkring klipporna, och på badvikens stenar gingo vi i land. Vi togo varandra i hand, och vi gingo vår gamla väg fram till den låga tallen, i vilkens skrovliga bark den rostiga nålen satt. Vi behövde ej söka efter trädet, ty under sommaren hade vi ofta vallfärdat dit, och vi hade aldrig fruktat, att någon skulle röra den lilla tingesten, vilken satt så väl gömd och syntes oss vara inseglet på vår egen omätliga lycka, som hade hotat att gå, men kommit tillbaka.

Men som vi sutto där i våra tankar och sågo månljuset uppslukas av barrträdens dunkel, sade min hustru:

»Jag vill inte låta den sitta kvar. Jag vill ha den med mig.»

Med varsam hand tog hon den lös och fäste den i linnet innanför klänningen.

»Kanske kommer jag aldrig hit mer», sade hon, »och då vill jag, att du skall finna den efter mig.»

Så seglade vi ut igen i nattbrisen, och en förutaning om vad jag aldrig trodde skulle komma fyllde mig med en onämbar känsla av sorg. Jag såg på den plats i båten, där Elsa satt. Jag tyckte, att den blev tom inför mina ögon, och att jag ensam seglade ut över en vattenyta, vilken fått andra konturer än dem, som solljuset gett. Jag satt fylld av denna känsla så starkt, att jag glömde, att jag icke var ensam, och jag spratt till, som om jag vaknat till ny verklighet, när jag hörde min hustrus röst. Hon talade sakta, som om hon talat till sig själv, och jag hörde i början orden, som om jag icke förstätt dem.

»Jag har tänkt så ofta», sade hon, »att det måtte finnas människor, som behöva något att tro på, och från vilka det är synd att taga bort deras tro. Jag är så lycklig, att jag tror som du. Jag vill inte göra något, som du inte tycker om, inte tro något ens, som du inte vet. Men jag kan inte låta bli att tro på Gud. Tycker du mycket illa om det?»

Om min hustru hade frågat mig detta i vår första ungdom, hade jag säkert blivit stridslysten och givit mig in på alla de skäl mot en sådan tro, vilken tidens illusionslösa riktning hade lärt mig att betrakta närmast med överseende ringaktning. De år, som gjort mig äldre, hade väl icke givit mig någon tro, men känslan av de oändligt olika människornas personliga okränkbarhet hade dödat den sista resten inom mig av begäret att göra så mycket som en enda proselyt, ej ens om denna enda skulle vara min egen hustru. Vad jag trodde var ingenting fast, endast ett sökande att finna det största, och mer än en gång hade redan i min tidiga ungdom fattigdomen i, vad man med ett dåligt ord kallar materialism, överraskat mig genom sin torra kyla. Men om sådant, som inom mig själv var alltför oklart och formlöst, talade jag i allmänhet ogärna, och jag kände mig nu på en gång överrumplad och förödmjukad av min hustrus ord.

»Hur skulle jag kunna tycka illa om det?» svarade jag blott.

»Åh, vad jag är glad», kom åter hennes röst. Ty hennes ansikte urskilde jag blott dunkelt. »Då blir du inte ledsen heller, om jag talar om för dig, att jag varje afton läser min aftonbön, som när jag var barn. Jag vet inte, till vem jag ber. Men jag låter också gossarna bedja för dig och mig och för varandra. Tror du, att det är orätt?»

Jag lade ned rodret, steg upp från min plats, tog min hustrus kära huvud i mina händer och kysste henne, utan att kunna säga ett ord.

»Jag vill inte, att det skall finnas någonting, som du icke vet», sade hon enkelt.

Åter satt jag på min plats vid rodret, åter sköt båten fart, och om en stund såg jag genom lövverket ett ljus, som vägledde mig fram till hemmets brygga. Med armarna om varandras liv gingo vi den smala stigen fram till vårt sommarhem, och när vi kysste varandra till godnatt, sade Elsa:

»Du har gjort mig så lycklig i kväll. Åh du vet inte vad du har gjort mig lycklig.»

Den aftonen satt jag länge uppe, och jag gjorde, vad jag icke gjort under hela sommarens lycka. Jag tänkte på Elsa och mig. Oupphörligt återkom den tanken för mig, varför hon behövt fråga mig, om jag tillät henne att tro på Gud och att bedja. Ty detta var ju, vad hon hade gjort. Och på samma gång, som denna veka kvinnlighet berörde mig som en fläkt av onämbar lycka, kände jag ett styng inom mig, att hon någonsin behövt fråga så. Jag genomgick i tankarna vår ungdom och alla de år, vi älskat varandra. Jag tyckte, att jag städse velat bära henne på mina händer, jag tyckte, att jag alltid gjort så, och nu klang igenom hela hennes väsen en ton, som om jag mitt under allt detta ovarsamt rivit i hennes innersta, och utan att veta det tillfogat henne ett sår, vilket kanske blött länge, innan hon vågat eller kunnat låta mig ana, att hon led. Hon syntes på något sätt frukta mig eller min kritik eller bådadera. Och jag frågade mig själv: varför?

Jag visste, att om detta kunde jag icke fråga henne. Ty hon skulle alltid slå armarna om min hals och säga: »Du! Du! Aldrig har du gjort mig annat än gott.» Jag tyckte mig kunna höra fanatismen i hennes röst, när hon sade det. Ja, jag visste, att hon skulle svara så, och jag visste också, att hon skulle känna allt vad hon sade som den innersta sanning, så visst som hon eljest icke kunnat säga det. Men denna tanke tillfredsställde mig icke. Det var helt annat, som nu sysselsatte mig. Vad brydde det mig för övrigt i denna stund, om min hustru bad till Gud, eller om hon icke bad? Vad brydde det mig, om hon tänkte det eller icke tänkte det? Vad hon sagt, hade träffat mig som pilar, vilka gått rakt in i mitt hjärta. Hennes ord hade smält samman med henne själv och hela den sommar, som gått, med känslan av båtfärden på det mörka vattnet, med skogens brus och månens glitterväg över de krusiga böljorna. Det smälte hop alltsammans till ett enda helt och det sjöng om, att jag vunnit en skatt, som icke kunde delas eller förvandlas, men som skulle vara min, så länge jag förstod, att den endast växte i tysthet för mig.

Men under allt detta plågade mig den tanken, att jag, utan att vilja det, ändå skrämt henne. Den plågade mig tvärt emot hennes egna ord, som ännu ringde mig i örat. I tankarna genomgick jag allt emellan oss, som jag kunde minnas, och vilket härmed kunde ha något sammanhang, och när jag ej kunde minnas mera, sökte jag i tankarna efter, vad jag ej kunde finna.

Ty det var skuldkänsla, jag erfor, skuldkänsla, som tryckte mig. Jag kunde blott icke erinra mig, hur eller när jag blivit skyldig. Jag tyckte blott, att jag var det och måste vara det. När jag kom in för att gå till sängs, blev jag bestört över att se min hustru ligga vaken. Men när jag lagt mig, böjde hon sig endast fram och kysste min hand.

Jag har aldrig sett ett lyckligare uttryck i hennes ansikte.

XI.

Emellertid nalkades dagen, som vi länge väntat, då vårt barn skulle födas, då hemligheten, som min hustru länge sedan röjt, och som givit hennes själ spänstighet och hennes kropp vingar, skulle komma i dagen, då lyckan för alltid ånyo skulle sätta bo i vårt hus. Medvetandet härom var det, som bidragit att göra vår sommar så ljus, åtminstone ser jag det nu så. Men så underbart allt synes mig, när jag efteråt tycker mig ha fått förklaringen, så naturligt och enkelt kom allting då, och hela innebörden av allt, som skedde med oss, var jag då långt ifrån att ana.

Vi hade ju fått två barn förut, och jag hade sett många av dessa rörande bevis på väntans modersglädje, vilka en man, som älskar sin hustru, aldrig glömmar. Men aldrig hade jag sett min hustru så uppfylld av fröjd över det, som skulle komma, som hon nu var. Aldrig hade hon gått omkring i en så andaktsfull lycksalighet som nu, aldrig hade hon förstått att i den grad gjuta helgdagar omkring hela vårt vardagsliv som under denna mörka höst i den trista staden, då regnet oupphörligt föll, och hela livet utom oss syntes så tungt och svårt, som väl aldrig förr varit händelsen.

Vi hade ju två gossar, och därför blev det naturligt att kalla den lilla varelse, som skulle komma för »flickan». Det var henne, vi väntade, henne, vi talade om. En middag, när jag kom hem från mitt arbete, sade min hustru till mig:

»Det är min ängel, som kommer, Georg, hon kommer för att rädda mig.»

Så länge hade jag levat i glömska av, att någon fara någonsin hotat oss, att jag först icke förstod hennes ord.

»Rädda dig?» upprepade jag mekaniskt. »Från vad?»

Hon fick ett underligt uttryck, som om hon drog sig in i sig själv för att liksom tänka efter, hur det var möjligt, att två människor, vilka älskade varandra, kunde känna så olika.

»Har du redan glömt hur det var i vintras?» sade hon.

Jag förstod ännu icke, eller jag ville icke förstå.

»Jag trodde, det var förbi», sade jag.

»Tror du någonting någonsin kan vara förbi?» blev svaret. Och hon tillade:

»Kanske kan den lilla, som kommer, göra vad ingenting annat kan.»

På detta korta samtal tänkte jag ofta, och jag sökte fåfängt få det att rimma sig med den ostörda lycka, vi njutit under den sommar, som gått. Var det möjligt, att min hustru under den lyckans solskensdagar, som gav färg åt hela hennes väsen dolde fröet till en olycka, som en gång skulle breda sig över vårt liv? Var det möjligt? Levde hon två liv? Kunde hon på en gång leva mitt i solskenet och samtidigt känna, att natten var nära? Eller tillhörde den aning eller fruktan, hon nu röjde, blott det slags fantasier, som voro en följd av hennes tillstånd?

Jag försökte slå mig till ro med det sista alternativet, men det ville aldrig riktigt lyckas, och mer och mer började jag se min hustrus hela liv i en ny och annan dager, densamma som till sist skulle inhölja henne helt.

Jag kan icke beskriva den nya känsla av ömhet, som väcktes inom mig av dessa tankar, åt vilka jag ej ens kunde giva ord. Och jag vågade knappt tro, vad jag själv såg inför mina ögon, när allt gick lyckligt, och min hustru efter en svår kamp långsamt började tillfriskna efter att hava givit

livet åt en späd varelse, till vilken hon redan från början talade ord, som ingen annan fick höra. Men flickan kom aldrig. Hon var bytt i en gosse, som fick namnet Sven.

ANDRA DELEN

I.

Lille Sven växte upp och blev allas älskling. Han fick långt gyllene hår, och till minne av flickan, som aldrig kom, brukade mamma krusa gullhåret, så att det låg i långa lockar kring hans lilla ansikte med den skära hyn och de underbara änglaögonen. Intet barn har haft djupare, stora ögon med en tidig drömmande blick, och intet barn har haft en mera förtroendefull, smeksam liten hand, vilken han smög in i en stor människas, som visste han, att han överallt kunde finna trygghet, därför att han själv icke visste om något ont.

Lille Sven var store-brors avgud. Ingenting kunde vara vackrare än att se store-bror, som tyckte om att vara karlaktig och därför ogärna lade sina känslor i dagen, draga lille-bror i en liten vagn, njuta av hans glada ansikte och oupphörligt vända sig om för att se efter, att lille-bror icke föll av. Det enda, som härmed kunde jämföras var att se Svante göra detsamma, och Svante njöt dessutom av att vara beskyddare i så mycket högre grad, som han vid lekarna med store-bror alltid varit den, som var liten och fick lyda. Sven var så liten emot de stora bröderna, som han beundrade och följde, att han alltid var och förblev lille-bror, och han var så glad, att hela huset kom omkring honom, när det hänt honom något lyckligt, och hans klingande röst eller klara skratt ljöd genom rummen. Man kom därför, att man ville få se, hur hans ögon tindrade, och hur hans små vita händer fäktade av förtjusning, se hela denna strålande barnaglädje, som gav sol åt hjärtat.

Ack, jag skulle önska, att jag skrivit denna berättelse om lille-bror förr, så att jag kunnat lägga den fram blad för blad för henne, som kunde hans korta levnadssaga bättre än jag, bättre än någon. Hon, som kom ihåg varje hans ord, varje litet drag ur hans livs bok, hon som levde hans liv och sitt eget i förening med honom, hon, som levde med honom, även när hans klara ögon icke längre lyste ibland oss, hon, som slutligen följde honom på de stigar, där ingen, förr än tiden är inne, kan följa. Hon skulle då fyllt, vad jag ville säga med sin anda, och min dikt om ett litet barn skulle fått den starka vissheten att handla om en, som ännu lever.

Ty lille Sven levde och verkade med sin mor, hos och för henne. Han hade sin lekstuga hos henne, och hela förmiddagarna, när pappa var borta, och gossarna läste, satt lille Sven på golvet och hörde mamma berätta sagor. Mamma kunde många sagor, men ingen saga tyckte Sven bättre om än den om lilla rödluvan, som skulle gå till mormor med bär, och som den stygga vargen åt upp. Han blev så förfärligt uppskakad när han tänkte på den lilla rödluvans öde, och han var så rädd för den otäcka vargen och så ond på honom. Han skulle bli stor och gå ut och ta' reda på honom och skjuta honom.

Så hittade mamma och han på lekar. De lekte, att Sven reste bort och var borta, och mamma satt ensam och väntade på honom. Och så kom Sven hem, och det blev en glädje så stor, att mamma måste lägga ifrån sig sitt arbete och taga honom i knät och kyssa honom många gånger. Och många andra lekar lekte de.

Lille Sven hade många namn i hemmet. Han kallades för lille-bror och för Nenne, vilket han uppfunnit själv, för klimpen och gullebarn, allt som det föll sig. Han kändes vid alla sina namn, kunde räkna upp dem, och var stolt över dem. Lille Sven lekte icke mycket med andra barn, och han trivdes icke länge därmed. Han kom alltid tillbaka till mamma, som om detta varit den naturligaste sak i världen. Och han brydde sig då aldrig om, ifall han avbröt leken och förargade de andra barnen. Fick han bara syn på mamma, så sprang han ifrån alltsammans, tog henne i hand och följde henne, vart hon gick. Det var en kärlek, som gick över alla begrepp, och som aldrig svalnade, emedan föremålet för densamma var för lyckligt åt detta förhållande för att någonsin finna den lille besvärlig.

Sven och mamma hade sina små hemligheter, och när Sven viskade något till mamma, fick inte ens pappa höra på. Försökte han det bara för att retas med Sven, då skrek den lille:

»Nej, han får inte. Han får inte. Säg honom, att han inte får.»

Och mamma värjde sin skatt och höll pappa på avstånd, så att Sven fick tala ut i hennes öra, allt vad han hade att säga.

När det då var gjort, då triumferade Sven.

»Ser du», sade han. »Du fick inte höra det.»

Och så gick han med mammas hand i sin och skrattade åt sin fader. Det kallade han att äckla pappa, och han visste få saker, som han fann mera nöjsamma.

Jag kan se dem båda ännu, när jag vill, hand i hand, gående fram och tillbaka i den långa gången, som började vid syrenhäckarna, gå under de bara träden på vintern, när Sven var klädd i sin lilla päls, som var gjord av mammas gamla, vilken han var så stolt över, och som han fått, därför att han som liten var så klen. Det skulle för övrigt vara svårt att bestämma, vem av de två som egentligen hade mest att säga den andre. Och om jag hade sett på dem länge och fick lust

att vara med, då blev Sven svartsjuk och satte ut sin lilla röda mun, så att mamma måste förebrå honom hans uppförande mot familjens överhuvud och tala om, hur snäll pappa var. Detta ville Sven då emellertid ogärna erkänna. Och medan vi gingo tillsammans, stal han sig till att göra miner åt mamma, som pappa inte skulle få se, alldeles som ville han lyckliggöra sig själv med att bibehålla den trollkrets av hemlig förtrolighet, som han slagit kring sin kärlek och sig själv, och där han icke tålde det ringaste intrång.

Men när pappa var i sta'n och kom hem, då var det Sven, som stod gömd bakom dörren och väntade för att riktigt kunna få skrämma honom. Han gick och ställde sig där, långt före den tid, då pappa kunde väntas komma tillbaka. Oupphörligt vände han från sitt gömställe tillbaka till mamma och frågade:

»Tror du inte, att pappa blir bra flat?»

Naturligtvis trodde mamma det, och naturligtvis var Sven överlycklig vid denna utsikt. Och när äntligen pappa kom och stannade i förstugan för att stampa sanden av sina galoscher, då kom Sven framsmygande så tyst och sakta, och tänkte inte alls på att skrämma honom, utan stod och smålog för sig själv, som om han mycket väl visste, att pappa inte kunde se honom utan att bli glad, och långsamt kröp han närmare som för att njuta av att se pappa otålig att få ta honom i famn, hängde sig om pappas hals och lät sig bäras in, medan samtidigt familjens dogg, som Svante i tiden döpt till Pudel, gnydde av glädje och hoppade omkring oss.

Jag minns så väl min hustrus ögon, när hon betraktade denna scen.

»Om du visste, hur mycket jag talar vid honom om dig», sade hon, när Sven äntligen tillät sin fader att släppa taget och lämna mamma plats.

II.

Alltsedan Sven var så liten, att han kunde röra sig, hade han varit Pudels intimaste vän och haft rättighet att göra med Pudel allt, vad han ville. Han fick draga honom i öronen och nypa i hans korta svans, ligga på honom och hålla honom i de mest obekväma ställningar. Pudel visade häröver ingen högre grad av missnöje, än att han ibland såg förvånad ut över, varför allt detta egentligen skulle övergå honom, samt saktmodigt och fridsamt lade sig på annan plats i fåfång förhoppning, att hans välvilliga plågoande skulle tröttna och låta honom vara i fred.

Men kom Sven ut på gården, följde Pudel honom vart han gick. Fnysande med sin korta kluvna nos, stod han och betraktade, hur Sven långsamt och betänksamt öste sand i en liten bleckburk eller understundom övergick till den mindre lämpliga förströelsen att plaska i vattentunnan. Pudel följde honom hela tiden, och närmade sig någon främmande, följde Pudel dennes åtgöranden med misstänksamma ögon, redo i varje ögonblick, ifall omständigheterna skulle fordra hans ingripande.

Sven och Pudel hade i övrigt sina vägar för sig själva, och mer än en gång hade de satt hela huset i förskräckelse genom att plötsligt försvinna på de mest otänkbara vägar och sedan man hunnit förtvivla, om att någonsin mera få se dem vid liv, plötsligt uppenbara sig, som om ingenting hänt, båda lika förvånade över den uppståndelse, vilken de framkallat.

Det vore synd att säga, att Sven egentligen var en olydig gosse. Men i denna punkt var han icke lätt att handskas med. Mer än en gång hade mamma lovat honom ris, om han en gång till sprunge bort på egen hand, och mer än en gång hade hon strax efteråt inför mig bedyrat, att hon ville se hjärteblodet på den, som vågade röra Sven. Men härvidlag tycktes Sven vara oåtkomlig för både rättelser och förmaningar, och han stod så förundrad vid mammas häftiga glädje över att efter sådana utflykter återfinna honom levande, som om han förvånat sig över, att de båda kunnat tänka olika om någonting i hela världen.

»Det var väl inte farligt», sade Sven. »Pudel var ju med.»

Mamma ville inte tala illa om Pudel, men hon försökte övertyga Sven om, att Pudel i alla fall inte var detsamma som en människa. Hon sade allt, vad hon någonsin kunde hitta på. Och Sven lovade med armarna om hennes hals, att han aldrig mer skulle springa bort och göra mamma ledsen.

Men när han gick ute för sig själv och det var vår och vattnet flöt i ränilarna på gården, då glömde Sven allt annat på jorden, än att han var en liten gosse, som skulle gå långt bort i skogen.

Vem vet, vad han gick i för tankar, eller om han ens märkte, att han kom på förbjudna vägar? Han gick och småpratade för sig själv, och Pudel följde honom, och när han kom ända bort till grinden, så stod den öppen. Då skulle han titta ut genom den och kasta en blick på världen, som lockade utanför, och då såg han överst på dikesrenen tvärs över stora landsvägen, hur de gula hästhovsblommorna lyste mot den gråa myllan, och så kravlade han sig över så gott hans små ben orkade. Men nu var han nästan inne i skogen, och nu kunde han inte stå emot längre. Höga och med knotiga grenar reste sig tallarna över hans huvud, och in gick han mellan stammarna, där solen sken på mossan, och de första vårfågeln börjat att drilla. En liten åkerråtta kilade mellan stenarna, och lille Sven sprang efter den. Längre och längre bort kom han. Där låg ett litet kärr, och ute i kärret växte sälgbuskar med gullglänsande hängen. Dem kunde han inte nå,

ty då skulle han ha klivit ned sig och blivit våt om fötterna. Men han kunde alltid kasta några stenar i kärret och höra, hur det sade plump, och se på de stora, vida ringarna, som gjorde vågor av hela den lilla vattenytan. Det gjorde han också, och han höll på med det en lång stund. Han blev röd om kinderna, och hans ögon blänkte av hänryckning. Gladare och gladare blev han, och han gick ända ned till ängen, där det kungliga lustslottet låg, och när han kom ut på vägen, började han springa. Han sprang och sprang, och när han kom ut genom de höga grindarna, såg han, att han var nära hemma igen. Då blev han glad på nytt, därför att han kände igen vägen, och därför att Pudel fnös, viftade på stubbsvansen och ville hem. Så började han plötsligt längta efter mamma; och så kom han ihåg de gula blommorna som han hade i hand.

Långsamt och betänksamt gick han hemåt igen, och det kan allt hända, att Sven nu dunkelt erinrade sig att han inte borde ha gått hemifrån. Men en sak var det, som Sven inte visste, och som han inte heller förstod sig på. Det var, hur länge han egentligen varit hemifrån. Ty ett par timmar eller en liten stund, det var för honom ett och detsamma.

Men när han kom tultande över gräsmattan och just tänkte springa igen för att få komma in till mamma och bli satt i knä't och klappad och kysst och få tala om, hur roligt han haft, då skvatt Sven till vid, att det började skrika runt omkring honom. Det var pappa och mamma, Olof och Svante, båda jungfrurna och ännu flera, tyckte Sven. De skreko i mun på varandra; den ena här och den andra där; Sven hann aldrig ens se, var de kommo ifrån. Ty just som han skulle vända sig åt ett håll, skrek någon bakom honom, och när han då skulle vända om och se åt det andra hållet, blev han upplyftad från marken och bortburen av någon, som sprang, så mycket han orkade, och innan han visste ordet av, var han inne i salen, och mamma själv tog honom på sina armar och kramade honom, så att han inte kunde få luft.

Sven visste nog, att han aldrig behövde vara rädd för sin mamma, men den här gången svek honom ändå modet. Ty nu kom han ihåg, vad hon hade sagt om riset, och när han fick se pappa, blev han riktigt ängslig. Ty pappa såg bister ut och sade i en mycket allvarlig ton:

»Nu få vi lov att ta fram riset, Sven. Ty det vet jag, att mamma har lovat dig.»

Då visste sig Sven ingen levande råd, och i sin nöd tog han sin tillflykt till blommorna, som han höll fram emot mamma.

Men det behövde han inte ha gjort. Ty mamma hade varit så skrämmd, och hon var så lycklig att ha fått honom tillbaka igen, att hon bara tog honom i famn och lät honom smeka sig, skrattade och grät om vartannat; och till sist tog hon blommorna ifrån honom och satte dem i ett litet grönt glas, ordnade dem och lät Sven se, hur vackert de stodo i solskenet. Då uppgav pappa alla tankar på avstraffningen, gick in till sig och kände sig överflödig.

Men när mamma blev ensam med Sven, tog hon honom i knät och berättade honom, som om det varit en saga, hur orolig hon känt sig, och hur hemsk hon varit till mods. Hon talade om, att hon trodde, att Sven brutit av sig benet och låg ensam i skogen, och att de inte skulle finna honom, förrän han var död. Eller att han fallit i vattnet, och att de där skulle hitta honom som ett lik, och då kunde aldrig varken mamma eller pappa eller syskonen någonsin bli glada mer. Allt detta hörde Sven på och förstod bara, att mamma var snällare mot honom än alla andra människor. Så lät hon Sven berätta, allt vad han hade sett och gjort, hur roligt han haft, och hur långt borta han varit. Hon fick reda på både den lilla råttan och fåglarna och kärret och stenkastningen. Och till sist förstodo de varandra båda två och voro endast lyckliga över, att de återfunnit varandra.

Och när de riktigt talat ut, då tog mamma Sven med sig till ateniennen. Där stodo många rara saker, som Sven ibland brukade få leka med, när det var riktigt väl. Bland annat stod där en vit pudel av porslin, som hade en tofs på svansen och bar en liten toffel i mun. Den var mycket gammal och tillhörde egentligen inte mamma. Ty pappa hade fått den av sin mor, och den hade varit hennes, alltsedan hon var två år gammal, då hon fått den av en gudmor.

Den var det bästa Sven visste, och den tog mamma i sitt hjärtas lycksalighet ned från ateniennen och gav honom i stället för ris. Den fick stå kvar, där den stod.

»Ty», som Sven sade, »eljest kan jag slå sönder den. Och då blir pappa så ond.»

Men han glömde aldrig, att den var hans. Och han brukade tala om det ibland, när det kom främmande.

»Den fick jag av mamma», sade Sven, »när jag sprang bort i skogen och kom tillbaka igen. Det var, för att mamma blev så glad, när hon fick se mig.»

Och mamma försvarade sin uppfostringsmetod mot varje kritik med att bara lyfta upp gossen och låta alla se på honom. Gud signe henne! Hon hade rätt.

III.

Så gick ett år, utan att vi lade märke till dess gång. Men vid denna tid började min hustrus hälsa att allvarligt avtaga, och utan att vi talade därom med varandra, förstodo vi båda, att endast en möjlighet fanns. Redan en gång förut hade operatörens kniv fått göra sitt livsfarliga ingrepp och de sjukdomssymtom, vilka nu inställde sig, voro oss blott alltför väl bekanta. Därför var det oss ingen överraskning, när doktorn en dag avkunnade domen och lät oss veta vad vi anat förut, att

blott en snabb operation kunde rädda Elsa åt mig och mina barn.

Som om en dödsdom fallit över hela vårt liv, gingo vi denna dag omkring i vårt hem, och jag såg att Elsa gick där och tog farväl. För första gången gick det fullt tydligt upp för mig, hur mycket av sina innersta tankar hon dolt för mig liksom för alla, hur förtrogen hon var med dödstanken, och hur vissheten att hon skulle dö ung, gnagde på hennes innersta livskraft. Hon hade blivit vit och hennes kinder hade magrat. Händerna voro vaxgula, och hon gick i ångest framför mig.

Då bad hon mig första gången att få dö. För första gången talade hon om allt detta, som hon burit på och dolt, detta, som jag trängt in på henne för att få veta, och som aldrig annat än med antydningar låtit gå över sina läppar.

»Sedan jag var mycket ung», sade hon, »långt innan du och jag lärt känna varandra, har det varit mig så naturligt att tänka på, att jag aldrig skulle få leva länge. Så fann jag dig, och då glömde jag alltsammans. Ty du har gjort mig så lycklig, Georg, du har gjort mig lyckligare, än jag någonsin kunnat göra dig. Du har givit mig mina tre gossar, mina två stora gossar och lille Sven. Och vad kan jag vara för dem, för dig och för er alla? Jag är ju sjuk och jag blir aldrig frisk. Du skall glömma mig, Georg. Ack, ja, jag vet, att du skall sörja mig, därför att du håller av mig, fast jag alltid varit klen och svag och aldrig varit till nytta för någon. Men du skall ändå glömma mig. Och du skall finna en annan, som hjälper dig med barnen.»

Och åter bad hon mig att få dö, bad att få leva i ro de få veckor, som stodo henne åter. Hon ville bara inte dö på operationsbordet, men hon var nöjd att få gå bort, och hon ville blott få leva med sina plågor så länge, att hon hann bereda barnen på det, som måste komma, och säga farväl.

Så plötsligt hade allt detta kommit över mig, att jag icke ens kunde reda mina tankar, ännu mindre fann ord att svara. Jag kände dunkelt, att jag genom att här ingripa kastade mig in i en kamp, som gick utom och över, vad människor i allmänhet äro dömda att uppleva. Jag kände den skygghet, jag alltid erfarit, när det gällt att röra vid något, som varit en annan människas innersta och mest oåtkomliga egendom. Och om något är, vad ingen annan än en människa själv kan bestämma, så är det väl, om hon skall böja sig under en säker död eller upptaga en svår kamp för att måhända vinna livet. Som jag såg min hustru framför mig, föreföll hon mig så nära och dock så fjärran. Hennes bön att få dö var så rörande och allvarligt menad, att jag icke hade mod att bedja henne vända åter till livet för min skull. Ty för henne gällde det varken mer eller mindre. Och med förundran märkte jag, att hon kunde lämna allt vad hon älskade, emedan hon var beredd. Men på samma gång kände jag med förtvivlans styrka, att jag inte kunde mista henne. Jag kunde det icke. Och i min förtvivlan gripande efter det enda, som föll mig in, sade jag blott:

»Men Sven, kan du lämna Sven?»

Hon ryckte till som för ett dråpslag, och hon vred sina händer i förtvivlan.

»Nej, nej! Jag kan inte.»

Hon vacklade bort mot sängkammardörren och bad mig blott att få vara ensam. Jag såg henne stänga dörren efter sig, och jag satt kvar, där jag satt, och tyckte, att allt vad jag levat med henne var borta och dött, och att hon nu skulle gå ifrån oss. Jag förstod, att gjorde hon det icke, så var det icke för min skull, utan för den lilles skull med det gyllene håret och de underliga barnaögonen, hennes lilla ängel, som kommit och kedjat henne fast vid livet. Jag förstod allt detta, men det sårade mig icke. Jag fann det helt naturligt, att icke jag ensam kunde hålla henne kvar. Jag böjde mitt huvud och grät, grät för första gången över mig själv och mitt eget liv. Och jag väntade ingenting, trodde icke på något annat, än att nu skulle dagarna gå lugnt och obevekligt fram mot den stund, som måste komma, och sist skulle döden slita sönder allt, för vilket jag levat.

Hur länge jag satt där, vet jag icke. Jag vet blott, att det blev skumt omkring mig, och att jag spratt till vid att känna min hustru, som låg på knä framför mig och lutade sitt huvud mot min arm. Hon hade kommit så tyst, att jag icke hört henne, och hennes röst lät lugn, när hon sade:

»Jag vill leva för dig, Georg, för Sven och våra stora gossar.»

Jag kände hennes röst, när den blev så djup och varm, som om allt annat än hennes kärlek tystnat inom henne. Jag förstod, att hennes beslut nu var oryggligt, att hon åter tillhörde oss alla, eller ville göra det, och en varm våg av tacksamhet mot henne och hela livet strömmade igenom mig. Det dröjde länge, innan vi ändrade ställning, men när vi gjorde det, reste hon sig upp och tände alla lampor som till fest.

Så kallade hon in barnen, och de kommo alla, tysta och undrande, och vi behövde ingenting förklara för dem. Ty de hade alla förstått, var och en på sitt sätt, de hade talat med varandra, som vi stora hade talat för oss, och de visste, att mammas liv stod på spel, men att hon vågade det för att få leva för dem.

Sven kröp upp i mammas knä och smög sig intill henne. Och han fick oss alla att le genom tårarna, när han sade:

»Mamma får inte dö ifrån lille klimpen.»

Detta sista var ju ett av hans smekord i familjen, och han använde det själv utan skymt av medvetande om, att det lät löjligt. Därför kommo hans ord nästan som ett löfte om liv, och de lugnade oss.

Men när barnen gått till vila, gingo Elsa och jag med armarna om varandras liv genom rummen. Och jag såg, att hon åter tog farväl, men på annat sätt än för några timmar sedan. Dagen därpå

skulle hon åka till lasarettet.

Men när jag tidigt på morgonen kom ut, satt Olof i den stora länstolen mitt emot sängkammardörren.

»Har du setat här länge?» sade jag överraskad.

»Ja», svarade gossen enstavigt.

Han hade setat där och tänkt på sin mor och på, hur allvarligt allting med ens hade blivit. För första gången slog det mig, hur stor han var, och jag tog hans hand som en jämnårings. Det ryckte till i tioåringens ansikte, men han kunde ingenting säga.

När Elsa och jag sedan sutto i droskan, var han herre över sig själv, och han steg upp på fotsteget bredvid min hustru, strök henne över kinden och sade beskyddande som åt ett barn:

»Var inte rädd mamma, det kommer nog att gå bra.»

Svante kom också fram och lille Sven blev lyft upp och pratade och jollrade. I det ögonblicket visste Elsa icke, vem av dem alla hon älskade mest. Men på vägen återkommo vi i vårt samtal oupphörligt till vår store gosse, vilken första gången talat och känt som en man.

IV.

Dödsängeln gick denna gång vårt hem förbi, men hans vingar hade strukit så tätt intill oss, att vad som nu skett länge gav sin prägel åt hela vårt liv, ja, egentligen aldrig upphörde att göra det. Dock — ännu en gång återvände lyckan till vårt hem, men dämpad och mera allvarlig. Ännu en gång återvände hon, som gav helgdagar åt vårt vardagsliv. Våra gossar hälsade oss välkomna, när vi återvände, och lille Sven kröp upp hos mamma, smög sig intill henne och såg innerligt lycklig och skålmaktig ut.

»Ser du det, att du fick inte dö ifrån lille klimpen?» sade han.

Han såg så triumferande ut, som om han ansett, att den lyckliga utgången berodde på honom, och mest för att muntra oss alla, sade jag:

»Jag tror, du anser, att det är du, som gjort mamma bra.»

»Det är det också», svarade min hustru.

Och åter såg jag det uttryck på hennes ansikte, som förr hade förefallit mig så främmande, men som jag mera och mera tyckte mig börja förstå.

Hon slöt den lille i sin armar, och ur hennes ögon föllo två klara tårar. Därpå räckte hon mig handen och sade:

»Jag är så glad att vara hemma igen.»

Själv kunde jag ingenting svara. Jag såg bara på gruppen framför mig, och jag visste, att här hade jag den lycka, på vilken jag för endast ett par veckor sedan knappast vågade hoppas. Och dock kände jag i mitt hjärta ett styng som vid en begynnade aning om hopplös ensamhet.

V.

Den vår, som nu kom, minns jag som ett hav av blommor, vilka fyllde varje ledig plats i vårt hem. Hyacinterna uppblandades småningom med blåsippor, blåsipporna med vitsippor, gullvivor och violer, och sist, när det led mot midsommartid, kommo de blommande syrenerna.

Det var mamma och Sven som skaffade blommorna, och det skulle vara svårt att säga, vem av dem båda, som älskade blommorna mest. Jag ser dem ännu sida vid sida med händerna fulla av blommor, rödkindade och pratande, gå över den stora gården fram mot den öppna verandan. Hennes hår var lika svart, som hans var blont, men deras djupa blåa ögon voro lika. De bildade den mest sällsamma kontrast, och dock voro de mera lika än vad mor och barn pläga att vara. De hörde samman, som om de skapats att städse följas åt, städse gå med blommor i händerna, ända till livets slut gå hand i hand och se i varandras ögon. Ingen kunde se dem tillsammans, utan att hans ansikte upplystes av ett soligt leende, och ofta kunde jag märka detta och känna min egen rikedom ökas.

Ty under denna tid kände jag livet rikt och fullt som aldrig. Jag glömde åter allt, vad som fyllt min själ med tunga aningar och nuet blev mig nog. Det föreföll mig, som om allt, vilket var sorgligt och svårt, hade vi fått genomgå endast för att efteråt kunna njuta en så mycket fullare lycka. Jag var tacksam för varje ny dag, som gick, jag var glad, att jag kunde glömma, och jag tyckte, att vi buros fram mot en lycka, högre än den, vilken människor nå.

Jag tror, att även min hustru, åtminstone under en tid, delade denna min känsla. Ty det var från henne, som denna ständiga ström av lycksalighet utgick. Hon hade verkligen återvänt till livet,

hon kände sig frisk, hon levde under stora, gamla träd och i ett överdåd av blommor. Hon hade oss alla omkring sig, och ingenting störde hennes ro.

Så gick hon en afton med mig genom den långa gången, där vi ingen mötte, och där vi därför gingo helst. Runt om oss blommade syrenerna och fyllde luften med sin doft, och på den bleka, ljusa junihimmeln satt halvmånen utan att kasta något ljus, endast simmande i det blåa, som välvde sig gränslöst vitt, där slätten tog vid, och varifrån bleka stjärnor liksom försökte att tindra, utan att kunna bryta fram genom nattens dager.

När jag tänker på denna tid och allt som sedan följde, måste jag med förvåning minnas vår spänstighet. Som om endast ett strömoln kommit på vår himmel och blåst bort, så gingo vi här lyckliga varje afton, och det fanns icke ett stänk av vemod i våra samtal. Allting, som varit, låg begravet bakom oss. Det var väl icke den sorglösa lyckan med ungdomens oprövade blinda tillit till sig själv. Det var något vida mer. Det var denna lugna, tysta harmoni, som kommer mellan människor, vilka lidit tillsammans och övervunnit, en lycka, som ingenting kan grumla och ingenting förstöra, därför att den vuxit sig oupplösligt samman innerst inne i två människors hela väsen. Vi visste under denna tid, att vi ingenting önskade, ingenting begärde, utom det, som vi redan ägde. Det är vid sådana perioder i livet, som den ena kan söka ensamheten för att torka sina tårar, emedan han blygs att visa, hur lycklig han är. Inga främmande tankar, som gå på egen hand, inga fantasier, inga begär kunna störa denna oerhörda stämning, ur vilken livskraften växer. Allt, varom sagor och sägner sjungit, lever då sitt fulla, aldrig sinande liv, så som ingen dikt mäktar återgiva, och jag tror, att det är sådana erfarenheter, som ensamma mäktat att göra samlivet heligt mellan kvinna och man.

Åtminstone kände vi det så under dessa ljumma vårnätter, då våra promenader alltid slutade på samma plats: framför de sovande barnens sängar. Vi talade ej mycket om, vad vi kände, men en afton sade min hustru:

»Hur länge är det vi varit gifta?»

»Varför frågar du det? Du glömmet ju aldrig data.»

»Ja, men kan det vara sant, att det varit mera än tio år? Kan det vara sant att vi äro så gamla?»

»Gör det dig ledsen?» svarade jag och log.

Hon slöt sig intill mig och tog min arm.

»Det var en tid, när jag var så rädd för att bli gammal», sade hon. »Och det är jag ännu. Men jag förstår inte när folk talar om, att man älskar mest och är lyckligast i ungdomen. Det måtte vara människor, som icke kunna älska.»

Jag försökte en invändning. Men hon avbröt mig, i det hon började tala om andra. Hon talade om vänner, som vi höllo av, om bekanta, som vi hade umgått med. Och hon förnekade, att de kunde vara lyckliga. Hon berättade drag ur deras liv, vad de gjort och vad de sagt. Ännu mera uppehöll hon sig vid, vad de icke gjort och icke sagt. Och hon slöt med de orden:

»Jag tror, att människor i vår tid glömt att älska. De äro upptagna av så mycket annat.»

Allt, vad min hustru nu sade mig, förvånade mig. Ty ehuru hon var kvinna, plägade hon sällan sysselsätta sig med andra, när hon var ensam med mig, och jag försökte taga mänskligheten i försvar.

Men hon svarade på allt, vad jag hade att anföra, som om hon egentligen icke hörde på mig, och när jag tystnade, fortfor hon, fullföljande sin egen tankegång:

»Varför äro du och jag lyckligare än alla andra människor?»

Hon sade detta med ett allvar, som om hon endast vidrört ett det mest bekanta och erkända faktum, och hon tillade:

»Jag tycker, att alla andra äro olyckliga, när jag jämför dem med dig och mig.»

Jag log åt hennes iver, på samma gång jag värmdes av hennes ord.

»Varför skall du jämföra?» sade jag.

»Därför att det gör mig så lycklig», svarade hon.

Och i det hon stannade framför mig och såg upp i mitt ansikte, tillade hon:

»Låt mig säga det nu, emedan jag annars kanske aldrig kommer att säga det. Jag tycker det är så lustigt, när jag tänker på den första tiden, när vi voro gifta. Då tyckte jag, att jag älskade dig, och att jag var lycklig. Det var därför, att jag ingenting visste och ingenting förstod. Nu vet jag, vad det är, och nu vill jag tacka dig.»

Innan jag hann hindra det, hade hon gripit min vänstra hand och kysst den, och när jag försökte rycka den tillbaka, höll hon den fast och kysste den ånyo, där ringfingret satt.

Det låg en makt i hennes känsla och hennes person, när hon sade dessa ord, som nästan förvirrade mig. Stum tog jag henne i mina armar och kysste henne med en känsla av, att jag första gången kysste min brud. Och jag visste med henne, att större sällhet rymde icke jorden.

Sven hade fått en lekkamrat, och det var en händelse i hans lilla liv. Ty förut hade han endast lekt med de stora bröderna. Nu var denna lekkamrat ett par månader yngre än Sven, och dessutom var lekkamraten en flicka. Allt detta var något särdeles nytt och hänförande, och under denna tid fick Sven mycket att tala med mamma om.

Lilla Märta hade flyttat ut på landet med sin pappa och mamma, och i början hade hon och Sven betraktat varandra på avstånd. Märta var en liten obeskrivligt söt flicka med röda, friska kinder, klara blå ögon och ett långt lockigt hår, som var nästan likt Svens eget. Och det dröjde ej synnerligt länge, innan hon en dag kom fram och satte sig i närheten av Sven och nyfiket betraktade vad han förehade.

Sven var van att leka för sig själv, och han hade en lek, som roade honom mycket, och som egentligen var ganska lättfattlig. Den bestod däruti, att han gick ut och satte sig på en gräsmatta. Där betraktade han med det största intresse allt som försiggick på den närmaste fläcken omkring honom. Det var myror, som klättrade på grässtrån, en fjäril som kröp på en blomma och så på vita vingar fladdrade vidare i solskenet, en skalbagge, som kommit på rygg och skulle vändas rätt för att kunna krypa vidare, eller ett par fåglar, som hoppade mellan tuvorna och icke läto störa sig av barnet, när de sökte efter föda åt sig eller ungarna. Eller också satt han helt enkelt och plockade av grässtråna omkring sig och lät dem fundersamt och undersökande glida mellan sina fingrar och när han fått handen full, kastade han bort alltsammans och började plocka nya. Det kallade Sven själv att »sitta gröna backen», och härom kunde han tala långa stunder, när han avbröt leken och sprang in till mamma för att förtälja om de rön han gjort. Detta satt nu lilla Märta och tittade på, och till sist frågade hon Sven vad han gjorde.

»Förstår du inte, att jag sitter gröna backen?» sade Sven.

Och hans ögon blevo stora av förvåning.

Nej, det förstod Märta inte alls. Men eftersom Sven kunde hålla på med det så länge, antog hon, att det måtte vara något obeskrivligt underhållande och därför satte hon sig bredvid honom. Och de båda barnen plockade gräs och petade på myror och kommo varandra så nära, att när de gingo därifrån, höllo de varandra i hand och tyckte, att de aldrig mera kunde skiljas.

Ett par dagar därefter satt Sven inne hos mamma och talade om Märta. Numera talade han inte om gräs och blommor eller fåglar och fjärilar. Numera talade han bara om vad Märta hade sagt, och vad Märta hade gjort, och hur roligt de båda hade tillsammans.

Så en dag sade mamma till honom:

»Du tycker visst mycket om Märta?»

Då sköt Sven ut läppen och svarade:

»Vet inte du, att Märta är min fästmö?»

Mamma svarade mycket allvarligt:

»Det har du aldrig talat om för mig.»

»Det ska' väl du veta ändå», menade Sven. »Vi ska' gifta oss.»

»När ska' ni gifta er?» frågade mamma.

»När vi bli stora förstås», svarade Sven.

Sven var mycket lycklig att hava en fästmö, som han skulle gifta sig med, och det var det vackraste man kunde se, när de två barnen kommo hand i hand över gården och solskenet lekte i deras lockiga hår, eller när Sven drog Märta i sin lilla vagn och oupphörligt vände sig om för att se på henne.

Men ibland blevo de ovänner och då blev Sven mörk, gick in till mamma och sade, att Märta var otäck.

Då svarade mamma:

»Ja, men du ska' ju gifta dig med henne. Och då får ni väl lov att bli vänner igen.»

»Jag vill inte gifta mig med henne», sade Sven.

Men hur det var blevo de vänner igen, försonades, kysstes och hade ännu roligare än de någonsin hade haft.

Det faller av sig självt, att mamma dyrkade Svens fästmö minst lika mycket som han själv, och när hon kom ut och ville ha Sven med sig och Sven å sin sida inte kunde övergiva Märta (en alldeles ny erfarenhet i hans lilla tillvaro), då upplöste sig denna konflikt på det sättet, att mamma tog fästfolket en i var hand och blev på en gång deras lekkamrat och deras förtrogna. Ja, jag fruktar att hon talade med dem både om kärlek och giftermål, därför att hon som ingen kunde deras språk, och det kan nog hända, att hon i sin fantasi styrka redan började känna sig som svärmor.

Det var inte värt för någon, att han försökte taga Svens kärlek från den skämtsamma sidan. Olof hånade visserligen lille-bror och sökte förklara att en riktig karl inte tycker om jäntor. Till och med Svante, som i denna punkt hade mindre rent samvete, försökte angripa lille-bror med att han var för liten.

I sin nöd vände sig Sven till mamma som högsta auktoritet. Och mamma sade honom, att han skulle inte bry sig om, vad de stora gossarne sade, utan att om han tyckte om Märta, så var det

ingenting att skämta med alls, antingen han var liten eller stor.

Därmed ansåg Sven, att bröderna hade fått bräckan, och lät dem icke vidare grumla sin lycka. Han var så allvarlig själv mitt i sin glädje, att han icke förstod, hur någon människa kunde skämta om en sådan sak, och därför gjorde han heller ingen hemlighet av sina förhållanden. Om någon äldre, vilket kunde hända, frågade honom, om det var sant, att han hade en fästmö, svarade han utan vidare ja, och strax därefter sprang han och lekte med henne, som om han velat fråga hela världen, om hon inte var vacker och söt, som en riktig fästmö skulle vara.

Ja, Sven uppförde sig överhuvud så, att man upphörde att skämta med honom, och till och med bröderna lät honom vara i fred.

Men en dag hittade Olof på att säga åt honom, att han hade hår som en flicka. Det hade Sven hört förr, och det hade aldrig rört honom.

Men nu tillade store-bror:

»Inte går det an för dig, som har fästmö.»

Och det grep Sven djupt.

Från den dagen upphörde han aldrig att kälta på mamma om sitt hår.

»Jag vill ha mitt hår som de andra gossarna», sade han.

Det hjälpte inte att mamma stretade emot och bad Sven inte bry sig om, vad de stora gossarna sade. Det hjälpte ej ens, att hon bad Sven för mammas skull behålla sina vackra lockar, som mamma tyckte så mycket om. Sven höll på, att de skulle bort.

»Jag vill inte se ut som en flicka», sade han.

Mamma sörjde vid blotta tanken på, att någon skulle så mycket som röra vid de vackra lockarna.

»Jag kan inte tänka mig klimpen utan sina lockar», sade hon.

Hon tog honom i sina armar, viskade vid honom, jollrade, övertalade och bad för de kära lockarna. Men Sven var omöjlig att övertyga. Han bad så vackert och såg så bevekande ut, att till sist fick han sin vilja fram.

Han kom in i sin lilla röda hatt och med den vita blusen fladdrande om de små benen.

»Jag ska' in till sta'n och bli klippt», skrek han.

Han var fylld av iver och hänryckning, och när han satt på tåget pratade han i ett, och han vände sig till en främmande gammal herre, som han aldrig hade sett förr, och sade, att han skulle fara till staden för att klippa sitt långa hår.

Den gamle herrn såg upp från sin tidning, gav gossen en förströdd och likgiltig blick och fortsatte sin läsning.

Sven trodde, att han inte hade hört och upprepade för tydlighetens skull:

»Jag ska' klippa mitt hår, så jag inte ser ut som en flicka.»

Men den gamle herrn förskansade sig bakom sin tidning och mumlade någonting, som föranledde mamma att tysta sin lille kлимп.

Sedan teg Sven hela vägen och satt alldeles stilla, som om han grubblat på något. Han såg så olycklig ut, att mamma tog honom i knä't och smekte gossen och var fullständigt förbittrad på den gamle herrn, som inte kunde förstå, att den lille satt och sörjde över, att inte alla främmande herrar bry sig om, när en liten gosse är glad.

Sven teg, ända till dess att han kom ut på gatan. Men då viskade han, som om han varit rädd att någon kunde höra dem:

»Det var bestämt ingen snäll gubbe.»

»Ja, men ser Sven, du kände honom inte», sade mamma.

»Han kunde väl ha varit snäll för det», svarade Sven.

»Men små gossar ska' inte tala till främmande», invände mamma.

»Jag trodde, han skulle bli glad, när han fick höra, att jag inte längre behövde se ut som en flicka.»

Stackars litet barn! tänkte mamma, och åter förgrymmades hon i sitt hjärta, när hon tänkte på alla trumpna människor, som förstöra de smås glädje. Stackars litet barn! Hur ska' det en gång gå dig i världen?

Och för att riktigt trösta Sven och kalla hans glädje tillbaka, sade hon:

»Det var en otäck och led gammal gubbe. Riktigt led var han.»

Då blev Sven idel solsken igen, och hans sorg var bortblåst, därför att han fick tro, att endast otäcka människor göra sådant. Han blev klippt och fick gå på ett konditori. Där fick han bakelser och var överlycklig, emedan han trodde, att alla människor visste, att han för första gången var klippt som en pojke. Så for han hem med mamma igen, och när han kom på gården, släppte han mammas hand och sprang, så fort hans ben ville bära honom, in för att göra pappa flat.

Där stannade han vid skrivbordet, tog av sig sin hatt och glömde bort, att man icke fick störa pappa när han arbetade. Han stod stilla med hatten i hand, och hela hans kropp arbetade av

iver för vad pappa skulle säga. Ja, hans ögon växte, så att det såg ut, som om hela pojken skulle bli bara ögon.

Pappa såg och såg och anade, att det var något riktigt märkvärdigt, som hade hänt. Till sist gick det upp ett ljus för honom, och då måste han lyfta upp klampen och sätta honom ifrån sig igen.

»Nu har Sven blivit en riktig pojke», sade pappa.

Och med denna attest på sin manbarhet sprang Sven ut i akt och mening att visa sig för de stora bröderna och bli beundrad av Märta.

VII.

Den sommar, vilken börjat i en så leende omgivning, skulle emellertid fortsättas vid västkusten, och orsaken var den, att en längtan, starkare än jag kan uttrycka, drog mig dit.

Jag kan icke redogöra för, hur denna oresonliga längtan kommit mig i blodet. Möjligen låg orsaken däruti, att jag en gång som barn tillbragte en sommar på västkusten, och det är ju tämligen avgjort vilken roll dessa tidiga, även tillfälliga, starka barndomsintryck spela vid bildandet av den känslornas grundfond, som sedan bestämmer vårt liv.

Det förefaller mig själv underligt, att minnena från dessa veckor kunnat hålla sig så levande i flera och trettio år. Jag var nämligen då endast sex år gammal, och från den åldern bruka alla andra minnen än minnena från hemmet, där man bott i årtal, förblekna. Men under många år har jag sett havet för mig, så som jag såg det då. Jag har sett det med skyhöga vågor, förstörade till det otänkbara genom barnets fantasi. Jag har sett tången, maneterna och sjöstjärnorna, hela det rika livet på havets botten i grunda vikar och utmed de gråa klipporna. Jag har sett klippor utan träd resa sig över havet, som bröt vid deras fot, och jag har känt det besynnerliga minnet dyka upp inom mig av en oerhörd storm, som piskade massor av sand mot mitt ömtåliga barnansikte.

Det är underligt, att man så länge kan gå och bära på ett dylikt minne, och ännu underligare, att det kan ha en så underbar makt över ens själ. Ett sådant minne är fyllt av en sugande längtan, vilken motsvarade den unga flickans dröm om riddaren, som en dag skall luta sig ned mot hennes mun och viska henne löften om en lycka, som är översvinnelig. Det liknar vad ynglingen känner, som hör framtidens segerlöften sjunga i svallande blod. Ja, det liknar kanske mest den tysta framtidsro, som lever hos den man, i vilken ynglingen aldrig dött. Det låg djupt i min själ som hemlängtan, och det dröjde i decennier, innan jag kunde lyda dess maning.

Men när jag efter många år äntligen kom så långt, att jag visste mig få njuta en sommar vid havet, då var det min hustru, som kom mig att frukta, att hela min glädje skulle gå upp i rök. Min hustru hade nämligen aldrig sett västkusten, och jag visste, att hon hade någon sorts ovilja mot hela resan, och att hon endast gav vika, emedan hon förstod, att det ringaste motstånd skulle göra mig ont. Detta visste jag därav, att hon en gång sagt: »Jag kan inte tänka mig en sommar, när man inte ser några träd.» Och jag förstod mycket väl, att när dessa ord undfölo henne, yppade hon en motvilja för hela färden, vilken satt så djupt, att hon själv fruktade för att icke kunna övervinna den. Då hon emellertid såg, att jag förstått hennes motvilja, gjorde hon allt för att få mig att glömma dessa ord. Men de lämnade mig icke och jag började känna mig nästan beklämd, när jag tänkte på mitt efterlängtade hav.

Hela denna historia var för mig varken så obetydlig eller narraktig, som den måhända kan låta. En verklig glädje kan ingen känna, om den skall uppblandas med missljud, och det värsta missljud jag kunde tänka mig var om min hustru icke skulle komma att dela min fröjd. Jag hade ju vant mig vid att aldrig känna mig ensam, varken i glädje eller sorg, och det gjorde mig utom mig, att jag nu märkte mig vara ensam om min längtan.

Jag ville, att min dröm om en sommar skulle bli verklighet, och jag kämpade för detta mål med samma iver som när jag en gång trodde mig på väg att förlora min hustrus kärlek och stred för att återvinna den. Dag och natt grubblade jag på möjligheten att förebygga den fara, vilken jag fruktade skulle störa min sommarglädje, och slutligen trodde jag, att jag hade funnit ett medel. Jag föreslog nämligen en dag min hustru, att vi skulle göra resan till västerhavet runt om hela den svenska kusten, och jag gjorde detta därför, att jag ville besegra henne. Jag kände på mig, att mellan oss utkämpades i tysthet en kamp, ur vilken jag icke ville gå som den besegrade. Jag ville tvinga min hustru att älska havet, och jag tyckte, att det sätt jag uppfunnit var något av de bästa, på vilket en människa någonsin kommit att tänka. Min tankegång var nämligen denna: »Vägen går ut genom Stockholms skärgård. Den fortsätter utmed hela vår härliga ostkust. Småningom, nästan omärkligt, skall hon se den leende ostkustnaturen gå över i västkustens karga, och utan att veta det skall hon gripas av den storhet, som övergår allt i naturen.»

Jag kan dock ej säga att under själva resan någonting inträffade, som gav mig anledning tro, att min så väl uttänkta plan haft åsyftad verkan. Min hustru njöt som alltid av en vacker ångbåtsresa, men att själva färden förde hennes tankar i någon särskild riktning kunde jag icke upptäcka. Det hela var för henne en lång ångbåtsresa, som sådan det härligaste hon visste, men ingenting vidare.

Jag befann mig hela tiden i stark spänning och mitt mod började sjunka, när vi passerat Göteborg, och jag såg havsskummet fräsa kring mina efterlängtade västkustknallar.

Det blåste emellertid en rykande storm, och den var naturligtvis i detta ögonblick allt annat än välkommen, mindre därför att den försvårade färden, vilken skedde i en öppen båt till vår resas slutliga mål, än därför att en västkuststorm ej är ägnad att borttaga oviljan mot havet och havsbandet, i fall en sådan känsla verkligen finns. Jag satt nere i kosterbåten och iakttog hela tiden min hustru, och jag betraktade henne från sidan, medan båten steg på de brytande sjöarna och vågorna sköljde däckets från stäv till akter. Men jag kunde ingenting upptäcka, som besvarade min stumma fråga. Hon syntes mig oåtkomlig, där hon satt och såg ut över det svarta vattnet, och inom mig ropade hundratals stridiga röster, som jag tyckte alla samlade sig i en kraftansträngning för att tränga till hennes hjärta och sympati.

Men som jag satt där, började min oro att giva vika, och ostörd av alla tvivel och all uppjagad nervositet, såg jag för första gången västkustens natur. Den fyllde mig med en känsla, som jag vill kalla helig, och inför densamma försvann allt annat.

Båten gungade fram över den upprörda fjärden och framför dess bog klarnade konturerna av en långsträckt ö, som avtecknade sig mot en bakgrund av jagande skyar. Ju närmare vi kommo denna ö, desto starkare brände inom mig glädjen av decenniernas längtan, som nu skulle bli tillfredsställd. Vi stego i land på bryggan, och jag uppfattade i ett girigt ögonkast allt omkring mig. Jag såg bryggorna, sjöbodarna, alla de små byggnaderna, som lysande i ljusa färger trängdes på sluttningen av den kala klippan. I hamnen gungade båt vid båt, och på klipporna lågo massor av fisk för att torka i solen. Ute på en udde stod en gul grupp av oljeduksklädda män i sydväster och långstövlar och ordnade långsamt och betänksamt en hop storfisk, som jag aldrig visste mig hava sett.

Den starka luften stack mig i ansikte och kinder, och omkring mig förnam jag ett dån som av brusande vattenfall, frampiskade av rasande vindar. Jag såg klippornas konturer blåna och svartna i fjärran, när stormen drev skyarna i vild jakt fram över himlen, som lyste blå genom söndertrasade moln. Och när jag kom fram till vårt lilla vita hus, som låg ytterst på den västliga udden, långt borta från klungan av andra människors boningar, då såg jag för första gången havet.

Jag stod länge och blickade ut över detta hav, som jag äntligen hade nått, och när jag kom in i våra rum, såg jag att mina egna fönster visade samma utsikt, som jag nyss hade lämnat, endast att havet syntes hava kommit mig ännu närmare. Åter stod jag stilla och visste ej vad som i detta ögonblick försiggick inom mig. Men i samma nu föll min blick på min hustru. Hon stod ensam vid fönstret och såg ut, och i ett ögonblick slog det mig, att allt vad som under veckor sysselsatt mina tankar, all överretning, allt tvivel, all list, all beräkning, hela kampen för att tvinga min hustru att känna som jag — allt detta hade jag glömt, sedan jag satt min fot på den klippiga ön. Nu stod hon där, och jag visste icke om våra tankar i detta ögonblick reste sig till kamp mot varandra eller möttes.

Då vände hon sig om, och jag såg att hennes ögon voro fulla av tårar. Hon räckte sin hand emot mig, jag tog den, och tillsammans stodo vi och blickade ut över vattnet. Vågorna vräkte upp över stenarna under våra fönster och så långt ögat nådde syntes endast de vita böljornas kammar mot den mörka havsytan och de små skären, mot vilka havet bröt. Som kaskader av vitt skum störtade vågorna mot höjden, pressade fram av tyngden från hela havet, som från väster låg på. Det var ett uppror fullt av lugn kraft, ett stort utbrott, som bar inom sig något av livets eget fulla jubel.

Inför detta uppror lade sig mitt eget uppror till ro, och med min hustrus hand i min kände jag, att vi båda varit på väg mot havet och på olika vägar nått fram. Vi talade icke ett ord, men vi stodo där länge, och det som varit dog inom oss. När vi somnade in, hörde vi ännu stormens och vågornas dån i våra öron, och när dånet upphörde, vaknade vi, emedan tystnaden stört oss.

Utanför våra fönster låg havet stilla och stort i lugna dyningar.

VIII.

Detta minne har jag upptecknat redan för årtal tillbaka. Jag visste icke då, att jag en gång skulle kämpa en annan och större strid med min hustru, en strid, efter vilkens slut jag skulle stå ensam och dock icke ensam, nedböjd, men dock icke utan hopp.

Nu ser jag oss sittande på den högsta klippan utanför vårt vita, vänliga hus. I en prakt, som ständigt är ny, kväll efter kväll växlar, går solen ned i havet och emellan oss sitter Sven. Han är barbant och brun, och emedan det kyler mot aftonen sticker han sina små fötter under mammas klänning. Han tigger om att få sitta uppe så länge solen är kvar. Undrande följa hans ögon det sista flammande skimret av solen, som försvinner i det lugna, gungande havet. Han sitter med hakan stödd mot handen, som tänkte han på något allvarligt, vilket han icke kan giva ord. Och när han äntligen vet, att han måste i säng, hänger han sig om pappas hals och ber, att jag skall bära honom.

Med min lätta börda på armen stiger jag sakta utför klipporna och när jag vänder åter, ser jag mot himlen den mörka silhuetten av min hustrus gestalt. Hon sitter som Sven nyss satt, och hennes ögon söka den punkt, där solen går ned och där aftonrodnadens flammor slocknat.

IX.

Aldrig har Sven blivit så beundrad, smekt, buren på allas händer och förgudad, som han blev under denna sommar. Lotsarna buro honom över bergen och täljde honom båtar, gummorna stannade och logo soliga leenden, så fort de fingo se honom. De unga hustrurna glömde sina egna småttingar och sade, att ett sådant barn hade de aldrig sett, flickorna ledde honom på klipporna och lekte med honom, utan att han behövde be dem. Sven gick omkring i ett ständigt solljus, och han blev brun och stark i denna luft, som han aldrig varit.

Sven var med ett ord medelpunkten för allas våra tankar och solen i denna vår enda västkustsommars.

Det var emellertid underligt nog, att han just under denna tid fann ett nytt samtalsämne, till vilket han ständigt återkom. För Sven var det nämligen egendomligt, att han talade om allting som kom i hans tankar, och han gjorde det mera okonstlat, än barn plåga, fullkomligt bekymmerslös i fråga om det intryck han kunde göra på en vuxen. Med barn är det ju eljest vanligt, att de till en viss grad gömma, vad de tänka, och endast med en viss förbehållsamhet yttra sig inför de äldre. Detta kommer av, att de frukta att känna ironins smålöje träffa sina tankar, även om detta löje är blandat med välviljan. Särskilt blir detta fallet, om ett barn är känsligare, naivare, till sin natur öppnare, än andra barn, eller till sitt hela väsen skiljer sig från de flesta.

Sven hade, från det han slog upp sina ögon, aldrig känt annat än förstående värme omkring sig. När han kom i den åldern, då föräldrar kunna sysselsätta sig med sina barn, hade han nästan stundligen följts av ett par ögon, som gladdes åt varje hans rörelse, förstod och uppmuntrade varje ord, avspeglade varje yttring av hans späda, oskyldiga själ klarare och bättre än han någonsin skulle kunna det själv. Det var genom denna kärlek, som lille Sven lärde känna hela världen omkring sig, och emedan den passade till hans egen smeksamt hängivna person, liksom han passade samman med den, vilken dag för dag gav honom livet, kunde Sven heller aldrig tänka sig annat, än att allt vad som växte, undrade eller log inom honom, skulle han pladdra fram lika naturligt och enkelt, som det kom.

Kanske fanns inom honom, fast han aldrig kunde uttala den, också en slags aning, att han icke hörde hit? Kanske band honom denna aning, ehuru omedvetet, ännu starkare vid henne, som levat länge med samma känsla gömd under sin levnads lycka? Vem kan svara på detta? Eller vem kan försöka att svara? Ingen. Endast tystnaden svävar över blommande gravkullar.

Men visst är, att lille Sven en gång hade funnit en tavla på sin mammas vägg, och när han sett på den en stund, tog han ned den och såg på den tyst, som om han mött något nytt, inför vilket hans förstånd stod alldeles stilla.

Det var ingen tavla efter nytidens smak. Det är föga konst i den, och den berättar en saga. Det är en saga som kallas dödståget. På en vidsträckt hed går döden fram. Han är klädd i en vit kåpa, som döljer benranglet, men lämnar dödsfallen bar. Honom följer ett långt tåg av unga och gamla utan åtskillnad, och tåget är så långt, att det synes förtona i det oändliga, och ingen kan se dess slut. I handen håller döden en klocka, och man ser, att den nyss har klingat. Man ser det, ty det sitter en ålderdomsbruten kvinna vid vägen och sträcker bönfallande sina händer mot den obevklige, som, utan att se till sidan, går henne förbi. Men nära bakom döden står ett ungt par, som älskar varandra. I den unge mannens öra har dödens klocka ringt, och förtvivlans kärleksarmar kunna icke hålla honom kvar. Dödens tåg går vidare, och när den platsen kommer, som är öppen för honom i tåget, skall han följa, och hans plats på jorden skall stå tom, och ingen längtan skall räcka till att kalla honom tillbaka. Men där tåget synes sluta, skymtar som en dager av morgonrodnad.

Sådan är tavlan, och denna hade mamma medtagit till det yttersta skäret bland andra tavlor och fotografier, med vilka hon prydde vårt nya sommarhem, och på en fotografi av denna tavla var det som Sven en gång stirrade, när han frågade mamma:

»Vad är det?»

Och mamma berättade sagan om den grymma döden, som kommer och tar bort den, som är ung, och lämnar kvar den gamla, som tigger att få följa honom. Och Sven hängde tavlan på sin plats igen.

Men nästa morgon tog han ned den ånyo, och när han sett på den en stund, fick mamma berätta hela sagan för andra gången.

Åter satt Sven och hörde på, och åter blevo hans stora ögon allvarliga och undrande.

»Tror mamma, att den unga fästman är mycket ledsen, för att han behöver dö?» sade Sven.

»Ja», svarade mamma. »Men hon, som är hans fästmö, är ännu ledsnare.»

»Men han kanske blir en ängel», sade Sven, »och får vita vingar på axlarna.»

»Det blir han nog», sade mamma.

Men Sven suckade och var ändå inte nöjd.

»Varför kan inte den gamla gumman få följa honom», sade han, »när hon så gärna vill?»

»Det vet ingen, Sven», sade mamma. »Det vet bara Gud.»

»Vet han det då?»

»Ja. Han vet det.»

Sven gick ut igen till solskenet och klipporna. Men sedan blev den sagan hans käraste, och nästan varje morgon, när mamma satt och kammade sig, kom Sven in, tog ned den förunderliga tavlan och bad mamma berätta.

Men det hade hänt Sven en sak till och det var under vintern. Då hade han fått följa med på teatern och se en pjäs, som spelades på en söndags förmiddag, då Sven kunde få vara uppe och inte behövde föras hem för att gå och lägga sig. Det var Strindbergs »Lycko-Per» som gavs och Sven förstod nog inte mycket av pjäsen, men han hade roligt på sitt sätt. Han hade så roligt, att han smittade alla, som sutto omkring honom.

Men så kom den scen, där döden visar sig för Lycko-Per, och då blev Sven tyst. Ingen hade tänkt på, att denna scen fanns där, eller att den överhuvud kunde göra ett sådant intryck. Men allt, som sedan följde, brydde Sven sig icke om. Och när någon efteråt frågade, vad han sett på teatern, så svarade han bara:

»Jag har sett döden. Det var ett stort långt benrangel och kunde tala. Och så höll den en lie i hand.»

Detta minne satte nu Sven samman med tavlan om dödståget. Det enda gossen aldrig kunde förlika sig med var, att när han såg döden, hade han en lie, men på tavlan ringde han i en klocka. Eljest var det som om minnet från teatern, bilden på tavlan och mammas saga för barnet smält samman till ett.

Oupphörligt brukade Sven tala om detta. Denna bild hade satt sig fast i hans fantasi med en intensitet, som ingenting syntes kunna utplåna. Och han berättade för vem som ville höra på om döden, som kom emot Lycko-Per och hotade att taga honom, men som fick gå igen, därför att Lycko-Per bad honom så vackert. Han berättade därom, så att han ryste själv endast vid minnet, och om döden i levande gestalt uppenbarat sig för honom, kunde han ej blivit starkare gripen.

Men hans vänner på skäret tyckte det var underligt, att ett så litet barn kunde tala om sådant. De gjorde aldrig narr av honom, utan vad han berättade stärkte hos dem blott känslan av något sällsamt skärt och fint, som de gärna togo på armarna och buro över bergen.

Och Sven lät icke störa sig i sin lycka av dessa sagor. Han var så förtrolig med dem, att de endast syntes följa honom, som skuggan följer det livliga solskenet. Och han skapade sig sin egen värld ute på skäret. När bränningarna gingo högt och stormen röt, då stod han i fönstret och såg ut över det vråkande havet, och han kunde stå där i timtal, utan att det var honom möjligt att slita sig loss. När himlen var blå och vinden spelte sval och stilla över ön, då gick han ensam ned till stranden, fångade sjöstjärnor och lärde sig leka med båtar.

Men allra helst uppehöll han sig vid lotsutkiken, där mamma satt med sitt arbete, och där bad han henne berätta allt vad hon visste om sjön. Han var överlycklig, när han lärde sig springa barfota på klipporna, och han drog i sina små byxor och klev på sina fina fötter så försiktigt som en liten prinsessa. Men när man skulle gå långt, då bad han att bli buren. Och som ingen kunde neka Sven vad han bad om, var det alltid någon, som tog honom på armen eller på axlarna. Då såg han sig stolt omkring och log i känslan av sin makt och sällheten, att alla älskade honom.

Men när mamma blev ensam med pappa, sade denne mer än en gång:

»Han är ju så frisk och kry, som han aldrig har varit. Varför skall han då alltid tala om döden?»

Och hon svarade:

»Det är inte jag som lär honom. Hans tankar komma och gå som de vilja. — — Ser du?»

Hon pekade nedåt stranden. Där satt Sven ensam och såg ytterst lycklig och glad ut. Han höll ett snöre i handen, och vid snöret var fäst en träbit, vilken såg ut som en båt. Den drog han fram till stranden, lastade med stenar och sköt ut den igen.

»Hör du inte?» sade Elsa.

Och för att höra bättre gingo vi sakta närmare utan att gossen såg oss.

Han satt alldeles stilla, lät trästycket gå fram och åter i vågorna, och med en svag, klockren stämma sjöng han för sig själv. Det var en sjömansvisa, som han lärt av barnen på ön.

Sjung falleralla, sjung falleralla la
och uti havet sin grav han får.

Så fick han syn på oss, tystnade, hytte med sin lilla hand och förklarade, att han inte ville sjunga när pappa hörde på.

SLUT PÅ VOL. I.

X.

Jag märker, att jag i denna bok nästan endast skriver om våra somrar. Detta kommer sig helt enkelt därav, att det var under sommaren, vi starkast kände oss leva. Om vintrarna bodde vi ju

antingen i huvudstaden eller så nära densamma, att vi när som helst kunde förflytta oss dit. Då gick det oss som de flesta andra. Huvudstadslivet tog oss, kastade oss in i sin jäktande virvel och knappade in på den tid, då vi alla kunde leva med varandra och känna oss som ett. Borta voro min hustrus och mina långa förtroliga samtal på tu man hand, borta det muntra samlivet med barnen. Icke ens julen, eller allra minst den, var fri från denna känsla av överansträngande brådska, vilken efterlämnar trötthet, leda och misstämning. Därför väntade vi sommaren nästan som en befrielse från något ont, och när vi lämnade huvudstaden, var det alltid, som foro vi mot vår egen och vårt samlivs förnyelse.

Det är om vår sista sommar jag nu berättar, den sista, då vi verkligen kände oss leva, den sommar, vilken blev så annorlunda, än vi hade hoppats och tänkt.

Vi hade denna gång valt en helt annan plats än västkustens skärgård, och vi hade gjort detta, för att min hustru skulle få omgiva sig med allt det, som hon under föregående sommar hade saknat. Ty hur än havet hade gripit henne, bar hon dock kvar ett slags avoghet till detta hav, vilket vill härska i ensamt majestät och icke tillåter höga träd och blommande gräsmattor att växa i sin omedelbara närhet. Innerst längtade hon alltid efter lummiga lunder och blommor i överflöd, och den seger jag vunnit i min kamp för havet, var alltså endast halv. Därför kommo vi överens om att för framtiden skiftesvis bestämma platsen för vår sommarvistelse. Och denna sommar ville vi dessutom dela med andra, uppliva vad som en gång fyllt våra hjärtan, när all vår lycka återspeglades i kretsen av idel vänner, vilka kommo och gingo i vårt hem som i deras eget.

För att göra kontrasten mot sommaren på skäret så stark som möjligt valde vi Lidingön, och i övre våningen av en halvt förfallen herrgård redde vi vårt sommarhem.

Det var en våning med stora och många rum, en våning med sneda fönster, fläckade tapeter och gammalmodiga, stora verandor, en lång och smal, som vette åt gården, och en mindre, från vilken man såg ut över trädgården med dess oskyflade gångar och förvuxna bärbuskar, såg över ekarna långt ut åt udden och hela den stilla, ljusa viken, vilken låg inbäddad i grönska och liknande en lugn insjö i det mellersta, rika Sverige. Verandorna voro på båda sidor om huset helt och hållet övervuxna med vildvin, och på verandan utåt sjön var den ena sidan täckt med kaprifolium. Det hela gav intrycket av en gård, som höll på att överväxas, myllas igen, försvinna för att åter bliva ett med naturen. När man satt och drömde på den mindre verandan och såg ut över trädgården, ekarna och den lugna viken, kom man att tänka på att allt, vad här var röjt eller byggt, en gång skulle vara borta och den dag komma, då nya människor skulle finna gömt i jorden, vad som nu givit bo åt då längesedan glömda människors glädje och sorg eller näring åt deras kroppar. Vemodigt, utan en enda tillsats av dysterhet, smög sig denna känsla över den, som satt och sög in stämningen av denna lilla fläck, vilkens alstringstid hade varit, och det blev honom, som om all jordisk lycka hade bestått i att få leva här, till dess att huset föll och ogräset blivit odlingens herre, och sedan få slumra in med byggnaden som föll i ruiner, de gamla träden, som sjönko murkna och utlevade ihop, bliva ett med själva den ofruktbara jorden, vilken även den tycktes ha tröttnat på att bära det, som var bestämt att giva liv åt dess bebyggare.

Här växte syrenerna tätt, gullregnen hängde praktfulla och tungt ned över ovårdade grupper och rabatter, där pionerna slokade övermogna mot jorden, och rosenbuskarna trängdes för att få luft. Här fanns allt, vad min hustru älskade av stämning och natur. Här fanns något av en döende melankolisk frodighet, vilken stämde med hela hennes själsliv. Här gick hon omkring, som om hon från första stunden varit hemma. Här glömde vi, att hon själv känt symptom av sin gamla sjukdom. Här glömde vi, att livet och människorna slagit oss onda sår, och vi själva värjt oss och slagit tillbaka. Här glömde vi vinterns tvång och vinterns enerverande nöjen. Och mitt över viken hade vi vänner, mellan vilkas brygga och vår båtarna gingo tätt. Men hela omgivningen låg tung över mig och jag kände det, som om den hindrade mig att arbeta. Den kastade mig in i en stämning olika allt vad jag någonsin hade erfarit. Men tiden gick, och med den kom lugnet. Med en styrka, som aldrig förr kom arbetets genius över mig, och jag stördes av ingenting annat än av Sven.

Ty han var den ende, som vi aldrig kunnat lära att pappa skulle vara i fred, när han arbetade. Han öppnade dörren så sakta, som om han riktigt ville visa, att han förstod, hur viktigt det var, att det var tyst. Såg jag på honom då lade han fingret på läppen och sade »tyst» med en så maktmedveten och på samma gång oskyldig min, att jag ovillkorligen måste lägga bort pennan. Såg jag däremot icke upp, då gick han sakta fram till skrivbordet och ställde sig bredvid mig. Han kunde stå där tåligt, hur länge som helst, och höll jag mig då stark och låtsade, som om jag icke anade hans närvaro, kunde han gå sin väg igen, lika tyst som han kommit. Det hände emellertid inte ofta, och vände jag bara aldrig så litet på huvudet, såg jag genast de blåa väntansfulla ögonen, som sökte mina. Och då var jag förlorad.

»Vad vill Sven egentligen?» sade jag.

Och jag tyckte, att jag borde se sträng ut, men visste, att jag inte kunde.

Då var det en blomma eller en sten eller någon annan raritet, som han kom med. Och jag gav mig på nåd och onåd. Jag sköt undan både papper och penna och lät Sven störa mig så mycket han ville. Och det gläder mig nu.

Här ute sjöng lille Sven, som han hade gjort hela vintern, och det var visst närmast för hans skull, som Elsa hade yrkat på, att vårt piano för en gångs skull fick följa med ut i skärgården.

Ty allt sedan mamma upptäckt, att Sven kunde sjunga, var det endast helt naturligt, att hon började odla hans anlag, och att hon var stolt över hans röst, som hon var över allt, vad han gjorde, sade eller företog sig. Hon skaffade honom små visböcker och lärde honom orden utantill. Ty Sven var bara fem och ett halvt år, och han var alldeles för liten för att kunna läsa. Också hade hans mamma heligt och dyrt lovat, att det skulle dröja länge, innan han behövde plåga sig med något så rysligt. Men sjunga, det kunde han, och han kunde många visor. Mycket sällan tog han fel på en ton, och gjorde han det någon enda gång, då såg han helt förtrytsam ut och började genast om alltsammans från början.

Aldrig var han heller rädd att sjunga, när främmande hörde på. Hur många som ville, finge komma. Sven sjöng och log, och de stora blå ögonen blänkte. Varför skulle han vara rädd för att sjunga, när han själv tyckte det var så roligt, och han för resten sjöng vackert? Det hade mamma sagt, och när hon tyckte det, måste ju alla tycka detsamma.

Bland alla vackra visor, som Sven kunde, var emellertid ingen näpnare att höra än denna:

Bä, bä, vita lamm,
har du någon ull?
Ja, ja, kära barn,
jag har säcken full.
Söndagsrock åt far och helgdagskjol åt mor
och två par strumpor åt lille lille bror.

Slutet på denna visa var Svens glansnummer. Ty så fort han kom till det sista ordet bar det i väg med takten, så fort, så fort, som om han velat äta upp slutordet och behålla det för sig själv. »Lille lille bror» trillade i väg långt före pianots ackompanjemang, och det berodde bara på, att han tog de två paren strumpor för egen räkning och hela versen som en anspelning. Varför skulle också icke hela visan kunna vara skriven inkom för honom, när han kunde sjunga den och var så glad däråt?

Den visan fick ingen annan än Sven sjunga, och det var heller ingen annan än han, som kunde, han, som var lille bror i livet, lille bror i döden, som aldrig blev något annat, och som alltid skall leva under detta namn.

Fönstren i salen stå öppna, doften från syrenerna strömmar in med aftonluften, solen är i sin nedgång, och på väggen över det uppslagna pianot dallra dess strålar. Vid pianot sitter hans mamma i vit sommarklädning, runt om stå vi andra, och mitt ibland oss sjunger lille Sven.

Söndagsrock åt far och helgdagskjol åt mor
och två par strumpor åt lille lille bror.

Det är midsommarafton, och Sven är lycklig. Ty han har fått mammas löfte på, att den kvällen behöver han inte gå och lägga sig, förrän han själv vill. Det vill han aldrig naturligtvis, och med mammas hand i sin går han med bröderna och de stora på trädgårdsgångarna, till dess att hans ögon falla ihop, och han blir burens sovande in till sin säng, omedveten om sin olycka att icke få vara uppe längre.

Där sover han med sin vän på armen, den vita lilla hunden av trä, vilken har ull som ett lamm och ögon av svarta knappnålar, och som Sven kristnat till Ulltapp. Ulltapp är en fredlig sängkamrat. Han stör ingen.

Ute i trädens kronor ljuder det första svaga fågelkvittret, som bådär morgonens gryning.

XII.

Jag tror aldrig, att Sven någonsin levat ett så underligt samliv med sin mor som under denna sommar, eller också är det möjligt, att jag aldrig haft tillfälle att så fullständigt följa det. Kanske bidrog härtill, att vi denna sommar för första gången umburo vår store gosses sällskap. Olof hade nämligen fått resa norrut för att andas skogsluft och öva sig i att vara ensam borta från hemmet. Och följderna härav blev helt naturligt, att de kvarvarande höllo sig ännu trognare samman än vanligt. Så mycket är visst, att jag under denna sommar omedvetet började se Sven med samma ögon, som hans mor gjorde, och att jag aldrig som just då känt mig slagen av, hur olik han var alla barn, jag någonsin sett, ehuru ingenting hos honom var annat, än vad man kallar för barnsligt.

En morgon minns jag, att han överraskade mig, när jag var ute och promenerade, med att sitta alldeles ensam i gräsmattan med en bukett blåklockor och ranunkler i handen. Jag frågade honom, om han ville följa med mig och gå i parken. Detta var ett anbud, som han alltid plågade mottaga med förtjusning, och det väckte därför min förvåning, när han denna gång energiskt vägrade.

»Vill inte Sven följa med pappa?»

Jag kände mig nästan sårad och trodde det var nycker.

Sven bara skakade på huvudet och satt stilla som han suttit.

»Men varför det då?»

»Jo, jag sitter här och väntar på mamma», sade lille-bror med mycken bestämdhet.

»Men det vet du väl, att mamma kommer inte ut förrän senare. Mamma är inte så frisk, som hon varit, och hon behöver sova längre om morgnarna, därför att hon aldrig sover om nätterna.»

Detta var också förhållandet, och om det icke hindrade oss från att njuta av sommar och lycka, kom detta sig endast därav, att vi under årens lopp i den grad vant oss vid, att min hustrus sjuklighet periodvis måste återkomma, att denna omständighet endast föreföll oss helt naturlig och alldaglig.

Sven lät emellertid icke inverka på sig av några förnufts-skäl, utan satt envist kvar.

»Jag *vet*, att hon kommer *i dag*», sade han.

Jag log åt hans säkerhet och gick vidare, medan jag tänkte mindre på hans förutsägelse än på denna allt uppslukande ömhet hos ett barn, vilken var långt över hans år, och som kom gossen att sitta överksam med några blommor i hand, endast för att icke gå miste om att få hälsa på modern, i samma ögonblick hon visade sig.

Men medan jag gick framåt, kom jag plötsligt att vända mig om, och då såg jag min hustrus vita hatt och lätta blommiga klänning skymta mellan jasminbuskarna. I samma ögonblick hörde jag ett gällt anskri från Sven.

Leende gick jag tillbaka, och jag såg gossen i en paroxysm av ömhet hänga kring moderns hals. Jag ropade åt dem, men lille-bror släppte icke sitt tag. Han höll sig fast på den plats, dit han alltid strävade att komma, och redan på avstånd ropade han med en blandning av förtryksamhet över min misstro och triumf över att falt rätt:

»Ser du det, att hon kom! Ser du, att jag visste det!»

»Du hade väl varit inne och tittat», sade jag.

Ingenting kan beskriva det förakt för alla rationalistiska uttolkningar, över vad han kände och visste, varmed Sven svarade:

»Nej, det har jag visst inte. Har jag det mamma?»

Och mamma tröstade honom med, att han visst inte hade varit och tittat. Men till mig sade hon:

»Du kan inte tro, hur ofta det här har hänt. Det är, som om han kände mig i luften innan jag kommer. Barn *kan* ju hitta på sådant.»

XIII.

Sven var sig emellertid överhuvud icke lik denna sommar. Utan någon yttre anledning kunde han plötsligt förklara sig trött, och då ville han bara ligga i gräset med huvudet i mammas knä. Eller också kom han till pappa och bad att bli buren. Då tog pappa honom på axlarna och bar honom ut i skog och mark, och aldrig har hans blick varit tacksammare eller hans vita, smala hand smeksammare än då.

Så klagade han över huvudvärk och fick antipyrin, och så ville han inte stiga opp om morgnarna, utan påstod, att han var så trött. Men som det inte syntes något fel på pojken, lyfte pappa upp honom ur sängen och förklarade, att han skulle kläda sig och laga att han kom ut i friska luften. Sven steg då upp och försökte, medan pappa var inne, så gott han kunde att draga på sig de besvärliga strumporna. Men så fort pappa var utanför dörren, smög han sig fram till mammas bädd och bad att få krypa ner hos henne.

Naturligtvis kunde mamma icke motstå en sådan bön. Och aldrig var Sven lyckligare. Där låg han med huvudet på mammas arm, slöt igen sina ögon och var stilla och lugn, ända till dess att krafterna började återkomma. Då steg han upp igen, men innan han gjorde det, såg han på mamma med sina märkvärdiga ögon:

»Tala inte om det för pappa!»

»Ja, men varför det?» sade mamma.

»Jo, för då blir pappa så ond.»

Allt detta föreföll mamma så underligt, att hon skulle kunnat lova Sven vad som helst, och följaktligen lovade hon även detta. Och Sven gick ut och kände sig lugn och glad, för att mamma inte skulle förråda hans olydnad, och för att han och mamma höllo ihop.

Men när mamma skulle resa bort eller bara gå ut och gå utan honom, då var han förtvivlad. Hans sorg kände inga gränser, och hans gråt var så hjärtskärande, att man icke kunde göra annat än tilltala honom med alla de tröstegrunder, som stodo att finna. Ja, åsynen av hans lidelse fulla smärta var så pinsam, att man på länge icke kunde glömma den, och vi talade därom en förmiddag. Jag hade just övertalat min hustru att följa mig på en utflykt i staden för att äta middag med ett par vänner, och, som man säger, komma ut en smula. Och jag hade gjort detta, särskilt emedan jag tyckte, att hon behövde vila sig från Sven.

Vi lyckades också till sist glömma det intryck vi haft av den lilles gråt, och vi tillbragte en angenäm dag, som vi alltid gjorde i staden, när vi visste, att vi icke behövde stanna där. Stämningen stod just på sin höjdpunkt, när min hustru i viskande ton frågade mig, om det skulle göra mig mycket ledsen, ifall hon reste hem med en tidigare båt. Det var rätt sällan, vi foro ut för att roa oss, och förslaget var icke vidare i min smak. Jag föreställde Elsa därför, att vi hade sagt oss skola komma först med den sista båten, och att alltså ingen väntade oss. Med ett ord — jag gjorde alla de invändningar, som föllo mig in. Och till sist försökte jag med, vad jag ansåg vara ett huvudargument:

»Sven har redan gått och lagt sig, när du kommer.»

»Det är inte det», blev svaret. »Jag vill bara gärna komma hem.»

Hon såg bedjande på mig, och naturligtvis blev följd den, att hon reste.

Emellertid gick Sven hemma på eftermiddagen och lekte. Men när klockan led mot den tid, då han brukade gå och lägga sig, försvann han spårlöst. Våra jungfrur hörde icke till dem, vilka just lägga något på sinnet, och när de ropat på honom ett par gånger, utan att få svar, slog de sig till ro med, att han nog skulle visa sig, när det blev mörkt, och att herrskapet i alla fall inte skulle komma förrän senare. Sven fick alltså gå, som han själv ville, och fram mot 8-tiden gick han ner och satte sig alldeles ensam på ångbåtsbryggan. Inte visste han så noga, när ångbåten kom, och därför fick han också sitta där länge. Men han satt kvar tåligt och tyst, och redan långt ute på fjärden, medan båten gick fram och åter mellan de många bryggorna, fick hans mamma syn på honom. Han satt där liten och hopkrupen, och hans gröna krockethatt lyste mot det blåa vattnet.

Alltsammans kom så underligt för henne, nästan som om hon vetat på förhand, att han skulle sitta där, och hennes ögon följde hela tiden den lilla gestalten, som satt på bryggans bänk med huvudet nedböjt och ryggen krökt, som om han grubblat. Men när båten lade till, och mamma skulle stiga i land, då stod lille Sven i den högsta spänning upprätt på bryggan, och hans ögon sökte och sökte, som om hela livet hade stått på spel. Och när mamma kom emot honom, då var det svårt att säga, vem som var lyckligast, han, som icke setat förgäves, eller hon, som fann barnet sig till mötes.

»Men hur kunde Sven sitta där?» sade mamma mitt i sin glädje. »Mamma skulle ju inte komma förr än sent i natt.»

»Jag visste, förstås, att du skulle komma», sade Sven.

Hans röst och hans ögon voro fulla av förvåning, att mamma inte kunde tänka sig en så enkel sak.

»Jag visste förstås, att du skulle komma, och därför satt jag bara och väntade.»

Och på mammas fråga, om han setat länge, svarade han:

»Ja, det förstås. Annars hade Hanna fått tag i mig. Och då hade jag fått lov att gå och lägga mig.»

Mamma svarade ingenting på detta. Aldrig skulle det fallit henne in att nu förebrå honom, för att han egentligen varit olydig. Hans oskyldiga kärlek, som var orsaken, skyddade honom mot varje förebråelse, och Sven visste det mycket väl. Han såg från sidan upp emot mamma och log:

»Jag narrade Hanna. För jag kröp bakom busken, så att hon inte kunde se mig.»

»Nej, gjorde du», sade mamma.

Hon och Sven gingo upp tillsammans, belåtna som två medbrottslingar, vilka lyckats, och följd den blev naturligtvis, att den kvällen lade mamma sin gosse själv. Det gjorde hon för övrigt ofta, fastän han snart skulle bli sex år och vid allvarligare tillfällen kallades för stora gossen.

Vad det gick långsamt, när hon hjälpte honom i säng! Hur lätt och mjukt tog hon inte av honom hans plagg, hur försiktigt tvättade hon icke hans späda lemmar, hur sakta torkades han icke, och när den långa nattskjortan kom på, gick det som en lek. Sedan satt hon med lillen i knä't och drömde om den tid, då han var riktigt liten, och hon själv gav honom mat. Och när han äntligen skulle gå i säng, då ville han aldrig läsa sin aftonbön. Han hade tusen påhitt, bara för att hindra att mamma skulle gå ifrån honom. Men när han läst den, slog han armarna omkring henne och viskade:

»Det är så bra, när du hjälper mig. Ty du tar aldrig hårt i mig.»

Elsa böjde sig ännu djupare ned över hans bädd och viskade till svar:

»Jag ska' alltid hjälpa dig. Ingen annan ska' få göra det. Ända till dess att du kan hjälpa dig själv.»

Hon var rikligt belönad, för att hon avbrutit ett nöje och rest hem, och när jag kom efter med den sista båten, låg hon vaken för att få berätta mig, allt vad Sven hade sagt.

Efter en glad dag med kamrater verkade dessa små rörande drag av gossen ännu mera på mig, än vad de säkerligen eljest skulle ha gjort.

»Vet du, att en stor och god man använt samma ord till mig en gång, när han berättade om det första intrycket, när hans mor dött?» sade jag. »Även han var då mellan 5 och 6 år, och det gällde samma sak — att byta om skjorta. Han begagnade alldeles samma ord: 'Det var första gången jag kände, att någon tog hårt i mig.'»

Jag stod bredvid Svens lilla bädd och såg länge på honom. Det hade kommit något insjunket vid

hans tinningar. Men han sov djupt och gott, och jag böjde mig ned och kysste honom på pannan. Vi försökte byta om samtalsämne, men jag var så uppfylld av tanken på barnet, att jag ej hade sinne för annat.

»Har du aldrig tänkt på en sak?» sade jag. »Olof kan jag tänka mig som en stor människa, som fullvuxen. Och Svante också! De äro ju så olika. Men jag kan dock tänka mig det med dem båda. Men Sven? Kan du tänka dig honom som stor? Var vill du göra av honom i världen? Var tycker du han skulle passa utom hos oss?»

Min hustru log med ett smärtsamt drag, som bildade nålfina rynkor kring hennes mun.

»Det har jag tänkt på ofta», sade hon. Och fortsättande sin egen tankegång tillade hon:

»Det är kanske därför, jag älskar honom mer än allt annat i hela världen. Mer än de båda andra gossarna, mer än dig. Jag har tänkt på det ofta, och jag vet, att om någon av de stora gossarna dog, skulle jag aldrig sluta att sörja dem. Men jag tror, att jag kunde bära det för Er skull som levde. Om du dog — jag törs aldrig tänka på det. Men om Sven dog, då kunde inte heller jag leva. Jag har många gånger tänkt att säga dig det. Ty jag ville, att du skulle veta det.»

Hon räckte mig sin hand, och hennes ögon sökte mina, som om hon ville bedja mig om förlåtelse, för att hon trodde sig kunna leva utan mig. Och sedan vi släckt ljuset, låg jag länge vaken och upprepade i tankarna hennes ord. Jag somnade i den tron, att jag aldrig skulle få veta, om hon sagt sant eller ej.

XIV.

Sven blev så sjuk, att han måste läggas till sängs. Men ehuru vi väl visste, att det var allvarligt nog, var febern så svag, att vi aldrig trodde på någon verklig fara. Jag skrev oförtrutet, och min hustru satt vid gossens sjukbädd, höll hans hand i sin och berättade sagor för honom, när han orkade höra på.

Doktorn sade oss, att sjukdomen säkert skulle bliva långvarig, men trodde sig i övrigt kunna giva de bästa utsikter, och då jag länge haft en resa i tankarna, for jag bort på några dagar i gott hopp, att, när jag kom hem, finna det värsta över. Jag tillbragte alltså tre hela dagar med goda vänner, och jag njöt, utan att i någon högre grad känna oro, både av vänskap och vacker natur. Men när jag sedan satt på tåget och skulle återvända till Stockholm och därifrån till mitt hem, föll det över mig en ängslan, som jag icke kunde betvinga. Strax innan jag for, hade jag talat med min hustru i telefon. Jag hade hört hennes röst på avstånd darra av glädje: Sven var bättre! Han hade setat uppe i sängen och skrattat och pratat. Han hade ätit och bett mamma hälsa till »farsgubben», som var hans specialsmeknamn, när han var mycket uppsluppen. Allt tydde alltså på det bästa, och dock kunde jag icke bli min ängslan kvitt.

När jag kom fram till Stockholm, var klockan tio på aftonen. Jag hade kommit samma minut, som sista båten gick ut till mitt hem. Jag gick därför direkt till det hotell, där jag plägade taga in. Det var mörkt, och regnet föll i strömmar. Hastigt trädde jag in i förstugan, erfärande denna känsla av hopplöst främlingskap, som alltid överfaller mig, när jag sommartiden tvingas besöka Stockholm och vet, att jag måste vara ensam. Jag hann icke framställa någon begäran om ett rum, förrän portieren kom emot mig och bad mig, i det han nämnde ett nummer, genast ringa på i telefon.

Jag gjorde så och fick bara det beskedet, att doktorn hade rest, och att jag ögonblickligen skulle taga en vagn och åka efter.

Slaget, som kom över mig så häftigt och oförberett, gjorde mig lam, och den febrila verksamhet, jag utvecklade, föreföll mig själv alldeles automatisk. Jag beställde vagn, och i samma ögonblick detta skett, tänkte jag, att jag borde äta. »Sven är död», tänkte jag. »Han lever inte, till dess att jag hinner hem. När jag kommer, får jag inte vara hungrig och trött. Jag måste kunna vaka och trösta min hustru.» Allt detta gick igenom min hjärna, medan jag satt och väntade på hyrvagnsdroskan. Jag såg mig själv som en annan person, såg, att jag lade kött på min tallrik, skar i det och försökte äta. Hela tiden tänkte jag blott på ett: vagnen, som inte kom. Gud i himmelen! Vagnen kom inte, och där hemma låg min gosse och dog, och jag kunde inte komma till honom.

Jag betalade och gick ut i hotellets vestibul, där jag drev fram och tillbaka, utan möjlighet att sitta stilla, utan möjlighet att tänka en redig tanke.

»Det är mitt barn, som håller på att dö», sade jag till portieren. »Det är därför, jag är så nervös.»

Jag försökte att le mot honom, för att han skulle förstå, hur väl jag själv insåg, att mitt uppförande var meningslöst. Men jag kände själv, att leendet blev en grimas, och jag väntade heller icke på hans svar. Jag fortfor bara att gå med klockan i hand, som om jag velat påskynda tiden, och när vagnen äntligen kom, var jag viss, att det var förbi. Jag förstod inte, varför jag satt där, eller varför jag skulle åka ut i det strömmande regnet, men automatiskt som förut sade jag till karlen:

»Kör allt vad en häst kan springa, det är min lilla gosse, som håller på att dö. Ni ska' inte göra

det för intet.»

Kusken hade kört oss många gånger förr.

»Är det den lilla snälla gossen, som är så vacker?» sade han.

Dessa enkla ord väckte mig åter till verkligheten, och det flög genom mitt bröst en varm ström av tacksamhet mot den unge mannen, som körde mig.

»Ja», sade jag kvävt. »Ja, det är han.»

Och jag satte mig in i vagnen med känslan av, att jag mött en människa, som förstod vad det gällde, och som ville hjälpa mig. Medan vi ilade fram över gatorna, talade jag tyst för mig själv och grät av både glädje och sorg: »Han är så vacker och så god, att även en man, som blott har sett honom stiga upp i en vagn, minns honom och säger mig det. Och han skall dö. Det finns ju millioner barn, som få leva. Varför skall just mitt dö?»

Aldrig har jag åkt fortare, och aldrig har någon väg synts mig mera lång. Jag såg gnistorna slå upp i mörkret kring hästens hovar, kände hur regnet lättade och märkte landskapet flyga mig förbi som ett mörkt skuggspel, och hela tiden satt jag och talade för mig själv ofattbara ord, vilka jag ej förstod, hur de kommo mig på tungan. Det var, som om jag i mörkret förts fram mot just det, som för mig komma skulle, och jag bad blott om uppskov, att han måtte leva, när jag kom fram, så att han än en gång skulle slå sina armar om min hals, och jag fick höra hans röst.

Framåt gick det, framåt i rasande fart. Vagnen hoppade från den ena sidan av vägen till den andra. Men icke ett ögonblick föll det mig in, att något kunde gå sönder, eller att vi skulle åka omkull. Det var en präktig karl, den kusken, som tänkte på min lille gosse, som var så vacker och snäll, och som icke fick dö.

»Det är en fader och hans barn», sade jag högt för mig själv. »Es ist ein Vater mit seinem Kind». Utan att jag visste det, satt jag och reciterade vers för mig själv, och en krampaktig snyftning trängde sig upp i min hals, som om den velat kväva mig, och för att få luft böjde jag mig ut ur suffletten och såg på landskapet, där jag kände varje utsikt, varje krökning av vägen. På stenarna, över vilka vagnen nu skakade fram, kunde jag märka, att vi svängt in på den korta bivägen, som förde upp till vårt hem. Med alla sinnen spända såg jag ut i mörkret, jag såg konturerna av en droska, som höll på gården. Doktorn är kvar! Doktorn är kvar! Så hörde jag från verandan min hustrus röst: »Han kommer. Gud vare lov, han är här.» Och inom ett par ögonblick var jag uppför trappan och stod i salen.

Jag stod inne i rummet, och min sinnesrörelse var så ytterlig, att jag ingenting kunde fatta av vad jag såg. Jag hade en förnimmelse av, att doktorn stod där, och jag kände, att min hustru höll mig hårt omfamnad. Det var mig klart, att hon såg glad ut, ja, överlycklig ut, och att jag borde vara detsamma. Jag hörde något om ett anfall av vanmakt, som nu var över, och som doktorn hoppades icke skola betyda någonting. Men jag kunde ingenting säga och ingenting tänka. Lyckan kom över mig så oförberett, att den icke kunde väcka mig ur den förfärliga bedövning, som ännu höll mig i sitt våld. Mekaniskt avtog jag mina handskar och min överrock, och ännu stod jag där och liksom sökte vänja mina ögon vid ljuset i det upplysta rummet.

»Ska' du inte gå in till honom? Ska' du inte se honom?» sade min hustru. »Han är vaken.»

Och hennes röst lät nästan förebrående, som om hon icke förstått.

»Jo, jo», sade jag.

Och utan att fatta, vad som nu skedde, gick jag in och såg Sven ligga i min säng och se upp till mig.

»Känner Sven igen pappa?»

»Ja», svarade den lille med förvånad röst.

Han kunde inte begripa, att alla de stora sågo så upprörda och oroliga ut. Han sträckte upp sin lilla hand och smekte mig, och jag märkte, hur mager och tunn den blivit.

Medan jag stod där och lutade mig ned över gossen, förstod jag, att det var sant, och att mitt barn levde. Jag höll hans hand för mina ögon, och jag kände, hur tyngden föll från mitt bröst, och slöjan gled bort från mina ögon.

XV.

Hur underlig och full av hopp, oro, förtvivlan och farhågor blev icke den tid, som nu följde! Doktorn hade förespått oss en lång sjuklighets-period, vi beredde oss därför på tålmod, och vi försökte att öva denna dygd. Under två långa veckor, som nu följde, ingick Svens sjukdom i vårt vardagslivs dagliga vanor, som sjukdomen alltid gör, när den gjort sig bofast i ett hus. Jag skrev därför varje förmiddag, utan att låta mig störas, på min bok, och min hustru gick varje dag mellan honom och mig, satt i hans rum, emedan Sven blev lugn, när han kände henne nära, och smög sig ut, när han sov, för att få frisk luft och berätta mig om alla de goda tecken, som hennes vakna öga städse trodde sig upptäcka. Svante gick ensam och tyst och for över viken och berättade för sina vänner, de små flickorna, att lille-bror var mycket sjuk, och att allting blivit så tyst därhemma.

Vi hade måst skaffa en sköterska, för att min hustru skulle kunna få ro om nätterna. Det skedde icke utan många protester från Elsas sida. Ty hon var så svartsjuk om den lille, att hon icke tålde någon annan, vilken han bad om hjälp, eller som gav honom sådan. Och det var först, när hon märkte, att krafterna icke längre stodo henne bi, som hon med tårar i ögonen gav sitt bifall och böjde sig för det oundvikliga.

Ett par timmar efter, sedan sköterskan anlönt kom emellertid min hustru in till mig och berättade med strålände ögon, att Sven blivit mycket intagen i sin nya vän.

»Du får gärna hjälpa mig, för du är snäll» hade han sagt.

Och därmed slöt han sina ögon och låg stilla, som han plögade, med isblåsan på sitt huvud, vilket alltid värkte, och de små magra händerna över täcket.

En dag stördes vi plötsligt av positivspel ute på gården, och emedan Sven just den dagen ätit och pratat och sett riktigt kryt ut, frågade vi honom, om han inte ville bli buren ut och se på en apa.

Annars var det alltid Sven, som kom rusande, när en positivspelare var i antågande. Med andan i halsen brukade han komma in till pappa och be om slantar. Det var hans fröjd att få ge, och när han kom med sina slantar, och såg strålände lycklig ut, som om han vetat, vad det vill säga för en fattig musikanter att få pengar till mat, då fick han svartmuskiga ansikten att le med vita tänder och brunglänsande ögon att stråla tillbaka mot hans blå.

Men nu hängde han så trött och liten på pappas arm. Väl inlindad i en filt var han, och strumpor hade han på fötterna. Så blev han utburen, och pappa höll honom i sina armar på verandan, därifrån han kunde se ned över den solbelysta gården, från vilken positivets muntra toner ljödo emot Sven.

Han blickade trött och främmande ned på träden och på gårdsplanen, på klungan av barn, som stodo där i solskenet, och hans blick var hela tiden undersam, som hade han grubblat över, varför allt detta icke var roligt som förr. Han försökte att dra på mun, när han fick se apan, som var det roligaste han visste, och som hoppade upp och ned på positivet, skramlade med sin lilla kedja och gjorde fula miner, när hon försökte knäcka en nöt.

Men Sven orkade icke se allt detta. Han blev bara allvarligare och allvarligare. Allt tyngre och tyngre satt han på pappas arm. Det var, som om han varit långt borta och sett ned på det, som jorden hade vackert och glatt, och långtat dit och känt, att allt detta icke längre var till för honom. Han lutade bara sitt huvud mot pappas axel, och så blev han buren in igen i sin säng.

Det var mamma, som lade honom ned i den och strök kuddarna till rätta:

»Tyckte inte Sven det var roligt?»

»Jo, ja orkade bara inte än. Men jag blir snart frisk.»

Då böjde sig mamma ner och strök lille-bror över håret, men utan att han såg det, räckte hon ut sin andra hand och sökte min, som hon krampaktigt tryckte.

XVI.

Så satt jag en natt ensam i mitt rum, och dagen därpå visste jag, att läkarna skulle komma och döma lille Sven till liv eller död. Jag visste att de skulle vara två, därför att vår husläkare ville konsultera en specialist, emedan han icke längre vågade lita på sitt eget omdöme. Jag satt ensam, lampan var tänd, och framför mig låg ett manuskript, där slutkapitlen saknades.

Jag hade sagt godnatt till min hustru och nämnt, att jag skulle arbeta.

»Att du kan skriva i kväll!» hade hon sagt.

Och det låg en nyans av bitterhet i hennes ton, som om hon hade menat, att jag icke kände som hon.

Så hade hon ångrat sig och lagt sitt huvud mot mitt och sagt:

»Lycklig du, som kan.»

Och här satt jag nu ensam och darrade i varje nerv av en själsskakning, så sammansatt och så oerhörd, att jag knappast kan beskriva den. Jag hoppades trots allt, att mitt barn skulle leva, ja, jag trodde, att så skulle ske. Men på samma gång hade jag en förnimmelse, att nu måste jag skriva, nu eller aldrig. Jag visste snart sagt varje ord, som skulle stå på de papper, vilka blanka och oskrivna lågo framför mig. Nödvändigheten drev mig fram, och jag skrev, fyllde ett efter annat av de vita bladen och lade dem samman med högen av manuskript, som växte framför mig på bordet. Det var, som om en osynlig röst hade viskat sin befallning i mitt öra, jag måste lyda denna röst, lyda blint, och det var över mig en jagande hast, som om jag vetat att det gällde livet.

»I morgon», ljöd det inom mig, »i morgon! Vem vet, vad som sker i morgon? Det kan ske, att ditt barn skall dö. Och då kan du icke skriva. Då kräves det av dig: 'Pengar och åter pengar'. Du kan arbeta om din bok, du kan göra den bättre, men du kan icke skriva den färdig, om ditt barn skulle dö.»

Som piskrapp jagade mig tankarna fram, och redan såg jag morgondagern genom gardinen i lampans bleka sken, som föll över papperet. »Pengar! Pengar! Du måste skaffa pengar om ditt barn dör, och du skall kunna rädda din hustru.»

Och genom rösterna, som jagade mitt arbete fram, hörde jag som en ton, vilken jag tyckte mig känna igen: »Es ist ein Vater mit seinem Kind!» En fader med sitt barn! Var hade jag hört det förr? När hade jag hört detta förr? När hade jag känt denna jagande hast? Det var, som om piskor vinit, som om hovar slagit gnistor ur stenbundna vägar, som om jag känt nattluften kyla mitt brännande huvud. Jag skrev och skrev. Och jag kom ihåg, hur jag åkt som en rasande, i tanke att mitt barn var dött.

Men jag tänkte icke längre på mitt barn. Jag tänkte på henne, som måste äga mig helt, om det skulle vara tänkbart, att hon kunde stanna hos mig, i fall det ofattbara bleve verklighet och Sven dog. Jag skrev och skrev, skrev som ingen människa skrivit för pengar, skrev de bästa sidor, som säkert flutit ur min penna. Och när krafterna sveko mig, drack jag, drack mycket för att hålla mig själv vid liv.

När solen redan en stund varit uppe, skrev jag de sista raderna. Och jag satt som bedövd.

Jag samlade ihop de fullskrivna arken och lade dem i min låda, smög mig ut i rummen och lyssnade vid den dörr, innanför vilken Sven låg. Då öppnade min hustru den och såg ut. Jag vacklade emot henne och sade:

»Det är färdigt.»

Hon log emot mig, och det låg en värld av lycka i hennes röst, när hon svarade:

»Han sover så lugnt. Det kan inte vara farligt.»

Jag gick ifrån henne och föll en stund senare i dödssömn av trötthet.

XVII.

Innan nästa dag hade förgått visste vi, att ingen hjälp fanns, och att lille Sven skulle dö. Vissheten hade kommit över oss som ett tungt slag, ty hela tiden hade vi hoppats. Vi stodo ute i tamburen, de båda läkarna tysta och allvarliga, min hustru med ögonen fästa på deras anleten, som om hon trodde, att de ännu icke sagt allt. Jag såg på dem alla, medan jag lade armen om min hustrus liv för att försöka att draga henne till mig, och jag lade märke till, hur det ryckte i vår vän doktors känsliga ansikte. Professorn talade sakta och lågmält, som om varje ord kostat honom en övervinnelse. Jag kände ingenting annat, än att det oundvikliga kom, och att jag måste stålsätta mig för att kunna bära det. Men med en tryckning av min hand, i vilken jag kände hela hennes smärta, gjorde min hustru sig lös från min arm, som låg om hennes liv, och i det hon vred sina händer, så att man bokstavligen hörde benstommen knaka, utbrast hon:

»Säg, att det finns hopp. Säg det bara.»

De båda männen undveko hennes blick, men då rätade den unga kvinnan upp sig och sade:

»Han skall inte dö. Jag skall visa er, att han skall leva.»

Hon gick bort och vi stodo tysta och sågo efter henne, där hon försvann på vägen till sjukrummet. Vi förstodo alla, hur djupt hon kände, att varje möjlighet till förhoppning verkligen var förbi, och att det var därför hon gav löftet att rycka honom undan döden, — trots allt. Vi togo farväl utan många ord, och jag gick den väg, min hustru hade gått, utan att veta vad jag ville säga henne, endast för att få vara i hennes närhet och se, kanske just vad jag fruktade mest.

Jag fann henne icke i sjukrummet. Jag fann henne i mitt eget rum och hennes drag voro förstenade. Hon satt hopsjunken i soffan, med handen hårt pressad mot kinden, hennes ögon voro torra och glanslösa, och hon såg in i det stora mörkret. Hennes gestalt, ansikte, ja, till och med hennes händer vittnade därom. Jag försökte tala henne till, jag försökte att nämna hennes namn, men hon svarade mig icke, och till sist måste jag lämna henne åt sin egen smärta, väntande i ångest på de ord, vilka skulle komma, när den en gång bröt ut.

Det dröjde mycket länge, innan denna tystnad bröts, och när det skedde, var det icke med ord. Min hustru sträckte endast fram sin hand emot mig och drog mig till sig i soffan. Hon föll i mina armar, och en lång snyftning, som tycktes komma från ett enda bröst, skakade oss båda.

»Vad det är synd om dig!» viskade hon. »Vad det är synd.»

»Om mig?»

Jag slet mig lös och såg upp. Ty det låg något i hennes röst, som fyllde mig med en aning, vilken jag icke ville låta stiga fram som tanke inom mig.

Hon knäppte ihop sina händer emot mig och nästan skrek:

»Du ber mig väl inte om, att jag skall leva efter detta, leva utan Sven. Jag kan det inte. Jag kan inte.»

Det var min aning, åt vilken hon givit ord, och jag stod där rådvill och utan att kunna få ett ord över mina läppar.

»Sätt dig hos mig», sade hon. »Jag ska' inte bli häftig. Jag ska' tala lugnt. Ty jag är inte orolig längre. Jag känner bara, hur allting brister. Jag är borta redan nu, fastän du inte kan fatta det än, därför att du vet så litet, och därför att jag så litet kunnat säga. Men varför skulle jag säga dig det, förrän det var alldeles nödvändigt? Ty jag har velat leva med dig, Georg, jag har velat leva med dig, därför att jag har älskat dig mer än allting i hela livet. Jag är inte ung nu. Jag är så gammal, som du aldrig kan bli. Det är bara, att du aldrig har vetat det, aldrig har velat se det, och när jag sett dig lycklig, har jag icke velat störa dig. Men så långt jag kan minnas tillbaka, har jag vetat, att jag icke varit som andra människor. Inom mig har jag känt ett behov att få dö. Kan du förstå, vad jag säger nu, Georg? Jag förstår det ju knappast själv. När jag varit som mest lycklig åt dig och barnen och allt som är vackert, alltid har jag vetat, att en dag skulle jag bort från alltsammans, och ingenting skulle kunna hindra mig. Jag skulle vilja och icke vilja, önska och icke önska. Men jag skulle gå in i mörkret, där jag hörde hemma. Jag har känt det så, att något skulle komma och tvinga mig, säga mig, att jag måste. Minns du den vintern, Georg, när det var så tungt och så mörkt mellan dig och mig? Då försökte jag att skriva till dig, hur jag hade det. Ty tala kunde jag ju ej. Men jag kunde heller icke skriva. Vad jag ville säga dig, kunde jag icke, och jag minns, hur jag undrade över, att du icke frågade mig även sedan, frågade mig ofta och enträget, även fast jag bett dig att icke göra det. Ibland ville jag, att du skulle fråga mig. Men mest var jag glad att du icke gjorde det. Vad jag led den liden, Georg! Om du kunde ana, vad jag led! Du kom och tog min hand och satte dig bredvid mig, och jag blev icke lycklig, som jag brukade. Ty jag visste ju, att jag dag för dag tänkte på, hur jag skulle kunna få dö och gå bort ifrån dig. Jag ville göra det själv, Georg. Kan du fatta det, att mitt i min lycka ville jag göra det själv? Och du var god emot mig och vänlig och glad, och jag kände det, som om jag varit en trolös kvinna och bedragit dig. Och vet du, varför jag ville gå bort ifrån dig? Jo, därför att jag visste det så säkert, att en dag skulle det ske, och därför ville jag hellre gå, medan du var ung och stark och snart skulle kunna glömma mig och bliva lycklig med en annan.»

Hon tystnade ett ögonblick, och hennes ögon simmade i tårar. Så fortfor hon igen, och hennes röst blev som ny:

»Så kom lille Sven, Georg, och allting blev som förändrat. Minns du, att jag sade dig det redan då? Minns du, att jag sade det? Jag trodde då, att Gud hade sänt honom för att hålla mig kvar i livet, för att jag skulle kunna göra dig så lycklig, som jag önskade, och var kväll bad jag till Gud, att jag skulle kunna. Jag trodde så visst, att Gud hade bönhört mig, och det var det jag talade med lille Sven om, när vi voro ensamma, och ingen kunde lyssna till våra ord. Men nu, Georg, nu går han ifrån mig. Nu vet jag, att allt det andra, allt det, som du aldrig har vetat förrän nu, skall komma igen, och nu vill jag bara att du skall förlåta, för all sorg jag gjort dig och all sorg jag gör dig nu. Men du får icke bedja mig stanna. Ty dit Sven går, dit går också jag.»

Hon stod framför mig, och hon syntes mig i detta ögonblick större, än människor äro. Jag var i den grad oförberedd på allt, vad hon nu hade sagt, att det syntes mig, som om hon berättat en ohygglig mardröm, vilken jag icke kunde förvandla till verklighet. Men jag kände också, att på samma gång hon tillfogade mig den största sorg, blottade hon vidden av en kärlek, inför vilken jag blott ville sträcka ut mina händer, för att den icke skulle berövas mig i samma ögonblick den helt blivit min.

»Jag kan inte bära detta», nästan skrek jag. »Jag kan icke bära det. Mista både dig och honom. Du kan inte mena det.»

Hon reste sig utan buller upp, och som en Niobe, vilken breder ut armarna kring sina barn, dem gudarnas pilar söka till och med i modersfamnen, stod hon framför mig.

»Låt mig ta' Sven med mig», sade hon. »Han ska' ju ändå dö. Jag bär honom ned till viken i kväll, när alla sova. Det är en så kort kamp. Och så slipper jag plåga dig mera, än jag redan har gjort.»

Jag ställde mig i vägen för henne, och med mina armars kraft tryckte jag henne våldsamt ned på soffan.

»Vänta», sade jag. »Vänta! Du vet ju inte själv, vad du gör.»

Men hon svarade mig endast:

»Det blir din och min olycka, om du hindrar mig. Anklaga icke mig, när den sedan kommer.»

Hon vred sig i smärta under mitt tag, och efter en stund föll hon i en lång vanmakt. Jag lade henne ned på soffan och jag tyckte, att allt vad som blivit sagt var en vanvettig dröm. Längre stod jag och betraktade henne, ända till dess att jag hörde, hur hennes andetag blevo långa och regelbundna, och jag var viss, att hon sov. Då makade jag kudden till rätta under hennes huvud och lade en filt över henne.

Vacklande av sinnesrörelse, gick jag in i rummet, där Sven låg. Hans högra öga hade fallit samman och hans vänstra hade blivit så underligt klart och stort. Jag böjde mig över honom, tog hans lilla oskyldiga hand och förde den till mina läppar.

»Du älskade barn», tänkte jag. »Varken du eller jag kan hjälpa den andre.»

Vi hade flyttat lille Svens bädd till verandarummet, för att han genom de öppna dörrarna skulle höra fåglarna sjunga och vinden susa. Där låg han nu på sin vita bädd, och när han såg upp, var det i väntan att bli kysst, eller också rörde han sakta på de små svaga händerna, och då lutade vi oss ned över honom, därför att vi förstodo, att han ville smeka oss.

Svante gick på tå i sjukrummet, och hans hjärta var fullt av det förunderliga i, att lille-bror skulle dö. Långa stunder stod han stilla och betraktade honom eller böjde sig ned och kysste hans kind. Men när mamma vaknat ur sin dvala, då gick han emot henne, när hon kom in, och lade båda sina armar om hennes hals.

Aldrig skall jag glömma den blick av outhärlig förtvivlan, varmed hon tog gossen om huvudet och såg in i hans ögon.

»Har du telegraferat efter Olof?» sade hon till mig.

Jag nickade till svar, och åter såg jag, hur hon böjde sig över Svante och slöt honom intill sig. Driven av någon plötslig instinkt, reste jag mig upp och gick ut, lämnande min hustru ensam med det friska barnet och det döende. När jag vände mig om i dörren, såg jag min hustru föra Svante fram till lille-brors säng. Där satte hon sig på den ena sidan och lät gossen taga plats på den andra. Så lutade hon sig ned över Sven. Men hela tiden höll hon Svantes hand fast, och jag såg, att hon smekte båda barnen, utan att göra någon åtskillnad.

När Svante slutligen kom ut, gick jag in och tog hans plats mitt emot min hustru. Då räckte hon mig sin hand över det döende barnet och sade:

»Om det blir till lycka eller olycka, vet jag inte. Men jag skall stanna hos dig. Ty jag tror nu, att Gud vill det.»

Och efter ett ögonblick tillade hon:

»Sven vill det också. Jag har talat vid honom.»

Utän att kunna svara, böjde jag mig ned och kysste hennes hand. Och i denna stund visste ingen av oss, vad som var lycka och vad som var olycka.

XIX.

De dagar, som nu följde, skall jag fåfängt söka skilja ifrån varandra. Ja, det skulle vara mig omöjligt att ens säga, huru många de voro. Natt blev till dag och dag till natt, och vårt liv hade blott en enda punkt, kring vilken det rörde sig: det lilla rummet, utanför vilket de blommande kaprifolierna täckte verandan, fyllande luften med sin doft, och där vår lille gosse låg och stred med döden.

Här gingo vi om varandra, sutto vid varandras sida, sovo, åto och vakade. Här smälte allt vad vi levat och drömt samman i en enda förtärande smärta. Här gick min hustru fram, när det sista hoppet syntes utslocknat, och satte korken i myskflaskan. Hon, som ville dö med honom, tog den sista medlet av stimulus bort, för att hon icke sedan skulle behöva förebrå sig, att hon stört den lilles sista stunder endast för att själv ha den glädjen att se hans stora ögon lysa emot oss.

Ty det högra ögat var slocknat och borta. Ögonlocket låg slutet däröver, som om halva hans lilla huvud redan länge varit dött, men när det vänstra ögonlocket öppnades, glänste ögat så mycket större. Det blev så allvarligt och stort, som om det redan blickat in i en värld, dit hans far och mor ännu icke haft tillträde, och där vi icke skulle komma in, förrän den sista förlåten brast, och vi följde honom på den väg, där dödens klocka ringer, och där den, som hör dess ringning, måste följa, vilka band som än hålla honom kvar vid jorden.

Här sutto vi, när dagens sol lyste, när regnet därute föll, och när nattlampan inne i sjukrummet spred sitt svaga flämtande sken över den vita bädden. Och lille Sven själv, han, vilken våra blickar sökte, som våra tysta samtal rörde sig om, och som vi hade slutat med att önska befrielsen från alla plågor! Stilla som han levat, låg han på sitt sista läger, och när min hustru lutade sig över honom, rörde han sina trötta läppar och kysste henne.

»Klappa pappa, Sven», sade hon. »Pappa är här.»

Då riktade han sitt stora trötta öga emot mig och lade sin smala, vita hand mot min kind med en rörelse, som om han endast rört sig i sömnen.

Så sutto vi den sista natten, och närmare ha inga människor setat varandra. Vi höllo varandras händer över barnets bädd, och vi sprutto till, för att ingen rörelse av liv i hans ansikte skulle gå oss förlorad, när han såg upp och sökte oss med sitt stora öga. Vi talade till varandra: »Såg du det? Såg du?» Och medan vi girigt samtalade på denna minnenas skatt, vilken skulle bli det enda som stod oss åter, gingo nattens långsamma timmar förbi, och morgonrodnaden steg över viken, över ekarna, över hela den gamla trädgården under våra fönster.

Som om vi ville giva lille-brors själ fritt rum att flyga den väg, där vi icke kunde följa honom, så öppnade vi dörrarna till verandan, och den friska morgonluften strömmade in. Det hade regnat på natten, och genom splittrade moln bröt solen fram över landskapet, medan dimmorna flögo över vikens vatten. Den steg och steg, och vid dess strålar började fåglarna kvittra. Och hela det härliga uppvaknandet av naturen grep oss, så att vi måste tvinga oss till tystnad för att icke störa den lille, som sov.

»Ser du», sade Elsa, »ser du! Så vackert måste det bli, när han skall dö.»

Men ännu dröjde dödsängeln, ännu fortforo barnets lugna, regelbundna andetag, och tröttheten grep oss. Jag tog min hustru med halvt våld och tvang henne att lägga sig till ro på soffan bredvid gossens bädd. Där somnade hon med handen på hans säng, och medan morgonsolen steg, satt jag ensam vaken och lyssnade till deras tunga andedräkt, under det att inom mig allt blev stilla och lugnt, och jag ropade efter ett slut på denna pina för oss alla. Jag satt där, till dess att min hustru reste sig upp ur sömnen. Då bytte vi plats, och uttröttad somnade jag med handen på den plats, där hennes nyss hade vilat.

Så förgingo ett par timmar, och solen steg högre och högre på en klar sommarhimmel. Jag vaknade vid, att min hustru lade sin hand på min arm.

»Vakna, Georg», sade hon. »Nu dör Sven.»

Jag kunde icke stanna där inne. Jag gick ut i trädgården, och i tanke att bereda honom en sista glädje — han, som städse älskat blommor — bröt jag en rosenknopp, den vackraste jag kunde finna, vände åter och lade den på min gosses kudde vid sidan av det öga, som ännu kunde se. Ur stånd att uthärda längre, gick jag tillbaka ut på verandan. Därute hörde jag, hur Svante kom in och satte sig vid bädden. Men jag vände mig icke om. Jag gick blott och lyssnade på de långa, förfärliga andedragen, vilka kommo som från en vuxen man och skuro mig i själen. Då hörde jag ett ljud från min hustru, som kom mig att vända mig om.

Sven hade slagit upp ögat och sett rosen. Så hade han sträckt sin hand mot blomman, lyft upp den, som ville han se på rosen en sista gång och sedan låtit den falla tillbaka på kudden.

Plötsligt skakades hela hans kropp av hemska, långvariga krampanfall. De började vid huvudet, som vreds snett, och syntes fortsätta ända ut i lemmarna, vilka blevo styva och blånade. Då lutade min hustru ned sitt huvud för att slippa se. Men när anfallen upphört, grät hon tyst, och åter räckte hon mig sin hand över den lilla bädden.

Så sutto vi därinne, till dess att andetagen upphörde ... fortsatte igen ... förlängdes, växte i styrka ... och upphörde. Så blev allt tyst. Dödens tystnad härskade. Nedböjda och gråtande följde vi vingslagen av den själ, som var på flykt.

Vi hade hållit honom i var sin hand och på en gång släppte vi de kalla händerna ned mot täcket.

Så gick min hustru ut ur rummet och sökte vila. Men jag satt där ensam och kände med förfäran, hur allting hade blivit så tyst.

På eftermiddagen kom Olof och tillsammans med far och mor kom han från sin första utflykt i världen fram till den bädd, där lille-bror låg död. Där grät han manligt och stilla, och när han kom ut i salen, visade Svante honom allvarligt på sitt finger.

Det hade fått ett djupt märke, och Svante beskrev hur lille-bror tryckt in sin nagel där, innan han dog. Han behöll det märket i flera dagar, och han saknade det, när det gick bort.

XX.

Det står en liten gul kista mitt i rummet på samma plats, där för icke länge sedan stod en bädd med ett levande barn. Nu är rummet prytt med rosor. Man ser nästan intet annat än rosor, och in genom dörren träder en ensam kvinna.

Hon bär ett barn på sina armar och barnet är dött. Hon vill icke, att någon annan än hon själv skall röra vid hennes älskling, och med egna händer, som icke skälva, lägger hon det i kistan. En liten hund av ull, som han brukat sova med, när han var frisk och glad, och ingen tänkte på döden, lägger hon på hans arm. Det är Ulltapp, som skall följa sin herre. Han är en fredlig sängkamrat och stör ingen. Så ser hon efter, att hennes gosse ligger bra och ordnar hans bädd, som om han nyss läst sin aftonbön, och hon kommit för att säga god natt. Hon ser på honom, som ville hennes hjärta brista, och hon kysser hans kalla läppar.

Så går hon sin väg, och jag står där ensam med locket, som jag lovat henne, att ingen annan än jag skall skruva fast. Jag skruvar och skruvar, och mejselns ljud mot skruvarna, vilka tränga sig in i trät, gnissla och ljuda, som om jag själv skure tänder av smärta.

Men när det är gjort känner jag ingen smärta längre. Det är, som om de sista dagarnas ångest bränt ut varje möjlighet att känna inom mig, men vart jag ser, möter min blick idel blommor.

Då går jag ut på verandan, och jag möter doften av kaprifolium, som stiger ur mörkret, samma doft, som omgav mig, när jag kände mitt lilla barns fingrar krama mina med dödens kraft. Allting inom mig är upplöst, allting är förbi. Jag tänker på henne, som nyss gick ut, och på allt, som jag vet skall följa. Jag känner, att jag får aldrig tid att sörja honom så som jag ville, min lille gosse med änglaögonen, och ensam böjer jag knä vid hans kista, jag som icke vet, för vem jag böjer knä, eller till vem jag skall bedja.

XXI.

Men ute på kyrkogården ligger en liten grav. Den är ordnad som en trädgård i smått med en häck av buxbom, ett rosenträd och en kulle med friskt gräs, på vilkens krön växer tätt med penséer. Den är olik alla andra gravar, och över den grönskar en ensam lind.

På kullen är en sten, och på stenen läsas orden: »Vår lille Sven».

Där sover vår lycka, som en gång var större än andras. Där under jorden är min hustrus själ fången, bunden med trolldomsband, och ingen kärlek kan föra den åter till jorden.

TREDJE DELEN

Evigt ejes kun det tabte.

HENRIK IBSEN.

I.

Det fanns intet av vad jag väntat och fruktat, som icke kom. Den enda skillnaden var, att allt som olyckan växte, ville jag aldrig tro på den, ens fastän jag anat den och visste, att den skulle komma. Ty att sorgen skall komma, det kunna vi människor veta. Hur den verkligen kommer, veta vi däremot aldrig.

Det första jag med en onämbar fasa kände och förstod, när åtminstone så många dagar hade förgått, att jag kunde komma i ro och tänka över vad som verkligen skett, det var, att aldrig hade min hustru så talat ut ur sitt innersta väsen, som när hon setat inför mig i mitt rum och sagt, att hon var född för olyckan, och att nu, när Sven var borta, levde hon endast för att dö. Om och om igen upprepade jag hennes ord, om och om igen genljödo de i mina öron, och ju längre jag tänkte på dem, desto vissare blev det mig, att inom henne fördes en kamp mellan själva begäret att dö och hennes kärlek till mig och våra barn, som befallde henne att leva. Mer och mer började dock allt, vad hon sagt om sin kärlek till oss att stiga fram för mina tankar och undantränga de förfärliga ord, vilka talade om en dödslängtan, som nästan blivit ett dödsbeslut. Jag såg henne sliten mellan den känsla, som band henne till oss tre, vilka ännu levde, och den dunkla längtan, vilken drog henne till den, som gått bort. Vi hade varit ett helt för henne, och därav kom hennes lidande, att hon kände sig aldrig kunna förlika dessa stridiga krafter, vilka brottades om hennes själ.

Jag såg allt detta. Jag såg det under en resa, på vilken jag ryckte henne med mig för att skänka henne åsynen av hav och sol, nya människor och intryck av livet. Aldrig glömmer jag denna resa. Aldrig glömmer jag det intryck av hopplöshet, som bemäktigade sig mig, när jag vecka efter vecka allt tydligare märkte, att allt vad hon såg, gled henne förbi, som om det för henne ej varit till. Hon dolde mycket för mig, hon dolde till och med sina tårar, och jag förstod, att hon gjorde detta, därför att hon såg, hur jag endast levde i hoppet att kunna återföra henne till livet, och hon så gärna, så gärna ville, att jag i det längsta skulle få behålla mitt hopp. Jag förstod detta en afton, när vi sutto på en veranda och sågo ut över en norsk tavla av fjord och fjäll. Elsa betraktade länge alltsammans, hon slöt ögonen inför allt detta, som hon älskade, och såg bort.

»Georg», sade hon, »Georg! varför låter du mig se allt detta?»

Så brast hon stilla i gråt, men försökte åter hejda gråten och såg upp mot mig.

»Varför gör du så mycket för mig? Varför är du god emot mig? Det vore mycket bättre, att du låte mig gå min egen väg.»

Jag kände, att jag stod inför ett lidande, som icke kunde mätas eller vägas. Jag kände ånger över, att jag velat draga henne bort från sorgen, och att jag låtit henne märka det. Att över huvud söka leda henne eller inverka på hennes smärta, syntes mig i detta ögonblick endast eländigt och smått. Jag drog henne blott intill mig och sade:

»Gråt hos mig! Gråt så mycket du vill! Lägg icke band på dig! Tror du icke, att jag sörjer som du?»

Tårarna strömmade ur hennes ögon, och dock var det ansikte hon vände mot mitt så strålande av glädje, som om den största tänkbara lycka hade hänt henne.

»Gör du verkligen det?» sade hon.

Det grep mig så, att min hustru skulle tro, att jag redan hade glömt eller var på väg att glömma, att min smärta fick utbrott, och jag hörde och såg ingenting annat, än vad jag själv kände, och vad som marterade mig. Jag berättade henne, hur fattigt och fullvuxet hela vårt hem föreföll mig nu, när Sven var borta. Jag sade henne, hur rädd jag var att åter komma hem och börja vardagslivets arbete, när jag visste, att hans klara röst icke skulle hälsa mig välkommen, och han själv icke stå gömd bakom dörren och möta mig, när jag kom hem. Allt detta berättade jag henne, och jag kände, hur hon sjönk till ro mot mitt bröst. Jag var lycklig i medvetandet av, hur gemensamt vi ännu kunde känna. Men jag förstod också, att hennes fruktan, att jag icke delade hennes sorg, så som hon ville, kom därav, att hon, utan att jag sagt det, anade, att allt vad jag företog mig, allt vad jag gjorde, tänkte och sade, samlades i ett enda försök att återkalla henne

själv till livet.

Detta satt jag och tänkte på. Men efter denna afton förändrade jag, som jag själv väl märkte, mitt sätt mot min hustru. Jag blev resignerad och väntade icke att så snart se henne vända sina tankar från honom, som gått bort, till oss, som hon hade kvar. Därigenom blev hon mera förtroendefull mot mig och mera öppen. Men resan gled oss förbi, som hade allt vad vi sett endast varit en inbillning. Vänner träffade vi, men intet deltagande förmådde mer än väcka tacksamhet hos min hustru, människorna gled oss förbi, som hade vi själva stått inom en gräns, vilken ingen av egen vilja kan överskrida.

Och det lugn, vi kunde uppnå, funno vi icke, förrän vi en afton flyttade in i vårt nya hem. Det var en våning i Stockholm, mot vilken vi utbytt den bostad på landet, där vi upplevat så mycket både ont och gott. Vi hade gjort detta, innan vi anade, att vad som nu hänt oss, skulle kunna ske, och det var med en känsla av fruktan för vintern, vi trädde in i våra rum.

Men i trots av detta upplevde vi här de första dagarna av lättnad och ro under sorgen. Tusen gånger ångrade vi, att vi någonsin hade rest och liksom släpat vår sorg med oss att beskådas av andra.

II.

På kyrkogården står en liten sten med inskriften »Vår lille Sven». Den är lagd på kullen, som välver sig under en lind, vilken länge sedan fällt sina blad. Vid lindens stam står en bänk, och på bänken sitter en ensam svartklädd kvinna med långt krusflor som en änkas. Hon sitter där länge, och i höstdagern talar hon med någon, som ingen kan se.

Hon befäller kusken, som håller i närheten av graven, att köra tillbaka till landsvägen. Så böjer hon sig ned och samlar mull från graven i sin näsduk. Därefter tar hon fram ur en syväska svart siden, nål, tråd och sax. Av sidenet klipper hon till och syr en liten påse. Därpå tar hon av mullen och fyller den. Så trycker hon sina läppar mot den mörka mullen, och när hon det gjort, syr hon igen om den. Hon syr tätt och noga, så att icke ett korn kan tappas bort, och i den lilla påsens hörn fäster hon starka snodder. Därefter lägger hon in sina sybehör och sitter länge med den svarta amuletten i hand, tänkande på, att nu är hon vigd vid honom, som ligger i graven.

Därefter böjer hon knä under lindens kala grenar och kysser stenen, som bär hennes älsklings namn. Stilla och högtidligt, som om hon beginge en helig handling i många människors åsyn, hänger hon snodden om sin hals, öppnar sin klänning och lägger den heliga jorden vid sitt bröst.

Under hela tiden är hennes ansikte allvarligt, men lyckligt och ljust, och innan hon reser sig upp, kysser hon jorden under sina fötter och stannar sedan för att kasta en blick på graven. En skog av små krukor blommar omkring den, och friska blommor äro lagda på kullen. Ingen grav är så vacker, ingen så väl skött, ingen är prydd med sådan rikedom just nu, när höstvinden ruskar i träden.

Då ler hon av glädje och talar åter tyst och innerligt till någon, som ingen kan se. Så går hon fram till vagnen, som väntar ute vid kyrkogårdsgrinden, och åker hem.

Men när hon kommer hem, går hon direkt in till mig, tar fram den svarta amuletten och säger mig, vad den innehåller. Därpå håller hon den fram emot mig och ber mig, att jag skall kyssa den. Jag gör så för att icke störa hennes glädje, och med ett lyckligt leende döljer hon den åter vid sitt bröst, i det hon säger:

»Om du visste, hur lycklig jag känner mig, när jag är ute hos Sven, skulle du aldrig vara ledsen, att jag far så ofta. Jag blir lugn för flera dagar, bara jag får komma till honom.»

Så går hon ut igen och lämnar mig ensam. Och när jag efter ett par timmar stiger upp från mitt arbete och söker henne, finner jag henne vid Svens lilla byrå, vändande på de ting, vilka en gång tillhört honom.

III.

Så kretsas hennes tankar ständigt kring honom, som är död, och det finns ingenting, som kan störa henne. Hon talar om, att hon snart skall följa honom, och hon gör det i en lugn, sansad och förtrolig ton, som borde detta vara den naturligaste sak för andra, liksom den är det för henne själv.

Ibland brukar hon tillägga:

»Jag ville bara så gärna leva, till dess att gossarna bleve litet större och inte behövde mig längre.»

Då kan hennes ansikte få ett förtvivlat sönderslitet uttryck, som visste hon, att denna önskan vore mer, än hon kunde hoppas eller begära, och hennes panna får ett djupt veck mellan ögonen, som om hennes grubbel vållade henne smärta. Hon känner, att hon måste göra valet

mellan liv och död, åtminstone i sin önskan och hon kan icke göra det. Därför vill hon leva en tid först, för att få vara allt vad hon kan för dem som leva, och sedan dö för att få stanna hos den, vilken hon känner sig tillhöra. Hon söker en försoning mellan begäret att dö och behovet att leva, och hon fruktar båda, emedan de slitas om herraväldet i hennes själ och var på sitt sätt pina henne gränslöst. På samma gång anar hon emellertid, vilken av andarna till sist skall vinna seger, och därför omtalar hon detta, icke som en utomordentlig händelse, vilken bör framkalla förvåning och häpnad, utan som något självklart, vilket hon upplevat, och som ingen kan betvivla.

»Minns du, när jag sade, att jag icke trodde på ett liv efter detta?» säger hon. »Det var du, som lärde mig tro så.»

Hennes ansikte förmörkas, när hon säger det och det kommer något av groll i hennes stämma, som gör mig ont. Hon ser det, och försonande lägger hon sin hand på min, i det hon fortsätter:

»Nu tror jag det, och nu vet jag, att man kan börja att leva ett sådant liv redan här på jorden. Det behövs bara, att någon går bort, vid vilken man är så fästad, att det känns, som om själen följde med. Nästan var afton kommer Sven till mig. Han kommer inte, när jag vill, eller när jag ber honom komma. Inte när jag gråter och längtar, sträcker mina armar efter honom och ropar hans namn. Men när jag minst anar det, då ser jag honom sitta bredvid mig. Och när jag då är riktigt lugn och glad, då ler han emot mig och ser lycklig ut. Han ser på mig då, alldeles som han brukade, och innan jag hinner sansa mig, är han borta. Men då är jag lycklig ändå. Ty jag vet, att han varit hos mig. Han har kommit ofta, när du sovit och jag legat vaken. Mer än en gång har jag tänkt att väcka dig. Men jag har icke vågat göra det. Ty jag har varit rädd, att, när du vaknade, skulle han vara borta, och då skulle du kanske inte tro mig, när jag berättade vad jag sett.»

Hon betraktade mig hela tiden med skygghet, som trodde hon, att jag skulle motsäga henne. Jag gör det aldrig. Jag vet ju icke själv, vad jag tror. Jag har genomgått skakningar så förfärliga, att jag icke vågar säga, vad som är verklighet, och vad som är sken i andras erfarenheter. Vet jag det ens i fråga om mina egna? Vet jag, om endast vad jag kan nå med mitt förstånd är verklighet? Är det icke tänkbart, att det finnes en verklighet, som endast kan åstadkommas med känslan eller — varför icke — med inbillningen? Det förefaller mig, som vore det att liksom stympa mig själv, om jag degraderade min känsla och min fantasi till att endast existera för att kuvas av förståndet. I tanken jämför jag det med, om jag ville låta ögat förneka en kroppslig smärta, därför att den vore osynlig, eller örat kritisera möjligheten av en smakförmimelse, därför att den icke kan höras. Och hur väl jag än känner alla de argument, som anförs mot en dylik tankegång, är det mig dock omöjligt att göra dem gällande i detta fall. Jag varken tror eller icke tror. Jag går liksom i en pinsam väntan att en gång få klarhet i vad jag icke vet.

Och under allt detta växer hos mig en tanke, som spirat i den stund, då jag visste, att mitt barn skulle dö. Jag förstår, att vad allt detta är, om det är inbillning eller verklighet, så skall det dock en dag taga min hustru ifrån mig. Hon har växt samman med mitt eget liv, och jag kan icke mista henne. Mot min egen lycka, som jag en gång tyckte vara så stark, att jag från dess höjd kunde se ned på andras, reser sig den makt, som är allt levandes öde. Döden kommer för mig, som den en gång kom för lille Sven på den tavla, vilkens innehåll han alltid ville ha berättad för sig som en saga. Den ringer i klockan och den, vilken icke borde, blir kallad, men den, som kallelsen icke gäller, får stanna kvar. Skillnaden är blott den, att jag ser döden på avstånd, långt innan han hunnit fram, förstår att hans klocka skall ljuda, och den, för vilken hon ljuder, skall gå med glädje.

Men jag vill icke sitta ensam kvar och förbanna dödens makt. Inom mig växer ett begär, som går högre, än jag själv vet. Det är samma begär, som när vissheten om barnets död tryckte min hustru till jorden, manande henne att säga: »Han skall inte dö. Han får det inte. Jag vet, att han inte skall.» På samma sätt säger också jag till mig själv: »Jag vill det icke. Jag vill icke mista henne. Hon skall leva — trots allt.» Jag märker icke, att jag försöker det omöjliga. Den kritik, som genast var vaken, när det gällde henne, sover, när det gäller mig själv. Jag vill kämpa med döden för att behålla hennes och min lycka, sådan den en gång blommade, icke just när livet log omkring oss, men åtminstone när vi tagit dess tuktan och ändå visste, att livet kunde le. Jag vill göra allt för att vinna henne tillbaka. Som Orfeus vill jag stiga ned i dödsriket, med min kärlek vill jag tvinga henne att komma tillbaka, och följer hon mig, skall jag aldrig vända mig om och snegla mot skuggorna.

Så lovar jag mig själv, och jag väntar aldrig, att lönen skall komma snart. Tvärtom bereder jag mig på en lång och hård provotid, och jag vet på förhand, att det första jag behöver är konsten att vänta.

Men jag är så viss i min tro, att jag kan le för mig själv, när jag hör hennes tal om döden. Jag kan höra henne säga, att hon längtar bort och känna hennes smekningar, när hon ber mig förlåta sig. Då njuter jag smekningarna och glömmer hennes ord. Som en stor, oändlig visshet känner jag, att segern är oåterkalleligen min och icke hans, som sover i jorden. Jag tager honom till bundsförvant i mina tankar, säger henne till och med, i det jag går in i hennes egen tankegång, att hon skall leva, därför att Sven vill, att hon skall leva, ja, att han viskat det till mig, medan jag sov.

Hon hör på mig med undrande, glänsande ögon, och långt därefter — så långt, att jag först icke kan erinra mig, vad jag själv sagt — berättar hon mig, att Sven suttit på hennes bädd, klädd i sin vita nya dräkt med det blå skärpet och sagt:

»Mamma ska' inte gråta så mycket efter mig. Det gör så ont i mitt huvud, när mamma gråter.»

Jag hör på dessa ord, och jag tager fasta på dem som på ett omen. Mera förhoppningsfull än någonsin drömmer jag om en framtid, där vårt döda barn skall vara ett starkare föreningsband, än om han hade levat, och jag minns med tårar i ögonen de ord, hon själv en gång lärt mig: Att åldras tillsammans.

IV.

Det var ingenting mindre än en kamp med döden jag hade börjat, och den tid, som följde, blev en ständig växling mellan den mörkaste förtvivlan och det ljusaste hopp. Det svåraste vid sådana förhållanden är naturligtvis den rena överksamheten, vilken blott består uti att lugnt vänta på vad som komma skall och tåligt lämna allt åt tiden, medan man samtidigt tycker, att vad som sker blott påskyndar annalkandet av en natt, vilken man hoppas att kunna fördriva. Huru ängsligt jag iakttog min hustru under denna tid! Hur jag följde henne på hennes färder till graven! Och hur jag gladdes, när jag såg henne lugnt och glatt samla gossarna kring sig, berätta och läsa för dem, som endast hon kunde, och jag åter fick höra deras muntra röster, som ljödo om varandra, när det lästa gav anledning till någon av dessa lustiga kommentarier, som göra det till en högtid att läsa högt för barn. Och hur kunde jag icke vid middagsbordet eller aftonlampan spana efter det ansträngda, frånvarande uttrycket i min hustrus ansikte, vilket kunde komma som en sky och göra alla stumma.

Då var det, som om hennes själ plötsligt gick bort från oss och lämnade oss ensamma. Gossarna utbytte blickar med mig, blickar, vilka tydligt nog sade, att, så gott deras ålder det tillät, förstodo de lika väl som jag och ledο även, om de också hade lättare att slå tankarna bort. Svante steg upp och smekte mamma och han blev icke tillbakastött, genom att han icke lyckades att få hennes ögon att lysa upp. Han kunde komma till mig efteråt och säga:

»Det är synd om mamma.»

Det var alltsammans för honom, och därför var han kanske en bättre tröstare än jag.

Olof satt vid sådana tillfällen mera stilla och försökte tala vid mig, som om allt varit som det skulle. Men hans ögon följde modern, och gick hon ut för att vara ensam, vilket ofta hände, när hon märkte, att hon icke längre kunde se och tala med oss, då plögade han smygga sig till hennes dörr och stå där länge och lyssna. Dröjde tystnaden alltför länge, gick han sakta in, och hände det, att han blev avvisad, kom gossen stilla tillbaka och satte sig ned med en resignerad min, som om han visste, att han icke fick begära allt på en gång.

Det var med honom som med mig, att han skulle känt det som en lättnad, om han blott vetat, vad han skulle göra.

Och när vi tre sådana stunder sutto ensamma, tänkte vi alla på, vad som väl försiggick bakom den stängda dörren, där min hustru arbetade sig allt närmare och närmare den gräns, där livet upphör, kämpade sig fram emot döden.

»Vet ni vad mamma lider utav?» sade jag en dag.

Olof såg bort utan att säga något, men Svante svarade:

»Ja.»

Jag hade för övrigt icke behövt fråga. Ty jag visste, att hon berett dem på, vad som komma skulle.

V.

Om aftnarna, när jag blev ensam, satt jag ofta och, för att skingra mina tankar eller över huvud kunna företaga mig något, skrev på ett slags dagbok, vilken jag gömde i botten av en skrivbordslåda, så att Elsa icke av någon olycklig tillfällighet skulle få se den.

Jag har läst den ånyo nu, och allt vad däri står förekommer mig att vara skrivet för så länge sedan, att jag knappt kan tro, att icke ens två år förgått sedan dess. Men som jag läser i den blir mig allt som hänt levande och nära, och jag känner åter marterna av den fruktansvärda illusion, vilken då höll mig uppe.

DAGBOKEN

4 September.

Jag sitter här och tänker på lille Sven. Allt omkring mig är så tyst, och jag tycker mig se honom,

som han de sista dagarna, han ännu kunde vara uppe, gick omkring på trädgårdens gångar med sin lilla smeksamma hand i min och pratade i ett, medan han såg upp mot mitt ansikte med sina tankfulla barnaögon. Och som jag fördjupar mig i detta minne, blir mig hopplösheten i det att jag aldrig skall se honom igen, så utsägligt bitter. Ty han var, utan att ana det, hemmets medelpunkt. Det var han, som alltid kom springande mot alla oss fyra stora och fyllde rummen med sitt kvitter, när vi kommo hem. Det var kring honom, vi samlades för att uttröna, vad han tyckte, vid varje småsak, som bragte glädje. Nu går hans pappa här och måste göra sig hård mot minnet för att räcka till och hålla allt annat uppe. Får icke ens tänka för mycket. Icke ens sörja. Ty då skulle allting brista.

Kom han för att taga sin moder med sig och lämna oss alla i sorg? Eller kom han för att gå, så stilla och vackert, som han gick, och genom sin död lära oss alla livets stora konst?

16 Oktober.

Jag har tänkt på allt och sett allt, och jag vet nu, varom det är som striden står. Dag för dag har jag sett, hur det blott blivit sämre. Och det är ingen glädje att kunna förstå. Det är ett lidande. Under denna tid har jag kunnat följa varje detalj, och ett ord eller ett ögonkast ha kunnat få mig att skälva i hela min varelse, därför att jag visste, vad det betydde. I min och gossarnes närvaro har jag sett henne falla ifrån och hålla samtal med en osynlig. Till det yttersta har jag fått anstränga varje nerv för att i hennes ögon framtinga den blick, vilken visade, att hon var medveten om, att hon icke var ensam. Jag har sett henne känna och förstå alltsammans själv, ana och veta, vad som lurade inom henne. Hon har kastat sig ned för mig i ångest och bett mig att icke skicka henne bort — utan ha litet tålmod.

Jag lider fruktansvärt av att följa hennes kamp och mitt under alltsammans vet jag dock, att det, som nu är min plåga, är blott en annan sida av just samma egenskaper i en rik och väldig natur, vilkens vågor gå högt som havets — samma egenskaper, som en gång skänkt mig all livets lycka och jubel.

30 Oktober.

Den förfärliga spänningen börjar gå över, och min hustru blir bättre dag för dag. Efter vinterns mörker bli väl en gång dagarna längre och timmarna ljusare.

8 December.

Det är länge sedan jag rört vid min dagbok. Men det kommer sig därav, att jag arbetat. Jag har skrivit ett teaterstycke, och det har gått underligt till. Mitt i korrektur och arbete av alla slag, min hustrus sjuklighet och en nervositet, vilken gjort, att hela min person förefallit mig spänd som en bågsträng, har jag stigit upp om mornarna och stulit tid för att skriva. Jag har skrivit natt på natt till kl. 2. Jag har druckit whisky för att hålla mig vaken. Jag har gått ut och superat mitt under arbetet för att få höra larm och se människors anleten, vara mitt i febrilt liv, känna det bölja omkring mig och bränna mina tinningar.

Men pjäsen blev färdig, och jag känner endast en stor mattighet. Vad jag vill nå, är nu sannerligen varken ära eller författarglädje. Jag känner det, som om min hjärna levde ensam på hela den övriga kroppens bekostnad. Ja, det är skada, att dygnets timmar äro så få, när det gäller att nå det omöjliga.

17 December.

Det förefaller mig som om, utan att jag visste det klart, allt vad jag levat och lever, varit och är, på något underbart sätt ginge till mötes en fullbordan, vilken sker, utan att jag kan röra ett finger. Under allt detta lever jag mitt vanliga liv, och jag tror icke, att någon egentligen finner mig förändrad. Jag är glad, när jag kommer ut och träffar människor, till och med uppsluppen. Ty det lindrar.

Men inomhus har jag mitt egentliga hem, där jag lever mitt verkliga liv. Och oupphörligt känner jag där, som om över henne och mig glede något av det, om vilket jag själv en gång i ett helt annat sammanhang skrivit, att det är »större än lycka och olycka» något av det, som är utan namn.

I allt detta är naturligtvis min hustru medelpunkten. Om hon går till hälsa eller till undergång, vet jag icke. Detta synes mig nu vara något, vari jag icke kan gripa in. Det förefaller mig ibland, som om jag stode utanför, icke hade någon del däri, aldrig kunde få det eller nå det. Och i allt detta finns ingen överspändhet, endast en resignerad längtan, vilken är djupt färglös.

25 Januari.

Min hustru har satt sig till pianot i dag för första gången. Sjunga vill hon väl icke ännu, men jag har dock hört musik igen i mitt hem, och melodierna från fordom ha stämt våra sinnen liksom i en ny och ljusare ton. Över huvud har det på sista tiden kommit något nytt över henne, något, som lovar mera än förut. Hon har vaknat upp till livet, och hon är med oss andra som förr. Icke riktigt ännu kanske. Men jag känner, hur hon med varje dag kommer oss närmare. Ibland tror jag vad hon säger, att allt detta kommer därav, att hon vet, att hon snart skall gå bort, och att detta hopp håller henne uppe. Men ibland tror jag, att om det också är så nu, så är dock allt detta på väg att glida över i något större, vilket hon själv känner med undran och ängslan, men icke vill tro.

Huru härmed är, vet jag icke. Men jag vet, att jag icke är förtvivlad nu, som jag var det förr. Ty nu lever jag under det öde, som är mitt, och som, hända vad hända vill — så som jag nu ser det — icke kan kasta något styggt in i hennes liv och mitt. Detta är det jag fruktat.

19 Februari.

Jag står icke ut med detta längre. Jag har sett svart och svart och svart omkring mig, så jag råkar i raseri bara jag ser mig själv i en spegel. Och det bästa är, att min hustru själv tyckes börja känna en smula av allt detta.

26 Mars.

Jag går bara och väntar att vintern skall försvinna på allvar, så att vi få komma bort härifrån. En apati av högst besynnerlig art behärskar mig, och jag är ibland rädd, att denna vinter knäckt mig. Vad sommaren kan komma att medföra, är kanske heller icke sådant, att man kan vänta därpå. Vi flyttade in till Stockholm, eller rättare: hyrde våning, när vi trodde, att allt skulle bära oss fram, om också långsamt. Som det blivit, hade det varit bättre, om vi stannat på landet, i den avskildhet, som synes vara vårt bästa öde. Här är mera ensamt än där.

Sorgen skrämmer.

31 Maj.

Det är vår bröllopsdag i dag. »Im wunderschönen Monat Mai.» Jag kan icke låta bli att anteckna en sak, hur full av barnslighet jag än själv känner att den är. Det är nämligen 14 år vi varit gifta i dag, och det år, som gått, har varit det tyngsta. Det som gick var ju det 13 :de — olycksåret par préférence. Det är, som om jag trodde, att någon eller något nu höll på att jämna vägen för oss, eller som om jag kände, att något inom mig vore nära att läkas. Och allt detta, för att jag kommit att tänka på en siffra, vilken under normala förhållanden säkerligen gått mig spårlöst förbi.

25 Juni.

Dagarna förflyta, under det att jag går och tänker på, att jag borde börja att arbeta. Men diktens fjärlilar flyga blott oroligt fram och åter över något, som är öde och förbränt. Ibland synes det mig, som skulle jag kunna följa deras flykt. Men så erinrar mig verkligheten åter om det som är, och det blir, som när ett ljus blåses ut inne i ett rum om natten.

Kunde jag bara ständigt vara så, att min hustru ingenting märkte. Kunde jag vara jämn och glad eller åtminstone synas så. Men jag kan det icke, och jag vet, att hon sörjer, icke blott över sig själv utan också över den smärta, hon vållar mig. Det måtte vara förfärligt att gå som hon och ingenting orka, ingenting förmå, utan bara sjunka ihop vid det minsta som vållar henne oro eller sorg. Gå och grubbla över döden, som hon tror skall komma, men som icke kommer. Tredubbelt fasansfullt måtte det vara att mitt under allt detta tillfoga den man älskar högst ett oläkligt lidande och icke kunna göra något för att bota det.

Hon kan sitta och se på mig, när hon icke tror att jag märker det, och över hennes ansikte kommer då ett sådant uttryck av förtvivlan, att det skär mig in i själen.

I går kom hon och satte sig bredvid mig och lade sin hand över min.

»Om du bara inte hade mig», sade hon, »vad du då skulle vara mycket lyckligare!»

Jag vet, att hon trodde på sanningen av sina egna ord, och mitt svar kunde väl för ett ögonblick rubba hennes tro och framlocka en glimt av hopp i hennes ögon, men det kunde icke återgiva henne den säkra övertygelsen att hon var outhärlig och därför behövde leva.

VI.

När jag läser dessa blad och ser, hur jag vacklat mellan hopp och fruktan, förstår jag icke, att vad dessa rader berätta verkligen kan vara sant. Och dock måste det vara så. Ty scripta manent. Och hur ofullständiga och fragmentariska dessa anteckningar än äro, berätta de mig dock med full visshet, att jag hoppades mera då, än vad jag kan fatta nu, när allt fått sin förklaring och sitt slut.

Så mycket förstår jag, att det under denna vinter, till vilkens minnen jag ej mera vill och icke kan återvända, var min lycka, att jag omsider fann något, vilket jag trodde kunna bidra till att rädda min hustru. Vilken lycka är icke detta! Att slippa att endast vara en overksam åskådare, att få gripa in, att få verka, arbeta med ett bestämt mål för ögonen, ett mål, som man åtminstone tror sig kunna nå. I ungdomen skulle kanske en sådan lyckokälla synas fattig och ringa. Men när åren stänkt en smula grått i håren, blir man nöjd med mindre än förut. Man kan då leva och lida, när man tror, att det ligger inom möjlighetens gräns att skapa en förbättring, och man kan i blotta medvetandet om en sådan möjlighet finna något, som nästan liknar lyckan.

För mig kom denna hjälp, i samma stund den aning jag länge haft, att stadslivet var fördärvbringande för min hustrus hela tillstånd, allt mera stadgades till verklig övertygelse och till sist omsattes i ett beslut att rycka henne loss därifrån och återvända till landet, som vi aldrig borde ha lämnat. Läkaren uppmuntrade mig även i detta mitt beslut, och när jag första gången slog fram denna plan som en blott möjlighet för min hustru, lyste hela hennes ansikte upp, som om jag lovat henne paradiset fröjder, och hon sade bara: »Kan du göra detta för mig? Vill du det?»

Dessa ord väckte mig till handling och liv, och under alla tvivel, all oro och allt, som jag förut skildrat och berättat, vilket tyngde mig till jorden, glänste dessa ord emot mig som stjärnor

genom mörkret och eggade mig till den stora ansträngning, vilken jag hoppades skulle återgiva oss alla glädjen i vårt hem. Ju mera jag tänkte därpå, desto sannolikare föreföll det mig, att jag här hade funnit det »Sesam öppna dig», vilket skulle bana vägen för min hustru att åter kunna tillhöra livet. Som en man, vilken tror sig hava funnit en talisman, vilken giver honom makt att göra under, satte jag hela min lit till denna plan, och när vi äntligen flyttat in i den lilla villan, som låg högt upp med utsikt över fjärdar och skog, och där asparnas blad darrade utanför det fönster, där min hustru skulle sitta och se mig, så ofta jag kom hem från mitt arbete, då var jag viss, att nu var lösningen funnen. Så underligt det än kan förefalla mig nu, jag var viss därpå. Jag trodde och jag var utsägligt lycklig i min tro.

Aldrig har jag väl heller känt mig mera hoppfullt lycklig, än när snön denna vinter började falla och vi erforo denna egendomliga hemkänsla att vara avstängda från alla och allt, vilken följer med det nordiska luftstreckket. Från vinden och ned till källaren stod vårt nya hem färdigt, och som förr ordnade det hela och pryddande rummen med alla de små uppfinningar och föremål, vilka äro kvinnans hemlighet att kunna framtrolla, gick min hustru åter ibland oss. Gossarnas högljudda röster genljödo på nytt i rummen, utan att någon behövde tysta dem. Kanariefåglarna sjöngo och drillade, utan att någon hängde det gröna nattskyndet över deras bur. Pudel gav skall inomhus vid gossarnas lek och ras. Och pianot var icke längre stängt.

Det hände en afton, när jag minst anade det. Utan att säga ett ord om sin avsikt, kom Elsa ned i förmaket och satte sig vid pianot. Hon såg på mig, när hon gick mig förbi, och jag förstod hur lycklig hon kände sig över, att hon kunde följa sin egen önskan. Allt sedan Sven dog och hon icke längre kunnat höra hans klara stämma samman med tonerna från pianot, hade min hustru aldrig velat sjunga de sånger, till vilka han så ofta ensam hade lyssnat. Knappast troende mina egna sinnen, såg jag henne sitta vid pianot, hörde henne slå an en ton, och strax därefter ljödo tonerna genom rummet:

Min hvide Svane
du stumme, du stille;
hverken slag eller trille
lod sangrøst ane.

Och slutet:

I toners fløden
du slutted din bane.
Du sang i døden; —
du var dog en Svane!

Varken förr eller senare har jag hört denna sång klinga så. Under det att hon sjöng, kommo gossarna sakta in, efter varandra kommo de och stannade tysta innanför dörren. De sågo undrande på mig, som trodde ej heller de sina sinnen, och jag nickade till svar, medan mina ögon blevo skumma. När de sista tonerna tystnat, var det stilla i rummet, men stilla som vid en högtidsfest.

Min hustru reste sig upp och slog igen pianot.

»Jag kan inte mer i dag», sade hon som till ursäkt.

Men så såg hon på oss alla och förstod, vilken glädje hon hade väckt. Hennes ansikte lyste upp, hon gick förbi mig fram till gossarna, tog dem emellan sig och tryckte bådas huvud mot sina axlar.

»Tacka lille-bror», sade hon. »Det är han, som har hjälpt mig.»

Hon sade det icke sjukt som förr, icke med den snart sagt fientliga ton, hon använt, när hon tyckte, att vi som levde, hindrade henne att tillhöra honom som var död. Hon sade det mjukt, stilla och nästan lyckligt, med ett uttryck, som om hon tagit avsked från något förgånget, vilket aldrig skulle komma igen.

VII.

Innanför sängkammaren låg ett litet rum, vilket ursprungligen varit avsett till toaletterum, men av någon anledning aldrig blivit inrett. Det var mycket oregelbundet, dess fönster sutto högt upp, och dagern därinne var svagare än i de andra rummen.

Där bodde lille Sven. Där var hans rum, och det rummet var stängt.

Ingen fick hjälpa min hustru med att ordna detta rum eller städa där. Hon ensam skulle göra allt. Där hängde hon ljusa gardiner framför det lilla fönstret, och i fönstersmygen bakom gardinen ställde hon ett bord. Till detta bord sydde hon en duk, vilken var av samma tyg som gardinerna och på bordet stodo Svens leksaker. Det var en häst, som drog en vagn, några tennsoldater och ett tält. Det var Svens vita kaffekopp med guldranden, hans sparbössa, en liten sabel och en kask. Där fanns allt vad han lämnat efter sig, hela hans lilla kvarlåtenskap. Under bordet stodo två trähästar av vilka den ena aldeles tappat manen, och framför bordet var ställd en liten låg trästol, som Sven hade fått, och som han brukade bära efter sig i rummen, när han var riktigt vänlig och glad och ville narra mamma att berätta sagor.

Men mitt ibland leksakerna stodo små och stora porträtt i ramar och på väggarna så nära dagern som möjligt hängde andra. Det var porträtt av mamma och pappa, av bröderna och av hela familjen. Det var porträtt av Sven i hans långa kolt och av Sven i den lilla pälsen, där han stod på en bänk och grinade emot solen, vilken lyste över snön. Men alla porträtten voro från vår ungdoms och lyckas tid, när ännu ingenting hade hänt, som kunde slita det band, vilket ännu förenade oss alla. Och ensam, alldeles för sig, hängde på ett utsprång av muren avbildningen av Spangenbergers dödstavla, över vilken lille Sven grubblat, och vilkens saga hans mamma berättat honom, långt före den dag, då han själv fick veta mera därom, än vad de stora någonsin kunde berätta.

Och så stod där ännu en sak. Det var en liten mörkbetsad byrå, som Sven en gång fått. Den hade sin lilla historia, ty i gamla tider hade den varit pappas egen. Då var den gul och ljus, men sedan dess hade den genomgått många öden, och när den blev Svens, fick den sin nya färg. Men i dess tre lådor lågo alla de saker, som gömde minnen om den lille, men som icke fingo ligga framme. Där förvarades hans sista skjorta och det sista paret strumpor han begagnat. Där lågo hans små nothäften »Sjung för oss mamma», vilka aldrig mer fingo komma fram på nothyllan nere i förmaket. Där gömdes hans sista vita sommarkostym med det vackra blåa skärpet och rosetten i samma färg på den vita mössan. Där lågo hans små bruna skor och lille Svens böcker. Där fanns också pappas egen bok om de stora bröderna, mammas eget exemplar, som Sven hade tiggat sig till, när han bad pappa skriva en bok om bara Nenne.

Detta var Svens rum, och här var Elsas helgedom. Var afton gick hon dit in, och var morgon satt hon där, innan hon talade med andra. Aldrig var hon lyckligare, än när pappa också gick dit in och dröjde därinne.

Därinne bodde också Sven, och vad där talades, vet ingen. Även när Elsa berättade något därom, blev vad hon sade ingenting mot de ord, som därinne växlades mellan henne och det okändas värld.

»Du tror ju icke på detta», sade hon till mig en dag. »Men jag känner det.»

»Hur vet du, att jag icke tror?» svarade jag.

Hon gav mig ett par stora, förundrade ögon.

»Du kan icke tro som jag», sade hon. »Ty du undrar på samma gång, om det är möjligt. Men jag vet det, och jag undrar icke längre.»

Ett minne rann upp inom mig, minnet om en stund, då hon förebrådde mig, att jag tagit hennes tro på det översvinnligas verklighet. Jag förstod, att hon behövde sin nuvarande tro, att hon alltig gjort det, att den hängde samman med hennes innersta väsen så djupt och helt, att kanske månget lidande varit henne besparat, om denna tro aldrig blivit rubbad. På samma gång visste jag med mig själv, att tron på en fortvaro efter döden hade jag aldrig helt bortkastat. Jag hade kritiserat, nagelfarit, ja, till och med strävat att göra denna tanke omöjlig i mina egna ögon. Men jag hade gjort detta, kanske mest i förhoppning, att själva sökandet till sist skulle föra mig till visshet om det motsatta. Vissheten hade aldrig kommit, men med åren hade vad jag tänkte om det tillkommande undergått en förändring. Odödlighetstanken var och blev visserligen för mig blott en möjlighet, men mer och mer hade den tagit formen av något svagt och milt, som jag närmade mig, utan att rätt veta hur. Steg för steg hade jag känt möjligheten av en dylik övertygelse växa inom mig, och vad jag under det sista året genomlevat hade närmast min känsla till den möjlighet, vilken mitt förstånd fortfarande varken kunde antaga eller förkasta.

Men på samma gång föreföll det mig, som om jag stode ensam i allt detta, och som om min hustru icke ville eller icke kunde se, vad som härvidlag försiggick inom mig. Men när hon svarade mig dessa ord: »du undrar på samma gång, om det är möjligt», då slog det mig, att hon måste missförstå mig, emedan jag själv ingenting hade sagt. Hur hade jag kunnat tåga om allt detta? Hur hade jag kunnat glömma, att vad jag här verkligen hade att säga säkerligen skulle fylla henne med den största lycka? I ett nu ville jag gottgöra vad jag trodde mig hava förbrutit, och jag påminde henne därför om den dag, då hon sagt, att hon ville tro som jag, tänka som jag, leva som jag.

»Jag vill, att du en gång skall veta det», sade jag. »Det är nu år, som förgått sedan dess. Men aldrig har jag begärt något sådant av dig. Aldrig har jag velat, att du skulle förändra något inom dig för min skull. Det är din kärlek, som ingivit dig den tanken, icke jag.»

Hon såg framför sig, som om hon grubblade långt tillbaka i tiden.

»Aldrig», svarade jag, »aldrig har jag önskat något sådant. Jag ville kunna tala med dig om, hur jag tänkte och kände. Men jag ville, att du skulle göra detsamma tillbaka mot mig. Jag har saknat, att du icke har gjort det.»

»Jag trodde du ville, att jag skulle bli som du», sade hon.

Jag såg, att det var något i allt detta, som plågade henne, mer än ord kunna uttrycka. Men jag anade ej vad det var.

»Jag har alltid trott, att du ville ha mig lik dig», sade hon. »Det har jag både tänkt och sagt åt andra också. När jag trodde, att jag icke kunde tala med dig, har jag gjort det med främmande.»

Det sista tillade hon med en ton, som om hon uttalat något oöverbanneligt motbudande, för vilket hon blygdes.

»Hur har jag kunnat förstå dig så illa?» sade hon.

Och i det hon lade armen om min skuldra, såg hon mig in i ögonen och frågade:

»Du blir inte ledsen, när du ser mig gå in till Sven?»

»Ledsen?»

Jag måste ha betraktat henne med en min av förvåning, som ej kunde missförstås. Ty hon frågade icke mera. Utan att säga ett ord, vände hon sig ifrån mig och gick in i Svens lilla rum. Hon stannade länge därinne, och när hon kom åter, såg jag, att hon gråtit, men icke av sorg.

Men medan jag satt ensam och väntade henne, kom jag att tänka på, att hon aldrig förr i min närvaro öppnat det lilla rummets dörr och gått in dit för att hålla sin andakt. Och på samma gång visste jag, att allt sedan Sven dog, hade jag aldrig kommit henne så nära som nu.

VIII.

Varför fick icke allt detta fortgå, som det hade börjat? Varför kom, vad jag icke fruktat, och växte till en farligare makt för mig och de mina än någonsin det, som jag förr fruktade? Fråga lika gärna: varför sker icke allt, som människan önskar? Eller varför ligger det icke i hennes makt att länka livets utveckling, dit hon själv vill?

Det fanns mellan min hustru och mig under denna tid, i trots av all ömhet och allt förstående, i alla fall ett visst något, som skilde oss åt. Detta låg icke i några teoretiska meningsskiljaktigheter. Ej heller var det av den natur, att det hindrade oss att ständigt mötas, ständigt söka varandra, ständigt glädjas, den ene åt den andres närvaro. Det var helt enkelt en olikhet i vårt sätt att taga allt, vad som under denna tid hände och växlades oss emellan. För henne var allt detta ett avsked, under vilket hon allt mera närmade sig överskridandet av den gräns, varifrån ingen återvänder. För mig syntes det som idel löften, att vårt liv ånyo skulle börja, och att min hustru skulle åter vända till mig, till oss alla, till livet självt.

Av allt som skedde, och varav då mycket syntes mig dunkelt och oförklarligt, har jag förstått, att häri låg den egentliga förklaringsgrunden till hennes och mitt öde, hela förklaringen, av vad som var, och vad som skulle komma, och jag förstår också, att det räddade mig från förtvivlan, att jag då icke kunde se allt detta så klart som nu. Jag å min sida begärde, att min hustru skulle lämna sina dödstankar och för min skull återtaga den väg genom livet, där hon stannade liksom lamslagen, när Sven dog. Hon åter önskade, att jag skulle inse, att hon oåterkalleligen tagit det första steget över på den andra sidan, när hennes ängel, som hon alltid kallade honom, gick bort. Hon önskade, att jag skulle förstå detta så djupt, att min uppgift blott skulle vara att gå som en vän vid hennes sida och hålla hennes hand i medkänsla för mörkret, som skulle komma, och dit hon själv sökte sig in. Så djupt älskade vi varandra, att ingen av oss kunde uppgiva drömmen att finna den andres tanke harmonierande med sin egen. Därför kunde heller ingen låta den andre gå sin egen väg och i resignation taga emot livets lott, som heter att leva ensam. Därför kunde heller ingen undgå att känna bitterhet, när han märkte, hur hoppet sveks. Därför smärtade henne min strävan att föra henne dit hon icke ville, liksom jag led av hennes motstånd, och därför var också hela vårt liv i ordets egentliga mening en kamp om kärlek och en kamp på liv och död.

Så länge hade jag levat i dödens skugga, att jag icke längre fann det ens möjligt, att något annat tillstånd kunde vara mitt. Jag hade blivit förtrogen därmed, som den kroniskt sjuke blir med sina plågor. Skuggan föll icke blott från den lille döde, som gått bort, utan även från henne, som ville gå. Den kom icke blott från det, vi lämnat bakom oss. Den väntade oss även, i det som komma skulle, det som låg framför oss. De båda skuggorna möttes på den punkt av livets väg, dit vi nu kommit. De båda skuggorna famnade hela mitt liv, och mitt fel var, att jag icke förmådde rycka solen från himlen för att fördriva den sista.

Detta var mitt fel och min illusion. Ty med seende ögon såg jag icke. Med hörande öron hörde jag ej. Jag såg blott min egen önskan, hörde blott ljuden av min egen dröms starka livslängtan. Och dock visste jag, att endast i sagan kan en mans vilja kalla de döda till liv. Ja, till och med sagan låter honom bryta mot gudarna, genom att han försökt det övermänskliga, och i skuggornas rike se sig tillbaka endast för att hon, för vilkens skull han försökt det omöjliga, för evigt skall sjunka tillbaka i Orcus' natt.

IX.

Våren kom sent detta år, våren, på vilken jag hoppats som på lyckobringaren och befriaren, såg ut, som om han alls icke ville komma. Kall och hård låg marken, bara svängde trädens grenar utanför våra fönster för en isande blåst. Snömassor vräktes ned ända till slutet av april, och när någon gång solen sken, blåste nordanvinden, förande med sig isig luft från det tillfrusna Bottenhavet.

Vid denna tid kom en tillstötande förkylning och kastade min hustru åter ned på sjukbädden. I veckor hade hon legat till sängs, och under de veckorna hade vi fruktat det värsta. Åter hade det blivit tyst i våra rum. Åter hade gossarna och jag utan att tala intagit våra måltider vid det bord,

där hennes plats stod tom. Åter hade ljuden dämpats i hela huset, och åter hade sjukdomen kommit och bringat våra förhoppningar till tystnad.

Men mot all förväntan kom sig min hustru. Långsamt gick tillfrisknandet, och små voro krafterna. Över all beskrivning sällsamt föreföll detta nya uppvaknande till livet, vilket ingen hade kunnat vänta. Men det var dock verklighet, och när jag nu satt ensam i mitt arbetsrum på nedre botten och hela huset hade gått till ro, kunde jag åter börja drömma drömmar om sommaren.

Och det underbaraste av allt! Jag drömde dem snart icke ensam. Som om tillfrisknandet efter den sista sjukdomen inneburit mer än återkommandet endast till fysisk hälsa, så upplevde vi nu en tid, vilken i sig tycktes innefatta försoningen av allt som varit. Min hustru började att dela mina drömmar, hon började längta efter att åter leva samman med mig. Hon kom mig till mötes, som hon icke hade gjort sedan den dag, då vi jordade Sven. Hon var svag och sjuk ännu, och hon orkade icke tala mycket. Men hon kunde dock höra på, vad jag sade henne. Hon visste, att våren kom, och hon glädde sig åt vårblommorna, som stodo på hennes nattduksbord.

»Vad vi varit lyckliga, Georg», sade hon. »Vad vi ha varit lyckliga.»

Det var med en ton av den mest skärande smärta hon frampressade dessa ord. Hon slöt ögonen, när hon uttalade dem, och tårarna sipprade fram under hennes ögonlock.

»Vi ska' bli lika lyckliga ännu en gång», sade jag.

Jag trodde, vad jag sade, och jag tog hennes svar som ett löfte.

»Ja, ja», svarade hon hastigt. »I sommar.»

Hon hörde på mig, när jag berättade om vår ungdoms glädjeämnen och om skärgården, som alltid varit vårt bästa hem.

»Vi ska' ro ut bland öarna», sade hon, »och segla i nattbrisen.»

Och som om plågsamma minnen störde henne, utbrast hon:

»Du skall glömma och aldrig minnas, vad jag sagt dig under dessa sista år. Jag har varit så underlig och inte förstått mig själv. Ofta, ofta har det varit, som om en annan talade genom min mun, utan att jag kunde hindra det. Du har fått göra allting, och jag har bara tagit emot. Men det skall bli annorlunda. Bara jag nu blir frisk.»

Jag tystade på henne och bad henne inte tala för mycket, alltför lycklig för att kunna säga mer.

»Ja, ja», sade hon. »Jag har tegat inför dig och talat för andra. Och vad är de andra? Främmande människor, som ingenting förstå.»

Hon slöt ögonen och föll i slummer. Tyst satt jag kvar vid hennes bädd och betraktade henne, medan hon insomnade. Hon hade återfått samma ansikte, som när hon var en flicka nästan, och jag första gången vaknade i min bädd och såg henne sova. Tunga glädjedroppar föllo från mina ögon, och medan aprilsnön rasade ned därute över den hårda marken, kände jag, hur mitt eget hjärta tinade upp.

X.

Min hustru kom upp och blev konvalescent, hon gick åter uppe ibland oss, och hon hade icke tanke för annat än att göra oss andra lyckliga och själv känna, hur vi gladdes över, att hon åter tillhörde livet.

Ack, dessa korta veckor, under vilka ingen mer än vi sågo henne, hur minns jag dem icke nu! Och hur lyckades de icke att få mig att glömma allt som varit! Emot deras stumma lycka var all oro och sorg, som vi förut upplevat, för intet att räkna. Allt, som sades, har jag skrivit i mitt minne och gömt. Det, som icke sades, och som var större, än vad livet eljest ger, slumrar i min själ, givande mig grundtonen till det liv, vilket jag eljest aldrig skulle kunnat leva. Dessa dagar, vilka nu kommo, plånade ut allt som funnits inom mig av oro, tvivel och misstro. Ty jag hade misstrott henne, misstrott hennes kärlek, därför att hon icke ville låta sig föras från döden till livet för att leva med mig.

Nu var hela hennes motstånd borta. Jag kände det i varje ögonblick jag satt vid hennes sida, i varje ord hon talade till mig. Det var, som om sjukdomen gjort rent hus inom henne, och som om hon kommit åter, renad och luttrad genom den. Hela hennes personlighet vände tillbaka, och i timmar kunde jag sitta och njuta av hennes ansikte, därför att det var detsamma som förr.

»Minns du, när jag sade till dig, att vi skulle skiljas?» sade hon en dag.

Jag måste tänka efter för att kunna erinra mig, att hon någonsin sagt det. Och när äntligen minnet vaknade, sade jag henne, att jag glömt hennes ord, som man glömmet en febersjuks.

»Jag menade, vad jag sade», fortfor hon ivrigt. »Jag tyckte det var något du ville tvinga mig till. Och så tyckte jag det var så synd om dig. Du har haft det så svårt, mycket, mycket värre än jag. Men du ska veta också, att jag har varit så sjuk också, mycket för sjuk för att jag skulle kunna tänka på något annat än mig själv. Åh, det är, som om jag hade vaknat upp igen!»

Hon tog sig om huvudet med en underlig åtbörd av på en gång oro och lycka. Och hon tillade:

»Men när jag dör en gång, då ska du gå i Svens byrå. Där överst ligger ett brev från mig. Men du får aldrig läsa det förrän då. Ty jag vet ändå, att jag dör snart, och när jag dör, kommer jag att dö alldeles som Sven.»

Hur ofta hade jag icke hört henne tala sådana ord, och hur ofta hade de icke kommit mig att rysa in i min innersta själ! Nu gingo de mig förbi, som om de aldrig hade varit uttalade. Jag uppfattade dem som de sista dyningarna efter stormen, som de sista lätta efterdyningarna, då havet varit i uppror. Jag log i segervisshet, att jag vunnit henne åter, och i det jag vände hennes ansikte mot mitt, såg jag henne in i ögonen och sade:

»Men nu vill du ju leva?»

»Ja», sade hon. »Jag vill leva för dig och för gossarna och för att aldrig glömma Sven.»

Den dagen gick hon vid min arm ute på sandgången utanför villan. Hennes steg voro trötta och osäkra, och hon vilade tungt på min arm. Men vi voro nöjda som två barn, och hon skrattade åt sig själv, därför att hennes gång var så osäker, att hennes ben ville vika sig under henne när hon gick, skrattade med ett litet sjukt, men innerligt lyckligt skratt, som gjorde mig glad att få stödja henne.

»Vad jag är lycklig nu igen, Georg», sade hon, när vi åter gingo in. »Och du ska också bliva det.»

Så förde jag henne uppför trappan. Men innan hon gick in till sig, måste hon först se gossarnes rum. Där stod hon länge med mig och såg på alltsammans, som om det blivit nytt för henne, under den tid hon legat sjuk.

»De ha nog också haft det mycket svårt», sade hon. »Jag har ju ingenting orkat. Men nu ska jag bli bättre.»

Sköterskan hjälpte henne i säng, och när gossarna kommit hem från lekplatsen, ropade hon på dem med sin lilla tunna röst, så olik hennes förra djupa och fylliga, för att de skulle få komma in och berätta, vad de hade gjort ute, och vad de roat sig med. Det gjorde de också så grundligt, att jag mer än en gång försökte att avbryta dem. Men hon hindrade mig alltid. Och medan de talade i munnen på varandra, låg hon hela tiden och såg på deras ansikten och hörde på deras ord, som om hon behövt tid på sig för att förstå, att vad hon nu upplevde, var verklighet och icke en villa. Därpå lät hon dem komma fram till sig och kyssa henne till god natt.

»Nu blir jag snart frisk», sade hon. »Och när det blir sommar, skaffar pappa oss ett ställe i skärgården. Jag behöver inte se det eller veta var det är. Ty han får det alltid så bra för oss alla.»

Med ett litet lyckligt leende slöt hon ögonen och lade sig till rätta i bädden för att somna. Men när jag följt gossarna in, tog jag på mig min kappa och gick ensam fram och åter samma sandgång, där min hustru och jag nyss hade gått. Det var en lugn och klar vårafton med nattfrost i faggorna.

XI.

Under dessa dagar kom jag ofta, utan att jag kunde göra mig klart hur eller varför, att tänka på Elsas och min färd mot havet. Den kom med minnet av min tysta kamp att föra henne till att älska, vad som var mig kärt, och erinringen om, hur jag både lyckats och misslyckats, på en gång eggade och oroade mig.

Den kom mig i minnet, när jag under dessa tillfrisknandets dagar satt med min hustrus hand i min, och hon lutade sitt huvud mot min axel.

»Att jag varit så långt borta ifrån dig», sade hon en afton. »Att jag varit så långt borta. Det var bara, för att jag trodde, att du ville hindra mig från att gå till Sven.»

»Det vill du ju inte nu längre?» sade jag.

»Nej, nej», sade hon. »Nu vill jag stanna hos dig. Men jag har tänkt så många stygga och dumma tankar under denna tid.»

Hennes röst blev som ett barns, vilket bekänner en förseelse, så att jag måste le, när jag hörde henne.

»Nej, skratta inte», fortfor hon. »Ty det är sant. Jag har trott, att du inte förstod mig, och jag har sagt det också. Kan du förlåta mig?»

Hon talade så djupt allvarligt, att jag blev helt rörd, och för att inte uppskaka henne mera, svarade jag i en ton, vilken jag försökte göra så munter som möjligt.

»Är det den enda synd, du har på ditt samvete?»

»Nej, nej», sade hon. »Men mot dig vet jag ingen annan.»

Och hon fortfor, i det hon smög sig närmare intill mig:

»Men det är också det värsta, jag kunde säga och tänka. Ty jag vet ju det, att ingen har förstått sig på mig mer än du. Ingen av alla människor, som jag talade med, när jag kände mig så ensam och eländig, och tyckte, att allting skulle brista inom mig.»

Hon ryser, när hon säger detta, och för handen mot pannan.

»Det är borta nu», säger hon. »Och allt är så lugnt och klart. Men nu ska du veta en sak till.»

Hon satte sig upp och betraktade mig med en blick, så ljus och så djup, som ville hon låta mig se ända till botten av hennes själ.

»Du skall veta, vad som var det allra värsta», sade hon. »När jag gick och tänkte på, att jag skulle dö och följa Sven, och när jag tänkte på det så, att jag tyckte du gled bort ifrån mig, och allt gled bort, och jorden var öde och tom — då var jag så rädd, å, så förfärligt rädd. Ty jag trodde, att jag skulle bli tvungen att göra det själv. Det var det allra värsta. Men nu vet jag, att jag aldrig behöver det. Det har Gud lovat mig.»

»Menar du, att du ändå snart skall gå ifrån mig?» sade jag.

Jag ryste över mina egna ord och jag kände, hur stämman var nära att svika mig.

»Det vet jag inte», sade hon, i det hon åter lutade huvudet ned mot min arm. »Jag vet bara, att jag aldrig behöver göra det själv.»

Hon teg och jag fann icke ord för att svara henne. Jag såg på henne. Hon var sig lik igen, som jag mindes henne från våra lyckliga år. Hon föreföll mig liksom spädare och yngre, och lugnet, vilket efterträtt hennes förra febrila oro, gav åt varje hennes rörelse en förtroendefull smeksamhet, vilken skänkte mig lycka och sorg i samma andedrag.

När hon gått till sängs, och jag kommit in för att säga henne godnatt, såg hon på mig med samma ljusa och djupa blick som förut.

»Du ska heller inte bry dig om, att jag talat om, att det var du, som tog ifrån mig min tro», sade hon. »Det har du aldrig gjort. Det har jag bara inbillat mig. Ack, jag har inbillat mig så mycket. Jag har visst levat i en enda inbillning.»

Det kom ett smärtsamt uttryck i hennes ansikte, och i det jag strök henne över pannan för att jagaga det bort, svarade jag:

»Det har jag nog inte gjort. Det är sant. Men jag borde alltid ha förstått, att vad du trodde på, var dyrbart för dig. Så dyrbart, att jag aldrig skulle ha lett dig ens på möjligheten av andra tankar.»

Hela hennes ansikte lyste upp som av ett inre ljus, och med ett svagt, trött utrop av glädje slog hon armarna om mig och sade godnatt.

Jag släckte ljuset vid hennes bädd och gick sakta ut ur rummet. Mitt hjärta var överfullt av tacksamhet för allt vad hon hade sagt. Det var, som om hon givit mig en skatt att minnas.

I samma ögonblick jag tänkte detta, slog det mig, att jag redan liksom börjat söka henne i minnet. »Hon går ifrån mig», tänkte jag. Och till min förvåning märkte jag, att jag nu kunde tänka den tanken utan bitterhet, endast därför att jag var henne nära som aldrig förr. »Hon dör icke», tänkte jag ögonblicket därefter. »Hon kommer att leva.» Och jag märkte icke motsägelsen i min egen tankegång.

Jag satt i mitt rum och försökte läsa. Men jag var alltför upprörd, alltför lycklig över den sällsamma rikedom jag hade vunnit. Och plötsligt såg jag min hustru under sommaren vid västkusten, i det ögonblick, då hon från fönstret i lotsstugan vände sig mot mig, och jag kände hur vi enades i samma kärlek till det oändliga havet, som icke vet av någon gräns. Det fanns en likhet mellan vad jag då erfor och det, som nu fyllde mig med lycka och hopp, och på samma gång mindes jag, hur jag många, långa år gått och längtat till havet.

Som en syn dyker det upp för mig ett minne, vilket jag länge hade glömt. En gosse står på ett högt berg och ser ut över havet. Klippan är brant, och under honom vråka vågorna i vildaste skum. Gossen har knäppt upp rocken. Han håller den utspänd med båda händerna, så att den verkar som ett segel. Han njuter gudomligt av att känna sig kunna trotsa stormen, som hotar att lyfta honom ned från klippan och slunga honom i sjön. I denna glädje störes han av en röst, som ropar hans namn genom blåsten. Ett par armar, starkare än hans egna, fatta omkring honom och bära honom med våld bort på en gång från det farliga stället och åsynen av havet, som ropar om faror och mod.

Gossen är jag själv, och jag ler vemodigt vid minnet, medan nattens timmar skrida förbi, utan att jag märker det, och jag ensam sitter och stirrar in i, vad som skall ske. Nu har jag fått, vad barnet längtade efter, men stormen har fört mig längre ut, än vad jag själv ville. Nu ville jag, att antingen elementerna lade sig till ro, eller att någon, som vore starkare än jag, kunde föra mig bort från faran, vilken jag trodde mig aldrig komma att frukta.

Men jag vet på samma gång, att det icke kan ske. Och med en skamsen och rysande känsla tänker jag på min hustrus lidande, som är större än mitt.

XII.

Icke långt efter denna dag hemkallades jag av ett telefonbud, som meddelade, att min hustru träffats av ett häftigt krampanfall. Man tillade, att det var allvarligt, och bad mig påskynda hemfärden.

Samma dag hade jag tidigt sagt farväl till min hustru, innan jag for till mitt arbete. Det var första maj, och vi hade talat om att på något sätt göra barnen en glad dag, som förr seden varit i hemmet. Det var mig också först omöjligt fatta, att vad jag hört kunde äga någon verklighet.

Jag begagnade därför den tid, jag hade övrig, innan tåget skulle gå, för att köpa litet frukt och annat, som var nödvändigt för den dagen. Naturligtvis var det något övergående, sade jag för mig själv, där jag satt i kupén med mina paket. För att få tiden att gå, tog jag fram mina tidningar och försökte läsa. Det lyckades i början, emedan jag ansträngde mig att liksom taga allting så alldagligt som möjligt, för att min ängslan icke skulle bli mig övermäktig, åtminstone medan jag satt i kupén. Men ju närmare jag nalkades hemmet, desto starkare kände jag, hur oron låg på botten av allt vad jag företog mig. Tankarna ville icke följa med ögonen, som mekaniskt gled utmed tidningsspalterna, och snart märkte jag, att ögonen utan ordning sökte sig väg från den ena spalten till den andra. Jag vek ihop tidningen, och som ett styng for det igenom mig: »Du far mot det du fruktat. Du kan inte neka, att du ständigt har fruktat. Aldrig har du trott, att hon skulle leva. Du har bara velat intala dig själv detta. Nu är stunden inne, och du undkommer den icke.»

Ett onaturligt lugn föll över mig. Kanske kom detta av, att jag nu for mot den sista vissheten, inför vilken jag kände, att all kamp skulle vara slut. »Gud, skall hon dö», mumlade jag, »måtte hon då få dö utan plågor!» Och fortfarande undrade jag över, att jag kunde vara så lugn. Jag såg mig om på perrongen, när tåget stannade. Jag hade väntat, att någon skulle vara mig till mötes, men där fanns ingen. »Då lever hon ännu», tänkte jag med samma egendomliga klara lugn. Och i nästa stund tänkte jag: »Kanske är just detta ett tecken på, att allt är slut. Man har förstått, att jag icke ville bli uppskakad här inför främmande ögon.» Men även inför denna möjlighet bibehöll jag samma underliga känslolöshet. Långsamt började jag gå hemåt, tungt steg jag uppför backen. Jag blickade upp mot fönstret, och jag tyckte mig ännu kunna se henne, när hon första gången var klädd efter sin första sjukdom. Över den svarta klänning, hon numera alltid bar, hade hon hängt en ljus kappkrage, och fönstret stod vidöppet. Hon lutade sig ned och vinkade, otålig att jag inte förr hade kommit att se upp, och hon darrade av iver att få glädja mig med, att hon var uppe och kunde gå själv. Detta minne for igenom mig, och mekaniskt såg jag upp mot fönstret, ehuru jag väl visste, att ingen nu skulle stå och vinka mig välkommen.

Då gick den tanken upp för mig: »Under mera än ett och ett halvt år har du väntat, att hon skulle dö, och sört henne, som om hon redan vore borta, nu kan du icke känna längre. Sorgen har bränt bort sig själv, slocknat i sin egen låga, och endast askan är kvar.»

Kort därefter stod jag i sängkammarn och såg, att min hustru var medvetlös. Jag lyssnade på hennes andetag, tog hennes hand och försökte tilltala henne. Jag förstod, att allt var förgäves och gick ned för att själv få tala med doktorn i telefon, icke därför att jag trodde, att han behövdes, utan därför att jag tyckte jag måste det. Han lovade att komma, och sakta gick jag åter upp för trappan, i vilken ljudet genom de öppna dörrarna från sjukrummet nådde mig av min hustrus andetag, vilka tycktes härska ensamma i hela det tysta huset.

Då såg jag Olof, som stod stilla i trappan och tycktes lyssna. Jag lade min hand på hans axel och tänkte gå förbi honom. Men gossen hejdade mig.

»Varför snarkar mamma så underligt?» sade han.

Han blev röd, som om han sagt något opassande och försökte le, utan att lyckas.

»Det brukar höras så», svarade jag, »när en människa är nära att dö.»

Gossen brast icke i gråt. Han endast nickade och såg bort.

»Han har väntat det som jag», tänkte jag.

Och i samma stund såg jag, både hur stor och hur liten han var.

Då var det, som om något bröt upp inom mig. »Här kommer det värsta», tänkte jag. »Det, som du ännu icke satt dig in i. Barnen, barnen!» Och medan sköterskan satt ensam hos den sjuka, gick jag ned med gossarna för att äta middag och tala med dem om det, som skulle ske.

Hur vi talade med varandra denna dag och de följande! Hur vi dämpade våra röster, som fruktade vi att störa henne, vilkens öron icke kunde nås av något ljud! Mina gossar syntes mig plötsligt som ett par jämnåriga, vilka ensamma hade delat allt och förstodo allt. Det var ingenting underligt för dem, att mamma skulle gå till Sven. Det hade hon ju själv så ofta sagt dem. Det var ingenting störande för dem i tanken, att mamma gick bort, därför att hon icke önskade leva. De oroades icke av några teorier. De kritiserade icke. De gjorde inga utläggningar av det, som bara var enkelt och stort. De visste blott, att om mamma ville dö och gå ifrån dem, då var det endast därför, att hon var sjuk och svag, och att hon icke orkade leva. Om någon sagt dem, att deras mamma därigenom visade, att hon höll mindre av dem, skulle de hava skrattat eller blivit uppbragta.

Nu talade de till mig om mångt och mycket, som jag icke hade hört. Och som vi talade, började smärtan att ljuda som på avstånd inom mig själv. Jag förstod, att den skulle komma en gång, komma med lindring. Men ännu kunde den icke helt övervinna det lugn, som behärskade mig, och som jag bibehöll, även när doktorn lämnat sjukrummet och sagt mig allt vad jag visste förut.

Men innan han kom, kallades jag av rop upp till sängkammaren. När jag trädde in, låg min hustru i krampryckningar, vilka syntes börja i ansiktet och därifrån fortsattes, till dess att de skakade hela hennes kropp. Vi kunde ingenting göra. Och med mellanrum återkommo de förfärliga anfällen.

Doktorn hejdade dem genom injektioner, och det förra lugnet återvände, men medvetandet

återkom ej. Ännu i nära två dygn låg hon i samma dvala, vari jag först funnit henne. Oupphörligt, långt efter det att de hade upphört, tyckte jag mig kunna se hennes ansikte förvridet och skälvande på samma ohyggliga sätt. Då kom jag ihåg Svens dödsbädd. Jag visste, att jag då sett samma syn från ansiktets och munnens förvridning till lemmarnas darrning och de krampaktigt sammanslutna händerna. Jag erinrade mig hennes ord: »När jag dör, kommer jag att dö alldeles som Sven.» Jag kom ihåg, att jag lett för mig själv, när jag hörde dessa ord, och förklarar dem som ett uttryck av överspändhet. Nu, när de hade förverkligats, kunde jag icke bli dem kvitt. Hur visste hon det? Eller hur kunde hon säga det så säkert, om hon ingenting vetat? Var detta sammanträffande blott en slump? Och kan man överhuvud kalla allt för slump, vilket man vill slippa ifrån att förklara?

Jag satt i timmar vid min hustrus bädd och gick blott ut för att få luft eller vila. Jag satt med gossarna framme vid sjuklägret, och vi viskade till varandra, talade ord, som aldrig skulle komma igen, och som ingen av oss längre kan minnas. Jag sov i kläderna på bädden bredvid Elsas, min lilla Elsa, som aldrig skulle vakna mer, och jag satt ensam vaken, för att sköterskan skulle få ro, och jag åtminstone skulle äga minnet av några timmar, då ingen mer än vi två funnits i dödsrummet.

Det sägs om den döende, att hela hans liv rusar honom förbi, strax innan slutet inträder, och det bör väl vara så, att man då ser allt, vad man själv levat, kanske i ett nytt ljus. För min del vet jag, att den sista natten, när det så långsamt blev dager, och gossarna uttröttade gått till ro, då såg jag mitt eget liv och allt vad hon och jag upplevat med varandra, såsom jag aldrig sett det förr. Och jag såg att av allt, som hon sagt mig, hade jag lagt på minnet det, som jag helst bort söka glömma, och glömt just det, som jag först av allt bort skriva upp i mitt minne. Jag hade lagt på minnet, när hon talade enligt min egen önskan, och glömt allt, vad hon talade emot densamma. Medan jag trodde mig göra allt för henne, hade jag därför endast arbetat för mig själv och min egen lycka. Allt vad jag hade levat, samlade sig i denna tanke som i en enda brännande punkt.

Ty in i dödens skugga hade hon fört mig. Det såg jag nu, när den gråa dagern lättade utanför fönstret, och en vid rand av morgonrodnad tecknade sig runt kring fästet. Av mig själv och av egen fri vilja hade jag aldrig sökt mig dit, endast strävat att komma bort därifrån och glömma, att allt sådant fanns till. Och som jag satt här, tyckte jag, att jag visste lika litet om världen nu, som när jag först vaknade till liv i denna värld, full av motsägelser, och undrande över allt vad jag mötte där, tog mina första steg. Alltid hade jag gått omkring med något av undran inom mig, alltid med en känsla av, att, vad jag upplevde, endast till hälften ägde verklighet, alltid liksom sträckt mig framåt från det som var mot det obekanta, som skulle komma. Alltid hade jag drömt om lyckan, och lyckan hade för mig aldrig visat sig annat än i formen av ett hem. Denna lycka hade jag vunnit, vunnit den, som blott en bland tusen gör, men döden, på vilken jag aldrig velat tänka, hade gått osynlig i mina fjät. Han tog min lille gosse med änglaögonen och det gyllene håret. Och när han dog, böjde han sig över mig djupare än förut, slog sina svarta vingar om mitt hus, och släppte mig icke förr, än han från mig och de mina tagit henne, som var oss dyrare än allt i livet, därför att hon var oss dyrare än livet självt.

Jag steg upp och såg ut. Jag lyssnade på hennes andetag, och det ville icke bli verklighet för mig, att det var min hustru, som låg här och skulle dö. Jag böjde mig ned och fuktade hennes tunga och läppar med vatten, och jag betraktade hennes drag, till dess att det blev svart för mina ögon, och jag ingenting kunde se. Men henne själv tyckte jag mig vara nära, och fanns det ett minne inom henne, som, oåtkomligt för mig, skilt från allt, vad vi dödliga kalla tillvaro, arbetade och tumlade med hennes eget liv, då visste jag, att där var jag med. Där fanns jag, sådan som jag aldrig skulle se mig själv, och ingen mer än hon någonsin kunde se mig.

Och under det att mina tankar så kretsade kring allt vad vi båda levat tillsammans, glömde jag mig själv och såg endast henne. Ung och hängiven kom hon mig till mötes, men under all lycka, som strålade omkring henne och gjorde hennes steg lätta, låg ett vemod, som var så mycket starkare, därför att det så länge teg. Tidigt, tidigt tyckte jag mig nu kunna minnas, att hennes hela väsen stod på ett plan, som icke var andras. Hon var skapad att vara lycklig och sedan få dö, och den dag kom, då det blev en grymhet att söka tvinga henne att leva. Hon kunde icke sörja till en tid och sedan glömma. Hon kunde endast sörja och dö. Glömmande allt vid känslan av hennes öde, borde jag hava vetat, att hon talade sanning alltid, men mest när hennes tal syntes mig underligt och omöjligt. Och allra mest var hon sann, när smärtan pressade orden över hennes läppar, och hon bad mig att få dö.

Varför hade jag icke låtit henne få det? Varför hade jag försökt tvinga henne emot hennes vilja och över hennes förmåga? Förstod jag då icke, att det endast var genom en oerhörd överansträngning, som hon under två långa år kommit och gått i mitt hem, lett med oss, som ville le, lekt med oss, som ville leka?

Hur hade jag kunnat vara så grym, och hur kan man vara grym, endast genom att man icke kan se riktigt klart?

Och dessa frågor samlade sig till sist i den nya: Hur har hon kunnat älska mig, när jag mot min vilja plågat henne så?

Ty som om jag kunnat följa hennes tankar, vilka redan voro skilda från mina, så tyckte jag, att detta hade jag mot min vilja gjort, och detta var, vad hon måste känna för mig, fastän jag icke förr velat tro det. Men aldrig skulle jag få ett svar på denna fråga, aldrig skulle hon vakna upp ur denna dvala, och med förtvivlan i hjärtat skulle jag en gång vända mig mot det nya liv, som väntade mig utan henne.

Så sökte jag i aningen följa den väg, hennes tankar togo, medan hon längre och längre gled in i dödens våld. Det var, som om jag givit mig själv och mitt eget liv åt döden, och som om vi båda, hon och jag, gjorde upp vår räkning med världen tillsammans. Allt utom och inom mig blev så svindlande högt och stort, att det var ingenting, som jag tyckte mig kunna nå. Det var ingen tröst i allt detta, endast ett förtvivals avsked. Trögt skredo timmarna fram, och redan kom det ögonblick av oemotståndlig trötthet, då man sluter ögonen och pressar händerna samman i en enda bön, att allt måtte vara slut.

Då upphörde plötsligt de regelbundna andedragen, och jag kände, hur mitt hjärta blev som stelt. Jag trodde, att det var döden som kom, och jag sprang ut för att väcka gossarna. De kommo in yrvakna och allvarliga, och de satte sig ned vid bädden, och i detta nu kom jag ihåg, vad hon en gång hade sagt:

»När jag dör, vill jag, att ingen mer än du och gossarna skola finnas omkring mig. Det är ändå bara till er jag hör.»

Så sutto vi nu också, och medan vi undrade, vad hennes lättade andedrag skulle betyda, och väntade slutet, märkte vi, att hennes ögon liksom arbetade för att öppna sig, och vi sågo henne vända sig ditåt, där Svens porträtt hängde på väggen, och hörde henne säga:

»Nenne.»

Svagt och sakta uttalade hon detta lilla ord, men hon hade ändå talat. Krampaktigt grepo vi varandras händer, och våra tårar runno icke av sorg, men av glädje, att vi åter hade hört hennes röst.

Från denna stund visste hon, att vi sutto där. Från denna stund låg det som ett avsked i varje min, varje rörelse och varje ord. När hon hörde våra röster, slog hon upp sitt ena ögonlock, alldeles som Sven en gång hade gjort, och vi kunde märka, att hon känt igen oss, och att hon var medveten om våra smekningar.

Än en gång nämnde hon Svens namn, som om hon velat säga, att det var honom hon såg och till honom hon gick. Men sedan sjönk hon ihop, och vi sutto andlösa, girigt sökande efter ett tecken, att hon ännu icke lämnat oss och gått.

Så slog hon upp sitt vänstra öga, som Sven en gång hade gjort, och hennes blick sökte min. Jag böjde mig över henne och såg, att hon försökte tala. Men hon förmådde det icke, och med ett uttryck av outsägligt lidande sjönk hon tillbaka i den dvala, som är dödens förebud. Flera gånger upprepade hon samma försök. För varje gång fick hennes ansikte detta uttryck av förtvivals vanmakt, och för varje gång blev det mera hjärtskärande. Det var, som tillhörde hon oss icke längre, men som om det dock var något, hon ville säga, innan hon för alltid gick bort, något, som icke kunde dö utan att ha fått meddela de efterlevande. Det var förfärligt att åse hennes kamp, och ännu förfärligare att kanske gå miste om hennes sista ord. Åter böjde jag mig ned över henne och i förtvivilan viskade jag en bön i hennes öra. Då slog hon upp sitt öga emot mig, och jag såg, att hon hörde mig. I en spänning, som om hela mitt framtida liv berott av hennes ord, lutade jag mitt öra tätt intill hennes mun.

Då hörde jag hennes röst. Den kom så långt bortifrån, som ännu ingen röst har ljudit i mina öron. Den var svag, så att jag blott med svårighet kunde urskilja den. Det var knappast hon själv, utan hennes ande, som talade. Men tydligt och klart förnam jag orden, och ingen mera än jag kunde höra dem:

»Jag ... håller ... så mycket ... av er.»

Jag måste hava skrikit av smärta. Ty jag kände händer, som fattade om mig och stödde mig. Och det utrop som undsluppit mig, hade nått den döende. Ty från min hustru kom ett förtvivals ljud av smärta, som sade, att hon kunde höra mig, utan att förmå lägga sin livlösa hand på mitt huvud. Detta ljud kan jag höra, när jag vill.

För att få säga dessa ord hade hon legat och kämpat i timmar. Och när hon sagt dem, sjönk hon tillbaka i lugn. Det kom frid över hennes drag. Hon önskade ingenting mer, begärde ingenting mer. Hon hade slutat sin räkning med världen, när hon hann att säga, hur hon älskade gossarna och mig, innan hon dog.

Ett par timmar senare hade hon slutit sina ögon. Det skedde utan dödskamp, stilla och lugnt, som när ett ljus brunnit ut.

Hon levde sitt eget liv och dog sin egen död.

Hon var så svag, att hon icke fick någon dödskamp. Längre nog hade hon kämpat förut.

Men hon var stark nog att giva oss ett ord att minnas och leva på, innan hon gick. Hennes kärlek var starkare än döden.

Välsignelse över henne.

XIII.

Jag bröt det brev, som låg överst i min egen barndoms lilla byrå inne i Svens helgedom. Där läste jag detta:

Jag har så många gånger talat om att dö, men en gång skall det ju ske. Den, som först finner detta papper, skall visa det för den eller dem, som skola sköta om min begravning. O Gud, när jag skriver ned detta ord — vore jag så nära graven, som ordet är papperet. Jag skulle ju vilja leva för mina älskade, som ha gjort för mig mera, än människor göra för en annan, och jag försöker allt vad jag kan. Men om det icke lyckas — och det känns så — då vill jag, att jag kläds i min vita klänning. I min nedersta byrålåda finns allt linne, som Nenne, min ängel, begagnade. Behövas handdukar, finnas sådana också. Men låt dem följa med mig. Låt så mycket som är hans och som rymmes i min kista komma dit. Även på hans hårda små leksaker skall jag ligga mjukt — —.

En sista önskan ännu. Dör jag här hemma, försök, om det är möjligt, att ha likrummet i Nennes rum.

Tack för allt, allt. Men jag var en olycklig människa och kunde icke leva, trots all ömhet och kärlek — —.

Eder

ELSA.

Och så blev hon klädd i den vita klänningen, vilken hon icke begagnat, sedan hon var glad åt jorden och allt som jorden var. Allt blev gjort, som hon hade önskat, och inne i Svens lilla rum bäddades hennes sista bädd. Där låg hon med sitt rika svarta hår utslaget över den vita dräkten, och kring henne stodo alla vårens blomster. Bakom henne höjde sig mot det lilla fönstret en purpurrod azalea, och över bädden låg ett regn av gula rosor.

Hon såg ut, som om hon sov, och hennes ansikte hade föryngrats i döden.

Så gick hon till Sven, som hon själv hade sagt, och därför är detta »boken om lille-bror», som kom och blev sin moders ängel, om än ej som vi hade hoppats. Ty han tog henne med sig, när han gick.

XIV.

Men denna bok är tillika berättelsen om en kamp med döden. Den är berättelsen om en man, som kämpat och blivit övervunnen, men som icke blyges över sitt nederlag.

Jag har farit långt bort sedan dess, och jag har sett många människor. Men allt har varit mig främmande, och allting dött, till dess att denna bok blivit skriven. Den skrevs under ljusa sommardagar, där skärgården slutar och det öppna havet tager vid. Och det skrevs av en ensam man, som icke längre är ensam.

Under långa veckor har han sett ut över havet, vilket i likhet med det människoliv, som är värt att levas, aldrig är lugnt. Han såg där, att över upprörda vatten blinka fyrarna, och om också fyrarna skulle slockna, så tindra dock himmelens stjärnor.

SLUT

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK BOKEN OM LILLE-BROR: ETT ÄKTENSKAPS ROMAN ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any

part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If

you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.